

36241

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ (SİYASET BİLİMİ) ANABİLİM DALI

ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR
- Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Görüşleri -

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tuncay ÖNDER

36241

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Sina AKŞİN

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Ankara, 1994

A.Ü.SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUTANAĞI

A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü .. Kamu Yönetimi ve Siyasal Bilimler (Siyaset) bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi .. T. İsmail Çayır .. Önder'ia ..

"Zekât Kurumu Aydınlar - Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Görüşleri" ..

laklı tezini değerlendirmek üzere görevlendirilen jüriimiz, .. 10.10.1994 ..

Prof. Dr. Sina Aksoy başkanlığında, .. 10.10.1994 .. günü saat

10.00 .. 'da .. A.Ü. Sosyal Bilimler Fakültesi'nde ..

ültesi'nde toplandı.

Tezin;

- 80 .. puan ile başarılı sayılmasına,
- düzeltilmek üzere iadesine,
- reddine,

irligi ile karar verildi.

Oyçokluğu ile karar verildi.

Çoğunluk oyu

Üye

Üye

Üye

Üye

Prof. Dr. S. Aksoy Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Emin Sevgin

Üye

Karşı oy

Prof. Dr. Emin Sevgin

Üye

Orhan
11.10.1994

6713

ÖNSÖZ

Şevket Süreyya Aydemir hakkında bir yüksek lisans tezi hazırlamaya yönelişimde başlangıçtaki etken, Onun hayat hikayesidir. Türkiye için tarihin hızlandığı bir dönemde, bugün bizim kurmakta güçlük çekeceğimiz bir "hayal"i, "gerçek" olarak yaşamıştır, Aydemir. Aslında "suyu aramak", Cumhuriyetin ilk kuşağının ortak çabasıdır. Aydemir ise bu "suyu arayan adamlar kuşağı"nın en belirgin temsilcilerinden biri olarak görülebilir.

Hocam Prof. Dr. Sina Akşin, yalnızca tezin danışmanlığını üstlenmedi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki derslerinde Aydemir'le tanışmamızı sağlayarak böyle bir çalışmaya vesile de oldu. Kendisine müteşekkirim.

Ayrıca, yardımlarından dolayı Erdoğan ve Murat'a, çalışma metninin dizgisini özenle ve kısa zamanda gerçekleştiren Elmas Özen'e teşekkür ediyorum.

Tuncay Önder

Ankara-1994

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I- 1930'LU YILLARIN BAŞINDA TÜRKİYE'DE	
SİYASAL VE EKONOMİK KOŞULLAR	5
A- 1923-1929 : "Liberal" Dönem	5
B- 1929-1931 : Arayış Dönemi	8
1- Buhran ve Dünya Konjonktürü	8
2- Serbest Cumhuriyet Fırkası ve "Mutedil Devletçilik"	13
3- Gazi'nin Yurt Gezisi	18
4- 1931 CHF 3.Kongresi ve "Devletçilik"	21
C- 1931 Sonrası Gelişmeler	24
II- HAYATI VE FİKRİ GELİŞİMİ	29
A- Bir İmparatorluk Rüyası Biterken	29
B- Yeni Ülkü: Turan	31
C- Turandan Marksizme	38
D- Marksizmden Kemalizme	44
III- İNKILAP ve MİLLİ KURTULUŞ HAREKETİ	57
A- İnkılap	57
1- İnkılap ve İhtilal	57
2- İnkılabın İdeolojisi	61
3- İnkılap Heyecanı ve İnkılap Nesli	67
4- Şef, Kadro ve Halk	75
B- Milli Kurtuluş Hareketi	82

IV-	SİYASAL REJİMLER ve "İNKILABIN NİZAMI"	89
A-	Siyasal Rejimler	89
1-	Faşizm	89
2-	Marksizm	92
3-	Demokrasi	96
B-	"İnkılabın Nizamı"	100
V-	DEVLET ve DEVLETÇİLİK	108
A-	Devlet	108
B-	Devletçilik	111
1-	1930'larda Farklı Devletçilikler ve Tartışmalar	111
2-	Devletçiliğin "İktisat Ötesi" Boyutları	122
3-	Plan Kavramı	125
	SONUÇ	127
	KAYNAKÇA	131
	SUMMARY (İngilizce Özet)	137

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, Şevket Süreyya Aydemir'in sosyal, siyasal ve ekonomik görüşleridir. Konuyu önemli kılan etmenleri, temelde iki noktada toplayabiliriz. Birincisi, Aydemir'in ve ideologu konumunda bulunduğu Kadro Hareketi'nin Türk Devrimini ideolojileştirme yönündeki ilk çabaları sergilemiş olmalarıdır. İkincisi ise Aydemir'in, 1929 Dünya ekonomik buhranına kadar "liberal" sayılabilecek bir iktisat politikası izlenen ve buhranla birlikte yeni arayışlara girilen Türkiye'de, devletçiliği, resmi görüşün dışında sistematik bir biçimde savunması ve o dönemde yapılan ciddi tartışmalarda taraf olmasıdır.

Burada amaçlanan, bir "siyasal fikirler tarihi" çalışmasıdır. Şerif Mardin, "Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908" adlı eserinin önsözünde, Türkiye'de siyasal fikirler tarihi çalışmalarının güçlüğünden söz ediyor. Bu yöntemin, felsefenin iç sistematiğine ve büyük düşünörlere dayandığını belirten Mardin, bizim gibi felsefe ve spekülâtif düşünce geleneği olmayan toplumlarda yöntemin açıklama gücünü yitirdiğini belirtmektedir. Bizde "spekülâtif düşünce" değil, "devleti kurtarmak" esastır; düşüncenin hedefi, kısa vadeli, pratik ve "devlet için geçerli" çözüm yolları aramak ve bulmaktır. O nedenle, bizde fikrin kendisinden çok, o fikrin "arka plan" unsurları önem kazanmaktadır. Mardin, bu arka planı

"kültür" olarak tanımlar.⁽¹⁾

Çalışmamızda, Aydemir'i de büyük ölçüde etkilemiş olan bu "arka planı" ve "devleti kurtarma geleneği"ni gözden kaçırmamaya gayret göstereceğiz.

Çalışmada kronolojik bir bakış değil, belirli kavramlar çerçevesinde biçimlenen bir analiz tercih edilecektir. Söz konusu kavramlar, "inkılap", "kadro", "milli kurtuluş hareketi", "demokrasi", "inkılabın nizamı", "devlet", "devletçilik" gibi kavramlardır. Böyle bir yolun benimsenmesindeki etkenlerden biri, Aydemir'in Türk Siyasal hayatının uzunca bir dönemine tanıklık ettiği de hesaba katılırsa, kronolojik bir analizin tercih edilmesi durumunda çalışmanın bütünlüğünü sağlamada güçlük doğabileceği endişesidir.

İkinci ve asıl önemli etken ise, çalışmamızın kapsamından kaynaklanmaktadır. Burada Aydemir, 1930'ların ilk yarısında Türk toplumu için öngördüğü "toplumsal proje" çerçevesinde değerlendirilecektir. Zaten Aydemir'i Türk düşüncesi içinde önemli kılan da o dönemde önerdiği bu "toplumsal proje"dir. Kavramsal analiz bu içerikteki bir çalışma için bize en uygun yol olarak gözüktü.

Yöntem açısından dile getirilebilecek bir başka sorun,

(1) Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1985-1908**, 3. baskı, İletişim Yayınları, Ankara, 1989, s.10-14.

Aydemir ile Kadro İdeolojisinin ne ölçüde birbirinden ayrılabilceği veya Kadroculuk üzerine söylenenlerin ne ölçüde Aydemir'e de teşmil edilebileceğidir.

Kadro Hareketinin diğcr bir üyesi İsmail Hüsrev Tökin, bu konuya bir ölçüde açıklık getiriyor: "Hareketin fikir binasının mimarı ve hareketin önderi... Şevket Süreyya Aydemir'di...Hareketin dayandığı fikirler, münhasıran Şevket Süreyya Aydemir'den gelmişti."⁽²⁾ Emin Türk Eliçin de Kadrocu İdeolojiyi "Şevketizm" olarak tanımlıyor.⁽³⁾ Çalışmamızdaki tavır, "Kadro'nun hikayesi, Aydemir'in hikayesidir"⁽⁴⁾ düşüncesinden hareketle, "Kadro"nun temel yönelimleri üzerine yapılmış analizleri, Aydemir için de geçerli görmek biçiminde olacaktır.

Çalışma "giriş" ve "sonuç" bölümleri dışında beş ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm, düşüncenin belirleyicilerinden birinin de tarihsel/toplumsal koşullar olduğu gerçeğinden hareketle, 1930'lu yılların başında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal koşullara ayrılmıştır.

İkinci bölüm, Aydemir'in hayat hikayesine ayrılmış

(2) Halil İbrahim Göktürk, **Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir**, Arı Matbaası, Ankara 1977, S.235.

(3) Emin Türk Eliçin, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, S. 106.

(4) **Milliyet**, 9 Kasım 1970, S.5.

olup, gençlik yıllarından ölümüne kadar Aydemir'in fikri gelişim çizgisini ve bu çizgideki kırılmaları/süreklilikleri içermektedir.

Üçüncü bölüm, "inkılap" ve "milli kurtuluş hareketi" kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aydemir'in düşüncesindeki bu "kilit kavramlar"dan hareketle, dünyaya ilişkin değerlendirmesi ve bu dünya konjonktüründe Türk İnkılabına yüklediği işlevler ve ideolojik yönelimler irdelenmektedir.

Dördüncü bölüm, Aydemir'in siyasal rejimler karşısındaki değerlendirmelerini ve kendi "siyasal projesi"ni içermektedir. Faşizm, Marksizm ve demokrasiden farklı ve özgün "inkılap nizamı"nın temel nitelikleri sergilenmektedir.

Beşinci bölüm ise Aydemir'in "devlet" kavramlaştırmasına ve bu kavramlaştırma ile örtüşen "devletçilik" anlayışına ayrılmıştır. Bu bölümde, 1930'lardaki farklı devletçilik yorumlarının bir karşılaştırması yapılacak ve Aydemir'in devletçiliğinin "iktisat ötesi boyutları" üzerinde durulacaktır.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme ile Aydemir'in Türk düşünce geleneği içindeki yeri ve bu geleneğe bıraktığı izler saptanmaya çalışılacaktır.

I-1930'LU YILLARIN BAŞINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL VE EKONOMİK KOŞULLAR:

A-1923-1929: "Liberal" Dönem

Cumhuriyetin başından Dünya Ekonomik Buhranına kadar geçen dönemde (1923-29) Türkiye'nin izlediği ekonomik kalkınma modelinin "liberal" niteliği üzerinde bir görüş birliğinden sözedilebilir. Ancak bu dönemi klasik liberalizmden farklılaştıran iki temel unsurun varlığı da unutulmamalıdır. İkinci Meşrutiyet döneminin ve İttihat ve Terakki'nin "milli iktisat" anlayışının Cumhuriyet döneminde de sürdürüldüğünü gösteren bu iki unsur, ekonomik alanda "devletin pozitif işlevler üstlenmesi" ve "dayanışmacı" toplumsal düşüncedir.⁽¹⁾

1923 İzmir İktisat Kongresi ekonominin kurumsal yapısında bir değişim öngörmemiştir. "Bu kongrede ulusal ekonomiden sık sık sözediliyordu. Ama ulusal ekonomi, 'Türk' olan girişimcilerin eski yabancı 'tüccar'ın yerine geçtiği, Türk bankalarının yabancı bankaların yerini aldığı bir ekonomi olarak düşünülüyordu... Ulusal ekonomi kurulması için yeni kurumsal düzenlemelere ihtiyaç görülüyordu."⁽²⁾

(1) Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, S.34

(2) İlhan Tekeli, Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayını, Ankara, 1983, s.34

Cumhuriyetin lider kadrosunun ana hedefi, Türkiye'nin sanayileşmesini hızlandırmaktı. Lozan görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir dönemde toplanan 1923 İzmir İktisat Kongresi, Batı'ya bir mesaj verme amacının⁽³⁾ yanında, "iktisat"ın yeni devlet bakımından taşıdığı önemi vurgulamaya dönüktü. Mustafa Kemal Kongre konuşmasında bu önemi şöyle dile getiriyordu:

"İstiklal-i tam için şu düstur var: Hakimiyet-i Milliye, hakimiyet-i iktisadiye ile tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedefler kağıt üzerindeki düsturlarla, arzu ve hırslarla husul bulamaz. Bunların tahakkuk-i tamamını temin için yegane kuvvet, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle tetvic edilemezse semere, netice paydar olamaz."⁽⁴⁾

Türk bağımsızlık hareketinin itici gücü, Osmanlı İmparatorluğu'nda "batılılaşıma" geleneği içinde yetişen asker-sivil bürokratlardan ve aydınlardan oluşuyordu. Bir ulus-devlet modeli içinde, devlet desteğiyle yaratılacak ulusal burjuvazinin iktisadi gelişmenin motoru haline getirilmesi ve buna yönelik bir siyasal yapının oluşturulmasında, Cumhuriyeti kuran bu kadroların

(3) Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1993, S.38.

(4) A.Afetinan, **İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)**, TTK Yayını, Ankara, 1989, S.64

ideolojisi canalıcı bir öneme sahiptir.⁽⁵⁾ Bu ideoloji çerçevesinde, Batı'ya karşı bir bağımsızlık savaşı veriliyordu. Ancak, sonuçta ulaşılmak istenen Batı gibi olabilmekti. Bu durumda, Türkiye'nin yeni bir ekonomik, kurumsal model arayışına girmesi düşünülemezdi.⁽⁶⁾

Devletin klasik liberalizmden farklı biçimde ekonomiye müdahalesi, büyük ölçüde zorunluluktan kaynaklanıyordu. Altyapı yetersizdi ve sermaye birikimi sağlanamamıştı. Bu eksiklikleri gidermek ve piyasayı ulusal düzeyde geliştirmek maksadıyla yapılanların en önemlileri aşar'ın kaldırılması, demiryolu yapımına hız verilmesi ve Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun çıkarılmasıdır.

Keyder, Osmanlı politik otoritesinin temel artık toplama biçimi olan aşar'ın kaldırılmasını, ekonominin nihayet siyasal denetimden kurtulması olarak yorumluyor.⁽⁷⁾ Tezel ise, Cumhuriyet döneminde kapitalist mülkiyet düzeninin korunmasında gösterilen titizliğe karşın, başından beri devletin ekonomiye müdahalesini geleneğe bağlıyor: "... Anadolu'daki toplumsal yapıların tarih içindeki devamlılığıyla belki de Bizans'a kadar inen bu

(5) Yahya S.Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, 2.baskı, Yurt Yayınları, Ankara, 1986, S.121.

(6) Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s.33

(7) Çağlar Keyder, **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, S.173

'düzenleyici' iktisat politikası anlayışı, daha doğrusu bir 'düzenleyici devlet' anlayışı, bir takım dayanışmacı ve halkçı toplum düzeni ve hükümet politikası görüşleriyle birlikte Halk Partisi'nin resmi ideolojisinin önemli öğelerini oluşturdu."⁽⁸⁾ Boratav da Cumhuriyet'in kurulduğu andaki mevcut şartların izlenecek iktisadi politikaları belli doğrultulara yönettiğini, bu dönemde devletin ekonomiye geniş çaplı müdahalesine imkan verecek bir ortamın bulunmadığını belirtiyor.⁽⁹⁾

Sonuçta söylenebilecek olan, 1923-29 döneminde devletin ekonomiye kısmi müdahalelerine rağmen, "liberal" sayılabilecek bir politika sergilediği ve bu politikanın da "doktriner" kaygılardan çok, "pratik" zorunluluklardan kaynaklandığıdır.

B-1929-1931: Arayış Dönemi

1-Buhran ve Dünya Konjonktürü

Türkiye 1929 yılına, tarımda beklenen yüksek verim ve yıl ortasında Lozan Anlaşmasıyla dondurulan gümrük vergilerinin arttırılabilecek olması nedenleriyle⁽¹⁰⁾ oldukça iyimser bir havada girdi. Ancak, patlayan dünya buhranı, bu beklentileri boşa çıkardı ve Türkiye buhranını

(8) Tezel, a.g.e., s.126-127.

(9) Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s.11.

(10) Tekeli, İlkin, a.g.e., s.75

getirdiği sorunlarla uğraşmaya başladı. Gümrük tarifeleri yükselecek diye aşırı ithalata gidilmesi ve Osmanlı borçlarının ilk taksidinin vadesinin gelmesi,⁽¹¹⁾ bu sorunları daha da ağırlaştırıyordu.

Buhranının Türkiye'deki ilk etkileri, Türk parasının değerindeki hızlı düşüş ve dış ticaret hadlerindeki aleyhte değerimdir.⁽¹²⁾ 20 şubat 1930'da ıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile döviz arz ve talebi üzerinde hükümetin kontrolü arttırılıyordu.

İthal malları fiyatlarındaki düşmeye rağmen, bu düşüş, Türkiye'nin ihraç malları fiyatlarındaki düşüşün çok altında kalmıştır. Özellikle makina ithal fiyatlarındaki düşüş, daha da azdır.⁽¹³⁾

O dönemde buhranı değerlendirme konusunda üç farklı yaklaşım görülmektedir:⁽¹⁴⁾

Birinci yaklaşım, Türkiye'deki buhranı, dünya buhranı-
nın bir uzantısı olarak görmektedir. Bunlar, genellikle li-
beral ekonomi eğitimi almış bürokratlardır. Dünyada buhranın
zlmesine paralel olarak Türkiye'nin de buhrandan
ıkacağını, bu nedenle uluslararası çözüm nerilerine

(11) Erdinç Tokgöz, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, H..İ.İ.B.F. Yayını, Ankara, 1991, s.33.

(12) Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s.82.

(13) **Aynı kaynak**, s.84

(14) **Aynı kaynak**, s.30

katılmayı savunurlar. Batılı kapitalist ülkelerin de ekonomide "milli" bir yola girmesi, zamanla bunların önerilerini de aynı yöne sürükleyecektir.

"Kadrocu" yaklaşım olarak adlandırabileceğimiz ikinci yaklaşım, buhrana hem tasfiyeci hem de kurucu bir işlev yükler. Türkiye'nin buhranın kurucu özelliklerinden yararlanmasını isteyen Kadrocu yaklaşım, buhranın sona ermesinin Türkiye'nin tekrar Batı güdümüne girmesine neden olacağı endişesiyle buhranın uzamasından yana görünür. Bu nedenle Türkiye'nin uluslararası çözümlerin dışında kalmasını ister.

Üçüncü yaklaşım ise Türkiye'deki buhranın Türkiye'ye özgü niteliğini vurgular ve dünyü buhranı ile ilişkili görülemeyeceğini savunur. Doğal olarak, buhranın çözümü de Türkiye için alınacak önlemlerden geçmektedir. Bu grup içinde A. Hamdi Başar, Türkiye'de buhranın, yalnız buğdayda kendisini hissettirdiğini ve bu alanda alınacak önlemlerle çözüme kavuşturulabileceğini savunmuştur.

Türkiye'deki buhranın dünya buhranı ile ilişkisi konusunda egemen yaklaşım, Türkiye'deki buhranın dünya buhranının bir uzantısı olduğudur. İzlenen yol ise, birinci ve ikinci tür yaklaşımların arasında bir çizgidir.⁽¹⁵⁾

Dünya'da buhranın etkileriyle birlikte, liberal

(15) Aynı Kaynak, s.32.

ekonomi ve politikalarının prestiji son derece sarsılırken güdümlü ve otoriter ekonomiler revaç bulmaya başlıyor. Buna bağlı olarak, siyasal rejimlerde de genel bir otoriterleşme eğilimi gözleniyor. İtalya'da faşizm yürürlükteyken 1930'da Brezilya'da, 1931'de Arjantin ve Guatemala'da, 1932'de Portekiz'de, 1933'de Uruguay, Avusturya ve Almanya'da, 1934'de Meksika'da diktatörlükler kuruluyor. Rusya'da ise devlet, Stalin iktidarıyla gücünün doruğundadır.

Özellikle ekonomik bunalımla birlikte, Avrupa'daki bu otoriter ve tek partili rejimler, Türk aydını ve siyasal kadroları için cazip bir alternatif oluşturmuştur. Avrupa'da parlamenter demokrasinin içine düştüğü kriz ve tek partili sistemlerin egemen olma süreci, ülke içinde bu yöndeki arayışlara da meşruiyet kazandırmıştır.⁽¹⁶⁾

Liberalleri "vatan haini" ilan eden Recep Peker, "Amme haklarında anarşiyi besleyen, ekonomi ve ulusal çalışmayı yıpratın ve ulus yığınınını istismar eden liberalizme karşı cephemizi daha sıklaştırıyoruz"⁽¹⁷⁾ sözlerini bu uluslararası konjonktür içinde sarfedecektir.

Türkiye'nin "liberal" bir ekonomik stratejiden "devletçi" ve "planlı" bir stratejiye geçişinde

(16) Esat Öz, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992, s.114.

(17) Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, 3. Cilt, 11. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s.114.

dünya buhranının rolü konusunda farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu konuda bir görüş, dünya buhranının etkisini hesaba katmakla birlikte, böyle bir geçişi, "liberal" politikaların başarısız oluşu nedeniyle yapılan bir "seçim" olarak ele almaktadır.⁽¹⁸⁾ Bir başka görüş ise, "liberal" politikaların başarısızlığı tezini inandırıcı bulmamakta, "önceden saptanmış bir kalkınma modelinin somuta dönüştürülememesinden" değil, ancak dünya ekonomisindeki krizle birlikte bu değişimin gerçekleştiğini savunmaktadır.⁽¹⁹⁾ Boratav, "...büyük buhran patlak vermese idi dahi 1929 yılı Türkiye ekonomisi bakımından bir dönüm noktası olma özellikleri taşımakta idi. Büyük buhranın etkileri bu ihtimali kesinlik haline dönüştürdü"⁽²⁰⁾ derken, Doğan Avcıoğlu, "Dünya buhranının yarattığı yeni durum olmasaydı dahi, Türkiye, iç şartların zorlanmasıyla, kendiliğinden devletçiliğe gitmekteydi."⁽²¹⁾ görüşündedir.

Bizce, iç dinamikleri, daha yüksek bir belirleme düzeyindeki tek bir faktöre (dünya buhranı) bağlamak

(18) İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 9. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986, s. 287. Tekeli ve İlkin (a.g.e., s.2.) de, büyük bunalımın etkisini yadsımamakla birlikte, devletçiliği bir "seçim" olarak nitelendirmektedirler.

(19) Keyder, a.g.e., Önsöz, s.Viii. Haldun Gülalp, **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1993, s.28.

(20) Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985**, 4. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993, s.36.

(21) Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990, s.445.

yeterince açıklayıcı olmaz. Bu tür bir açıklama devletçiliğe geçişi, sadece ekonomik nedenler bağlamında izaha çalışmak demektir. Oysa devletçiliğin iktisadi alanın dışına taşan boyutlarını görmezlikten gelemeyiz.

2-Serbest Cumhuriyet Fırkası ve "Mutedil Devletçilik"

1930'a gelindiğinde Türkiye'nin ekonomik sorunları buhranın da etkisiyle iyice ağırlaşmıştı. " ... Ankara'da hem siyasi hem iktisadi alanda önemli bir moral depresyonun, bir kuvve-i maneviye bozukluğunu, bir güç kaybedişin her sahada hakim olduğunu görmemek mümkün değildi." (22) Atatürk'ün Umumi Katibine söylediği şu sözler o dönemin ruh halini ortaya koymasından önemlidir:

"Bunaliyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunaliyorum! Görüyorsun ya, her gittiğimiz yerde, mütemadiyen dert, şikayet dinliyoruz. Her taraf, derin bir yokluk, maddi manevi perişanlık içinde... ferahlatıcı pek az şeye rastlıyoruz. Memleketin hakiki durumu, ne yazık ki bu..." (23)

Bu şartlar altında, 12 Ağustos 1930'da Mustafa Kemal'in isteği üzerine, yakın arkadaşı Fethi (Okyar) Bey tarafından kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF)'ni

(22) Şevket Süreyya Aydemir, **Milliyet**, 11 Kasım 1970, S.5.

(23) Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, 1.Cilt, 6.baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s.387.

ekonomik buhranın etkilerinden bağımsız, bir demokratikleşme hareketi olarak değerlendirmemek gerekir. Ama SCF'nin asıl etkisi, ekonomik sorunların çözümünde değil, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)'nin 1930 sonrası kendisine seçeceği doğrultunun şekillenmesinde ortaya çıkacaktır.

SCF'nin kuruluşunda birden çok nedenin rol oynadığını söyleyebiliriz. Ekonomik buhranın getirdiği sorunlara çözüm isteği dışında bu nedenler, tek parti sisteminin denetimsizliğinin yarattığı kötü sonuçları giderme ve "diktatörlük" görüntüsünü silerek dış dünyada itibar kazanma arzusudur.⁽²⁴⁾ SCF'nin kuruluşunda temel nedenin potansiyel toplumsal muhalefetin denetim altına alınması amacı⁽²⁵⁾ olduğunu ileri sürenler ise bu "denemenin" sonuçlarından hareketle bu yargıya varmaktadırlar.

SCF'nin CHF hükümetine eleştirileri iki noktada toplanmıştır: "Şimendifer politikası"nın neden olduğu aşırı devlet harcamaları ile inhisarlar ve devlet ihaleleri yoluyla yaratılan suistimaller.⁽²⁶⁾ SCF'nin kuruluşuyla hızlanan iktisat politikası tartışmaları gittikçe daha soyut bir düzeyde gerçekleşmektedir. SCF - CHF çatışma-

(24) Öz, a.g.e., s.102-103,

(25) Bekir Berat Özipek, **Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991, s.72.

(26) Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s.54.

sını ilk bakışta bir liberalizm - devletçilik tartışması gibi açıklamak mümkünse de Boratav'ın da belirttiği gibi, iki parti arasında böyle kesin bir ayırım yapmak oldukça zordur.⁽²⁷⁾ Hatta Fethi Bey, partisini "sol" bir parti olarak görmekte ve şöyle demektedir: "Fırkamız sola mütemayildir. Münakaşa hürriyetinin tesisine taraftar olmak ve bu gibi hürriyetlerin cari olmasını istihdaf etmek itibariyle tamamen sola müteveccihiz. Bundan daha solu sosyalizm olur."⁽²⁸⁾

Başvekil İsmet Paşa, demiryolunun Sivas'a ulaşması dolayısıyla yaptığı konuşmada SCF'nin eleştirilerini cevaplandırmıştır. Aydemir'in İsmet Paşa'nın "en tarihi" ve "mekteplerde okutulması gereken"⁽²⁹⁾ nutku olarak nitelendirdiği bu konuşmada, İsmet Paşa, CHF'nin "mutedil devletçi" olduğunu ilan etmiştir:

"Liberalizm nazariyatı bütün bu memleketin güç anlayacağı bir şeydir. Biz iktisadiyatta hakikaten mutedil devletçiyiz. Bizi bu istikamete sevkeden bu memleketin ihtiyacı ve bu milletin fitri temayülüdür. Memleketin ihtiyaçları için herkes ve her yer hazineden çare arar. Elektriği yapılmayan şehir, limanı fena olan yer, iş

(27) Aynı Kaynak, s.54.

(28) Aynı Kaynak, s.54-55.

(29) Milliyet, 18 Kasım 1970, s.5.

bulamayan adam hükümeti muhatap tutar.

Mutedil devletçi olarak halkın temayülâtına ve metalibine yetişemiyoruz diye kusurluyuz. Devletçilikten büsbütün vazgeçip her nimeti sermayedarların faaliyetinden beklemeğe sevk etmek bu memleketin anlayacağı bir şey midir?"⁽³⁰⁾

Fethi Bey ise Başvekilin konuşmasını cevaplandırmak için Batı Anadolu'nun ekonomik merkezi olan İzmir'i seçti ve kendi partisinin liberalizm anlayışını ortaya koydu:

"Liberalizm mesleği, devlete ait olan vazifeleri devlete ve millet efradına ait olan vazifeleri de şahsi teşebbüslere terkeden ve bu teşebbüslerin inkişafına engel olacak müdahaleleri asla tecviz etmeyen bir meslektir. Halkın her şeyini hükümetten beklemesi arzu olunmayan bir haldir. Bu halin menbaı da ötedenberi hükümetin her saye müdahale etmiş ve fertlerin serbest inkişafına meydan vermemiş olmasından mütevellittir... Sermaye ve mesainin serbest inkişafı hedefini kendisi için gaye ittihaz etmiş olan (Serbest Fırkanın) teşekkülü Cumhuriyet tarihimizin hiç şüphe yoktur ki bir tekamül hatvesidir.." ⁽³¹⁾

Bu tartışmalar SCF'nin "liberal" liğini ve CHF'nin de "ılımlı devletçi"liğini tescil etmiş oluyordu.

(30) Tekeli, İlkin, a.g.e., s.164

(31) Aynı Kaynak, s.167-168

İzmir mitinginde çıkan olaylar SCF'nın feshine giden yolun başlangıcıdır. 1930 Belediye seçimlerinde SCF'nın özellikle kıyı bölgelerindeki başarısı, "güdümlü" bir muhalefet amacıyla kurulan partinin kontrolden çıktığını göstermekteydi. Muhalefet boşluğunu doldurmak görevi verilen SCF, iktidar alternatifi olabilecek bir gelişme sağlamıştı. Bu durum, Mustafa Kemal'in ve CHF'nin de bu partiye karşı tavrının değişmesine sebep olmuş ve üç aylık bir faaliyetten sonra "Serbest Fırka denemesi" sona ermiştir.

Serbest Fırka denemesinin ortaya koyduğu sonuçlar, tek partili rejimin 1931-35 arası geçirdiği dönüşümde çok etkili olmuştur. Bu sonuçları dört grupta toplayabiliriz:

a) Toplumda mevcut huzursuzluğun su yüzüne çıkmasını sağlarken, CHF'nin başarısızlığının da göstergesi oldu. Üç aylık bir sürede iktidar alternatifi haline gelen SCF, CHF'nin kitleler nezdinde yeterli bir desteğe sahip bulunmadığının ortaya koydu. Bu anlamda SCF, "ülkenin siyasi hareketini ölçmek için kullanılan bir klinik termometre"ydi ve bu termometre "vücutta çok yüksek bir ateş" gösteriyordu.⁽³²⁾

b) İsmi ve programı liberalizme özdeş tutulan bir muhalefet partisinin kuruluşu, CHF'nin 1930 sonrası

(32) Tezel, a.g.e., s.207.

kimliğini daha belirgin kılıyor, CHF'nin liberal olmadığı ilan ediliyordu.⁽³³⁾

c) SCF'nin yolaçtığı bir başka sonuç, "hakim parti"nin meşruluk temellerinin sarsılmış olmasıdır.⁽³⁴⁾ CHF'nin tüm halkı kapsadığı ve temsil ettiği tezi, SCF'nin beklenmeyen başarısıyla birlikte pratikteki anlamını kaybetmiştir. Bu meşruiyet sorunu, bir ideolojiye duyulan ihtiyacı da arttırmıştır. Bu yıllardan itibaren parti içinde, reforma ve sistematik bir ideoloji oluşturmaya dönük çabalar artmıştır.

d) Son olarak, SCF denemesi, CHF içindeki tek partili yönetim tezlerini güçlendirmiş ve onlara haklılık kazandırmıştır.⁽³⁵⁾ 1930 öncesinde izlerine rastlanmayan bir sistem olarak "tek parti" ve "milli şef" kurumları da yine bu dönemde gelişecektir.⁽³⁶⁾

3-Gazi'nin Yurt Gezisi

SCF'nin üç ay gibi kısa bir sürede, geniş halk kitlelerindeki hoşnutsuzluğu ortaya çıkarması, CHF yöneticilerini yeni bir ekonomik hamle arayışına yöneltti. Halkın sorunlarının yerinde saptanması amacıyla, SCF'nin kapatılmasından bir gün sonra (18 Kasım 1930) başlayan

(33) Öz, a.g.e., s.107.

(34) Aynı Kaynak, s.107.

(35) Aynı Kaynak, s.107.

(36) Çetin Yetkin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi, 1930-1945 Altın Kitaplar, İstanbul, 1983, s.17.

Gazi'nin yurt gezisi, başarısızlıkla sonuçlanan SCF denemesinden sonra, buhran içinde yeni bir politika arayışının başlangıcını simgeler.⁽³⁷⁾

Geziye katılan kadroda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Parti Genel Sekreteri Recep (Peker), Riyaseti Cumhur Umumi Katibi Tefvik (Bıyıköğlü), Reşit Galip ile müşavir olarak Memduh Şevket (Esental) ve İstanbul Liman Şirketi Umum Müdürü Ahmet Hamdi (Başar) yer almaktadırlar. Bunlara geniş bir teknisyenler kadrosu da eşlik etmektedir. Gezi üç ay sürmüş, demiryolu ve denizyolu ile gidilebilecek tüm illeri kapsamıştır.

Gezi sırasında, CHF'ye yeni bir yön vermek de gerçekleştirilmesi düşünülen amaçlardandır. Başar'ın geziye ilişkin hatıralarından 1931 CHF programında yer alacak altı ilkenin "altı ok" şeklinde sembolleştirilmesinin Recep Peker tarafından bu gezi sırasında gerçekleştirildiğini öğreniyoruz.⁽³⁸⁾

Gazi'nin Trabzon'da yaptığı konuşma, tek partili rejimin yerleşeceğinin işaretidir:

"...Karşımızda birçok fırkalar varmış gibi her gün daha fazla bir faaliyetle çalışma, fikirlerimizi halk kütüphanelerinin içine yaymak ve köylerimize kadar götürmek

(37) Tekeli, İlkın, a.g.e., s.200.

(38) Ahmet Hamdi Başar, *Atatürk'le Üç Ay*, Tan Matbaası, İstanbul, 1945, s.47.

mecburiyetindeyiz.

Her an tarihe karşı, cihana karşı hareketimizin hesabını verebilecek bir vaziyette bulunmak lazımdır. Tasavvur ve faaliyetlerimizde bu kadar hassas ve müteyakkız bulunmak suretiyle muhalifsiz bir fırkanın mahzurlarını bertaraf etmiş oluruz."⁽³⁹⁾

Gazi, gezi sırasında tespit edilen ilkeleri halka anlatmakta, İzmir'deki konuşmasında "devletçilik" ilkesini Türk halkının her şeyi devletten beklemesiyle temellendirmektedir:

"Fırkamızın takip ettiği program, bir istikametten tamamıyla demokratik halkçı bir program olmakla beraber iktisadi noktai nazardan devletçidir. Bu itibarla fırkamıza müstenit olan hükümeti Cumhuriyetin her noktai nazardan vatandaşların hayat ve istikbalile ve refahile alakadar olması tabiidir. Halkımız tab'an devletçidir ki her türlü ihtiyacı devletten talep etmek için kendisinde bir hak görüyor."⁽⁴⁰⁾

Devletçiliğin bu şekilde temellendirilmesi, resmi söylemde devletçiliğin sistematik ve teorik bir yapıya sahip bulunmadığı⁽⁴¹⁾ görüşünü doğrular mahiyettedir. Ba-

(39) Yetkin, a.g.e., s.29.

(40) İhsan Keser, Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik, Gündoğan yayınları, Ankara, 1993, s.91.

(41) Boratav, a.g.e., s.97.

şar'ın anılarında da bu pragmatizmi gözleyebiliyoruz:

"Altı ok umdelerinden üzerinde en az konuştuklarımızdan biri devletçilik oluyor. Bu hususta en çok konuşan yine Recep Bey'dir. Ona nazaran bu maddede karanlık nokta yok, Devlet iktisadi sahada ferdin yapamayacağı işleri görür. Elimizde böyle kat'i bir ölçü olunca mesele gayet basitleşir, hangi işi fert yapamıyorsa devlet yapacak, hangi işi fert yapabiliyorsa onları devlet yapmıyacak."⁽⁴²⁾

Gezi sonunda Mustafa Kemal'in saptaması, halk katındaki hoşnutsuzluğun kaynağının iktisadi olduğudur.⁽⁴³⁾

1931 CHF 3.Kongresinde kabul edilen program büyük ölçüde bu gezi sırasındaki saptamalara dayanacaktır.

4-1931 CHF 3. Kongresi ve "Devletçilik"

CHF Üçüncü Büyük Kongresi, 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu kongre, bir dönemin sonu ve yeni bir dönemin başlangıcıdır.⁽⁴⁴⁾ Ekonomik buhran ile başlayan politika arayışları bu kongre ile sonuca ulaşmıştır. "Ulaşılan çözümün formüle edilerek dondurulması, daha doğru bir deyimle parti ideolojisi haline gelişi"⁽⁴⁵⁾ yine bu Kongre'de olacaktır.

(42) Başar, a.g.e., s.53.

(43) Boratav, a.g.e., s.98.

(44) Mete Tunçay, T.C'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), 3.basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s.308.

(45) Tekeli, ilkin, a.g.e., s.209.

Timur, Türkiye'nin 1929 sonrası politika arayışlarını şöyle değerlendiriyor: "... 1929 buhranı patladığı zaman iktidarın önünde iki yol vardı: Ya demokratik hak ve hürriyetlerin iadesi ile rejimi yumuşatmak, ya da büsbütün sertleştirmek. Birinci yol Serbest Fırka'nın 1930'da kurulması ile denendi... Bundan sonra rejimde ve ideolojide bir sertleşme dönemine girildiğini görüyoruz."⁽⁴⁶⁾ 1931 Kongresi, birinci yolun başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, ikinci yola girildiğini göstermektedir. Kongre'de "kabul edilen program, CHF'nin ilk resmi programıdır ve İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar sürecek bir ideolojik yönelimin ve tek parti döneminin simgesi olacaktır."⁽⁴⁷⁾

Kabul edilen programın CHF'nin "ana vasıfları" kısmının birinci maddesi, "Cumhuriyet Halk Fırkası, A-Cumhuriyetçi, B-Milliyetçi, C-Halkçı, Ç-Devletçi, D-Layık, E-İnkılapçıdır" biçimindedir.⁽⁴⁸⁾

Programda "devletçilik" ilkesi şöyle tanımlanıyor:

"Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirtmek için memleketin umumi ve yüksek

(46) Timur, a.g.e., s.149.

(47) Tekeli, ilkin, a.g.e., s.209.

(48) Taha Parla, Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları (Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u), Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.35.

menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde -bilhassa iktisadi sahada- Devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır."⁽⁴⁹⁾

Kabul edilen ilkelerin belli bir "doktrin"den kaynaklanmadığı programın "giriş" kısmında ifade edilmektedir: "Cumhuriyet Halk Fırkasının programına temel olan ana fikirler, inkılabımızın başlangıcından bugüne kadarki fiiliyat ve tatbikatta aşikardır."⁽⁵⁰⁾

Parla, programda tanımlanan "devletçilik" ilkesinin temel özelliklerini, "(1) özel girişim (ve özel mülkiyet) esastır, (2) devlet işletmeciliği ikincil, enstrümantaldır, (3) amaç en kısa zamanda kalkınmayı sağlamaktır, (4) devletçilik özellikle iktisadidir, ama yalnızca iktisadi değildir, (5) devlet işletmeciliği milletin genel ve yüksek çıkarlarının gerektirdiği işlerde-alanlarda yapılacaktır"⁽⁵¹⁾ şeklinde belirliyor ve tanımlanan bu haliyle devletçiliği, "özel sektörü birincil sayan bir karma ekonomi kapitalizmi"⁽⁵²⁾ olarak nitelendiriyor.

Programda, devletçilikle birlikte "yeni" olan ilkelerden bir diğeri "inkılapçılık" ise Serbest Fırka olayının da etkisiyle, bir "statüko koruyuculuğu"⁽⁵³⁾

(49) Aynı Kaynak, s.36.

(50) Aynı Kaynak, s.19.

(51) Aynı Kaynak, s.44.

(52) Aynı Kaynak, s.45.

(53) Tekeli, ilkin, a.g.e., s.213.

biçiminde dile getiriliyor, yeni inkılaplardan değil, varolanların korunmasından söz ediliyor.

"Türkiye'nin bir inkılap içinde olduğu, bu inkılabın bitmediği" ve "bir üçüncü yol olarak devletçilik" tezlerinin savunusu kısa bir süre sonra "Kadro" tarafından yapılacaktır.

C-1931 Sonrası Gelişmeler

Aydemir'in "toplumsal proje"sinin içinde doğduğu şartları ve tek parti yönetiminin geldiği aşamayı göstermesi bakımından, 1931 sonrası yaşanan gelişmelerden ikisine, Halkevlerinin kuruluşuna ve üniversite reformuna değinmek yararlı olabilir.

Mustafa Kemal'in 1930 sonu ve 1931 başındaki üç aylık yurt gezisinden sonra, Türk Ocakları'nın kapatılması ve CHF'nin kültür şubesi haline dönüştürülmesi gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal, Türk Ocaklarının kapatılması ile ilgili olarak basına verdiği demeçte "... Aynı cinsten olan kuvvetler, müşterek gaye yolunda birleşmelidirler"⁽⁵⁴⁾ demektedir.

Öz, 10 Nisan 1931'de Türk Ocakları'nın olağanüstü kongreyle fesih ve CHF'ye katılma kararı alması ve onun yerine Halkevleri'nin kurulması yoluna gidilmesindeki temel nedeni, siyasi ve ideolojik konjonktürün aldığı biçimde

(54) Yetkin, a.g.e., s.30.

aramakta, bu dönemde parti bünyesinde bulunacak ve doğrudan parti amaçlarına hizmet edecek bir eğitim -kültür örgütüne ihtiyaç hissedildiğini belirtmektedir.⁽⁵⁵⁾

İlk olarak 14 il merkezinde 19 Şubat 1932'de kurulan Halkevleri'nin kuruluş amacı Recep Peker tarafından şöyle dile getirilmektedir:

"Bu asır milletleri yalnız siyasi teşkilat, yalnız ordu teşkilatı, yalnız iktisat teşkilatı ile yalnız maddi kuvvetlerle bünyeleşemiyor, kemiklenemiyor. Onun içindir ki devletin siyasi mesaisi içinde çalışan Cumhuriyet Halk Fırkası; siyaset sahasında kendi esas programını tatbik etmekle beraber ayrıca bu siyasi hayata girmiş veya girmemiş vatandaşları müşterek bir halk terbiyesiyle istikbale hazırlamak için halkevlerini tesis ediyor."⁽⁵⁶⁾

Halkevleri'nin kuruluşunda, dönemin faşist ve komünist partilerinin "disiplinli" yapısından bir esinlenme olduğu söylenebilir. Örneğin Fatih Rıfki Rusya'ya ve İtalya'ya yaptığı ziyaretlerden sonra şunları yazmaktadır:

"Rusya'dan ben bir ders getiriyorum: Bu ders, Türk ihtilalini organize etmek, yeni gençliği yetiştirmek ve Türk cemiyetini bir kaç hamlede terbiye etmek usulleridir...Rusya'dan komünist değil, fakat daha şuurlu

(55) Öz, a.g.e., s.110.

(56) Aynı Kaynak, s.112.

olarak geliyorum."⁽⁵⁷⁾

"Halk çocuğunun anasının karnından çıkar çıkmaz yattığı beşik fırka kucağıdır.

Bir yeni cemiyet başka türlü yoğurulamaz. Roma'nın yeni mahallelerinde liberalizm ve demokrasiye aykırı bir çok seyler görülse de 1921 anarşisinden, fakirliğinden, gevezeliğinden başıboşluğundan hiç bir eser görmedim."⁽⁵⁸⁾

Burada Komünizm ya da Faşizm bir sistem olarak değil, "parti" anlayışı çerçevesinde "olumlu" görülmektedir.

Şevket Süreyya da halkevleri üzerine yazdığı yazıda "Gençliğin inkılap esaslarına göre hazırlanması ve daima inkılabın emrinde kalması şiarları büyük şefimiz tarafından her vesile ile işaret olunmuştur. Halk evleri, bu işaretin tahakkuku için müracaat edilebilecek en emin vasıtalarından biridir"⁽⁵⁹⁾ demektedir.

1933 yılında gerçekleştirilen reformla "Darülfünun" dan "üniversite"ye geçişin temelinde de siyasal rejimle bilimin hareket noktalarını aynılaştırma düşüncesi yatmaktadır. Reform sonucu yüzelli öğretim üyesinden doksan ikisi kadro dışı bırakılmışlardır.⁽⁶⁰⁾

(57) Yetkin, a.g.e., s.34-35.

(58) Aynı Kaynak, s.35.

(59) Şevket Süreyya, "Halk Evleri", *Kadro*, Sayı 3, (Mart 1932), s.37.

(60) Yetkin, a.g.e., s.76.

Burhan Asaf, bir yazısında üniversite reformunun gerekliliğine ilişkin şunları söylüyor:

"Liberalizmin iflasını resmen tescil eden memleketlerde, darülfünunlara müdahale, bütün diğer müdahaleler kadar tabii görülmüştür. Bugün, Rusya, İtalya ve Almanya'da, darülfünunların liberal devirdeki istiklalleri kalmadığı gibi ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor... Türkiye nevi şahsına mahsus bir inkılap yapmış olmak iddiasındadır... Bu inkılabın her sahaya şamil prensipleri olmak lazım geldiği gibi, her sahaya ait ilmi ihtiyaçları olsa gerektir... Binaenaleyh darülfünun'dan üniversite'ye geçiş, Türkiye'de ilim davasının... baştan aşağı bir keyfiyet değişikliği yaptığına delalet eylemektedir..."⁽⁶¹⁾

Halkevlerinin kuruluşu ve üniversite reformu örneklerinde, partideki merkezileşmeyi izlemek mümkün. Yerasimos, bu merkezileşmede, "ekonomide dizginlerin ele alınışının" yani devletçiliğin önemine işaret etmektedir.⁽⁶²⁾

Burada sorulması gereken bir soru, Aydemir'in

(61) Burhan Asaf, "Üniversitenin Manası", **Kadro**, Sayı20, (Temmuz1933), s.27-28.

(62) Stefanos Yerasimos, "Tek Parti Dönemi", **Geçiş Sürecinde Türkiye** içinde, (Der.İ.C.Schick, E.A.Tonak), Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s.107.

düşüncelerinin ve "Kadro"nun, bir hükümet politikası olarak devletçiliği ne ölçüde etkilediğidir. "Kadro"nun çıkışının hükümetin ekonomik gelişme için "devlet kapitalizmi"ne yönelme kararından sonra rastlamasından hareketle, hükümetin bu tercihinin "Kadro" yazarlarına belli bir model öne sürmeleri için elverişli bir konjonktür sağladığını söyleyebiliriz. Ayrıca, hükümet çevreleri ile "Kadro" arasındaki hoşnutsuzluk durumunda, tereddütsüz derginin kapatılması yoluna gidilebilmiştir. "Kadro"nun "Devletçilik" uygulamaları üzerindeki etkisi konusunda Tezel'in saptamasına kulak verelim:

*"Kanımca Kadro, hükümet çevrelerinin politikaları üzerinde hissedilir bir etkisi olmamış bir model arayıştıydı. Toplumun yeniden şekillendirilmesi ve yönetiminde küçük burjuva aydın-bürokratlara tekelci bir güç verecek jakobenist bir çözüm önermesiydi. Kadrocular hükümet politikasının **expost** (sonradan) rasyonelleştirmesini yapmaya, hükümetin devletçi politika ve uygulamalarından sadece Türkiye için değil bütün az gelişmiş ülkeler için geçerli olabilecek bir toplumsal sistem modeli türetmeye çalıştılar. Ne kapitalist ne de sosyalist olan bir üçüncü yol buldukları savıyla zaman zaman faşist önermelere de bir hayli yaklaştılar."*⁽⁶³⁾

(63) Tezel, a.g.e., s.213.

II-HAYATI ve FİKRİ GELİŞİMİ

Bu bölümde, Şevket Süreyya'nın hayat hikayesini ayrıntılarıyla vermektten çok, Onun fikri gelişim çizgisini ve bu çizgideki kırılmaları/süreklilikleri izlemeye çalışacağız. Olaylara, bu gelişim çizgisindeki rolleri oranında yer vereceğiz.⁽¹⁾ İlk baskısı 1959'da yayınlanan "Suyu Arayan Adam", yalnızca Şevket Süreyya'nın hayatını anlatmakla kalmaz, bir neslin maceraya varan hikayesini de en güzel ve derinlikli biçimde gözler önüne serer.

A-Bir İmparatorluk Rüyası Biterken

Vala Nureddin'in deyişiyle "*Şevket Süreyya başlı başına bir romandır.*"⁽²⁾ 1897'de, Türk-Yunan savaşı sırasında, bir zamanlar imparatorluğun başkenti olan sınır kenti Edirne'de doğan Şevket Süreyya, bir göçmen ailesinin çocuğudur. Çocukluk dönemi Balkanlar'ın çalkantılı ve belirsiz ortamında geçer. Çocukluğuna ait ilk hatırası bir yangındır. Bu yangın, o dönemde bütün Avrupa Türkiye'sini saran yangınlardan sadece biridir ve Şevket Süreyya daha pek çok yangına tanık olacaktır.⁽³⁾

O da ağabeylerinin yolundan gider ve askeri rüştiye

(1) Aydemir'in ayrıntılı hayat hikayesi için Bkz.Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, 8.baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1987.

(2) Vala Nureddin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, 5.baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, s.234.

(3) Aydemir, *Suyu Arayan Adam*, s.9-10.

mektebine yazılır. 31 Mart ayaklanmasını bastıran Hareket Ordusu içinde yer alan ağabeylerinden büyüğü Balkan Savaşı'nda, küçüğü de Kafkas cephesinde ardarda şehit düşeceklerdir.

Askeri okulda, Osmanlı haritasının başına toplanan arkadaşlarıyla "cihangirlik" rüyaları kurar, Osmanlı'dan kopan toprak parçalarına bakarak "bütün dünyanın sınırları bizim devletimizin sınırlarından ibaret olsun"⁽⁴⁾ isterlerdi. O sıralarda imparatorluk içindeki "milliyetler" teker teker başkaldırıp Osmanlı'dan kopma noktasındadırlar. "Devletin ordusu ile devletin tebaası hiç durmadan birbirleriyle çarpışıyorlardı. Her taraf isyan içindeydi."⁽⁵⁾ Bu isyanları anlamlandırmakta güçlük çeken Şevket Süreyya'nın ümidi padişahdaydı: "...bizim bütün ümidimiz, ordunun başı olan padişahdaydı. Padişahta bütün dünyayı durduracak bir kuvvet umulurdu...O bir defa bayrağını açsa, o zaman biz ne yapacağımızı biliriz!"⁽⁶⁾

Derken, 23 Temmuz 1908'de Hürriyetin ilanı geldi. Hürriyet, adalet, müsavat, uhuvvet her şeyin anahtarıydı: "Osmanlı Devletine Düvel-i muazzama artık karışmayacaktı. Dağlardan kırlardan çetecilik kalkacaktı. Hiç bir yerde artık isyan olmayacaktı. Hatta iş bununla da kalmayacaktı.

(4) Aynı Kaynak, s.41.

(5) Aynı Kaynak, s.42.

(6) Aynı Kaynak, s.43

Girit, Kafkas, Bosna- Hersek geri alınacaktı! Bulgar prensi ile Karadağ kralı bize vergi vereceklerdi. Hudutlar tekrar Tuna'ya varacaktı!"⁽⁷⁾

Ama nedense ülkenin durumu iyiye gitmiyordu. Anlaşılamayan, sırrı çözülemeyen olaylar birbirini izliyordu. Girit'in Tuna eyaletlerinin, Bosna-Hersek'in geri alınması bir yana, 1911'de Trablusgarp ve Ege adaları da elimizden çıkıyordu. Balkan yenilgisi, artık bir rüyanın sonuydu: *"Bu yıkılış, artık, sadece bir devletin mağlubiyeti değildi. Mesnetsiz bir hayalin sona erişiydi. Bir ruhun, bir zihniyetin tamamen çöküşüydü. Bir masal, bir imparatorluk masalı sona eriyordu. Meğer bizim saltanat dediğimiz şey, sadece bir gaflet uykusuymuş"*.⁽⁸⁾

B-Yeni Ülkü:Turan

Balkan yenilgisi tam bir çöküntüye yol açmıştı. Türkler Balkanlardan göç etmeye bile vakit bulamadan yağmalar ve toptan öldürmeler eşliğinde bir tasfiye başladı. Şevket Süreyya da *"Limanı yabancı gemilerle tıklım tıklım dolu"* olan İstanbul'a gelmişti.⁽⁹⁾ O güne kadar yaşanan hayal alemi, o anda olanların anlaşılmasında zorluğa yol açıyordu. Edirne'nin geri alınışı yaşanan

(7) Aynı Kaynak, s.45

(8) Aynı Kaynak, s.49.

(9) Aynı Kaynak, s.53.

acıyı bir ölçüde hafifletmişti.

Bütün bu karışıklık içinde, kafalarda yeni anlayış ve arayışlar belirliyordu. Artık Osmanlıcılık ve ümmetçilik yıkılmakta, onun yerini yeni gelişen milliyetçilik bilinci almaktaydı. İmparatorluğun içindeki unsurlar birer birer isyan edip imparatorluktan koparken, imparatorluğun kurucu unsuru olan Türkler, milliyetçilik bilincine en son varan topluluk oluyorlardı: "Bu yeni bir vatan, yeni bir millet anlayışıdır. Bu yeni anlayışa göre vatan, artık sadece devletin sınırlandırdığı topraklar demek değildi. Hem de asıl olan vatan değil millettir. Millet, tarihleri, dilleri, dilekleri, ırkları bir olan insanların tarihi topluluğudur deniliyordu."⁽¹⁰⁾

İmparatorluğun aydınları, çökmekte olan bir devletin yıkıntıları arasında kimliklerini aramaya başlamışlardı.

" ... Bazı kültür hareketleri başladı. Birşeyler arayan ve birşeylere muhtaç olan genç ruhlar için bu hareketler büyük bir değer taşıyordu. ... Gerçi evelce de Türktük. Fakat kendimize Türk diyemedik. Türk sözü, birçok ırkları, kavimleri birleşiren bir imparatorlukta, bir kavmin diğerleri üstünde tahakkümünü hatırlatır ve onları gücendirir diye düşünülüyordu. ... Irkımızı ya bilmez, ya inkar ederdik. Milletimizin adı geçmek lazım geldiği zaman

(10) Aynı Kaynak, s.55.

kendimize sadece: - Osmanlı! der geçerdik... Umumi kanaate göre Türk, kaba görgsüz ve kaabiliyetsiz bir varlıktı."⁽¹¹⁾

Genç Şevket Süreyya bu aşağılanan varlığın bilinenlerden farklı bir betimlenişini ilk kez, daha Balkan Harbi'nden önceki günlerde, Türk Yurdu'nda yayınlanan A.Hikmet Müftüoğlu'nun bir hikayesinde görmüştü. "Bu mecmuaya göre bilinmeyen, fakat büyük bir Türk Milleti vardı." Onun vatani onun yaşadığı her yeri. "Hangi taht ve hangi bayrak altında olursa olsun bu vatanın bir de adı vardı: Turan..."⁽¹²⁾

Şevket Süreyya, kendi kuşağının böyle bir sese ihtiyacı olduğunu belirtir ve bunu bir kurtuluş ümidi, yeni bir "Ergenekon" olarak niteler.⁽¹³⁾

İstanbul'da muallim mektebine başlamıştı. Annesi ve ağabeylerinden biri artık hayatta değildi. Fakat o yeni ülküsünün sarhoşuydu ve ailesindeki dağılışı ikinci planda geliyordu. Onun yolu artık bellidir: "Bu yol, o vaktin dillerde dolaşan bir tabirine göre 'halka doğru' giden yoldu. Halka çıkan yoldu. Bu halk, Tuna'dan Meriç'ten Altın Dağa, Sarı denize kadar yayılan Turanlılar, yani Türk yığınlarıydı..."⁽¹⁴⁾

(11) Aynı Kaynak, s.55-56

(12) Aynı Kaynak, s.57.

(13) Aynı Kaynak, s.57.

(14) Aynı Kaynak, s.60-61

"Suyu Arayan Adam" "Su"yu "Turan"da bulmuştu.

1914'de I.Dünya Savaşı patlak verir. Şevket Süreyya Kafkas cephesine gidecek ve ağabeyinden boş kalan yeri dolduracaktır. "Kabe", "Turan"dı ve oraya ulaşmak için Anadolu üzerinden yola koyuldu.⁽¹⁵⁾

Anadolu gerçeğiyle ilk kez karşılaşılıyordu. Gördüğü Anadolu, mektepte öğrendiği, şiirlerde okuduğu Anadolu'ya pek benzemiyordu. Anadolu insanı üzerine ilk değerlendirmelerini de Kafkas cephesinde yapar:

"O zaman anlayabildiğime göre, bizim askerler, teker teker, fert olarak dikkate değer birer varlık olmaktan ziyade, bir topluluk, bir küme unsuru idiler. Bu küme, bu toplum içinde her şeye kolayca ayak uydurabiliyorlardı. Fakat bunlardan herhangi biri topluluktan ayrılıp da tek başına kaldığı zaman, kendi teşebbüs kudretiyle müstakil bir hareket yolu tayininden hemen daima aciz kalırdı. Topluluk içinde yahut da toplulukla ilgili işlerde daima tabi olacağı, arkasından gideceği bir önder arardı."⁽¹⁶⁾...

Bir insanın tek başına kalınca toplum duygusundan bu kadar uzak oluşu, insanı şaşkırtan bir haldi. Burada belki harbin sebep olduğu talim ve terbiye noksanının da etkisi vardı. Ama topluluk içinde varoluş, Anadolu halkının her

(15) Aynı Kaynak, s.73

(16) Aynı Kaynak, s.101

halde öz bir vasfı idi"⁽¹⁷⁾

Yukarıdaki ifadeler, Şevket Süreyya'nın sonuçta ulaşacağı, "cemiyet içinde ferde, adeta onu cemiyetten ayıran bir 'hürriyet' vermek değil, cihan içinde 'millete hak' ve ferde bu 'hür millet' içinde 'iş ve vazife' vermek",⁽¹⁸⁾ düşüncesine de ışık tutar niteliktedir.

Şevket Süreyya'nın cephede açıkça gözleyebildiği bir başka sorun da cehaletin yaygınlığıdır. Bölükte verdiği dersler sırasında askerlerin hangi milletten, hangi dinden olduklarını, peygamberin adının ne olduğunu bilmediklerine ve birbirinden çok farklı cevaplar verdiklerine tanık oldu. Uğrunda savaşılan vatanın neresi olduğunu bilen yoktu.⁽¹⁹⁾

Karşılaştığı bu manzara karşısında kafası yeni soru işaretleriyle doluyordu: "... Galiba biz kendi kendimizi aldatıyoruz. Galiba ilerimizde Turan'ı kurmak isterken gerçekte arkamızdaki Türkiye bile bizim değil...Hatta ilk iş, belki de Turan'dan önce Türkiye'yi kurmak ve kazanmak?..."⁽²⁰⁾

1917 Şubat'ında Rusya'da ihtilal patlak verir ve Çar ordusu ile yıllardan beri süren savaş Şevket Süreyya'nın

(17) Aynı Kaynak, s.102

(18) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara, 1932, s.87.

(19) Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.102-104

(20) Aynı Kaynak, s.106.

bulunduğu cephede sona erer. "Bizim ihtilal mefhumundan bütün anlayışımız, 1908'de Manastır'daki hürriyet ilanı hikayelerinden dışarı çıkamıyordu"⁽²¹⁾ diyen Şevket Süreyya, dünya siyaseti hakkında bir bilgisi olmaksızın sadece büyük Turan düşüyle yaşıyor, Çarlık Rusya'sının parçalanmasıyla "esir kavmin kurtulacağı", "yurtsuz kavmin yurt sahibi yapılacağı" günlerin yaklaştığına inanıyordu.⁽²²⁾

Savaşın son günlerinde donma tehlikesi geçiren ve yaralanan Şevket Süreyya, Mütareke ilanı ve çekilme emriyle tekrar İstanbul'un yolunu tutar. Ancak o yenildiğimize inanmamaktadır. Çünkü henüz nihai zafer kazanılmamıştı.⁽²³⁾ Yalnız kurtarılan topraklar değil, kurulan hayaller de geride bırakılıyordu. Ergenekon gittikçe belirsizleşiyor, soluyordu. Bulduğu suyu gene kaybetmişti. Ancak, Kafkasya sınırından Anadolu'ya geçerken Malkara köprüsü üzerinde önemli bir karar verir Şevket Süreyya: bu topraklara geri dönecektir.⁽²⁴⁾

İstanbul'a döndükten sonra Muallim mektebindeki tahsilini tamamlar. Kararı, mutlaka Kafkasya'ya dönmektir. O sırada Azerbaycan Hükümeti Türkiye'den öğretmen istiyordu. Arkadaşları onu "Turan'a gönderilecek bir elçi

(21) Aynı Kaynak, s.111.

(22) Aynı Kaynak, s.126.

(23) Aynı Kaynak, s.135.

(24) Aynı Kaynak, s.137.

gibi uğurladılar." (25)

Bakü'de atama bürosunda kendisine adı sorulduğunda:

- Aydemir

cevabını vermişti. Artık Turan'daydı ve o bir Aydemir'di. (26)

"Aydemir", harp içinde (1917) yazılan bir romandı. Yazarı bir kadındı: Müfide Ferit. Romanı daha ilk okuduğunda Şevket Süreyya'yı büyülemişti. (27) Vala Nureddin Şevket Süreyya ve roman hakkında şöyle der: "Müfide Ferit hanımın romanının kahramanını benimseyerek onun hayatını yaşıyordu Şevket Süreyya... İlk iş 'Aydemir' adını almış. Romandaki adaşı Aydemir Türkçü imiş. Bu da Türkçü. Aydemir memleketini bırakıp, ırkdaşlarını aydınlatmak, kurtarmak için Türkistan'a koşmuş. Bizim Aydemir de o yolu tutmuş. O da ırkdaşlarımızı aydınlatacak, kurtaracak. O da Büyük Turan'ı kuracak". (28)

Şevket Süreyya artık yolunu bulmuştu. Bir "Aydemir" olacaktı. Roman kahramanı Aydemir gibi onun da silahı imanlıydı ve bu imanı hiçbir güç sarsamayacaktı. (29) Tayini Nuha (Şeki) köyüne çıkmıştı. Burada sadece bütün Türklerin

(25) Aynı Kaynak, s.142

(26) Aynı Kaynak, s.145

(27) Aynı Kaynak, s.127

(28) Vala Nurettin, a.g.e., s.234

(29) Aydemir, a.g.e., s.129

birleşmesi gerektiğini öğretmekle kalmadı, köylüleri Askeran'da Ermenilere karşı gönüllü bir savaşa bile sürükledi.

Fakat zaman geçtikçe inançları zayıflıyordu. Kendi kendine itiraf etmekten çekinse bile, içinde bir takım şüpheler doğuyor, cevaplayamadığı sorular artıyordu. "Yoksa Turan, maddi bir inşa davası değil de yalnız manevi bir ülkü müydü? Hiç bir zaman ulaşılamayacak hayali bir ülkünün adı mıydı? Örneğin bir Kızılelma!.." (30)

"Turan'da Turan'ı arıyor ve bulamıyordu". (31)

"Suyu Arayan Adam" Turan'da bulduğu "Su"yu yine Turan'da kaybetmişti.

C-Turan'dan Marksizme

Nuha'da ilk kez bir bolşevik gören (32) ve Kızılordunun Azerbaycan'a girişini yaşayan Şevket Süreyya, pek iyi anlamlandıramadığı gidişatı "insaniyet devrinin doğuşu" ve "tahtların, taçların ve bütün zalimlerin yıkılışı" olarak görüyordu. (33) Devrim karşıtlarına yönelik şiddet ve temizlik hareketlerine de kendince izahlar getiriyordu: "Hangi inkilap, getireceği medeniyeti ve nizamı kansız doğurur? Bu

(30) Aynı Kaynak, s.154

(31) Aynı Kaynak, s.153

(32) Aynı Kaynak, s.171

(33) Aynı Kaynak, s.181

olaylar yeni bir alemin doğum ağrıları. Bu dökülen kanlar, belki de eski birtakım günahların ödenmesi idi".⁽³⁴⁾

Şark, yüzyıllar süren uykusundan uyanıyordu. Artık yabancıların Asya topraklarından çekilme zamanı gelmişti. Asya bundan sonra sadece Asyalıların olacaktı. "Uçsuz bucaksız bozkırlarda ezanlar, esir ve mazlum milletlerin kurtuluşunu haykıracaktı!"⁽³⁵⁾ İşte bu duygular içinde, Eylül 1920'de, Bakü'deki Birinci Doğu Halkları Kurultayına katılan Şevket Süreyya'nın hayatında yeni bir dönem başlıyordu. Kurultay'a katılanların belki de en genci olan Şevket Süreyya, bir süre sonra da Azerbaycan'daki rejim değişikliğinin yıldönümü nedeniyle Bakü'de toplanacak Azerbaycan Kongresi'ne Nuha temsilcisi olarak seçilecektir.⁽³⁶⁾

Bu dönemde henüz "Partili" değildir. "Bir ihtilal partisine ne lüzum var? İhtilal mademki insaniyet içindir, o halde insaniyete inanan herkes, bir şövalye gibi çarpışmalı" diye düşünmektedir.⁽³⁷⁾ Komünist Parti'yle ilk tanışması Batum'da olur. "Uykuda" bir adam olarak girdiği parti toplantısından çıkarken artık bir "partili", bir "ihtilalci"dir. Şevket Süreyya'nın Marksizme yönelişi,

(34) Aynı Kaynak, s.182.

(35) Aynı Kaynak, s.183.

(36) Aynı Kaynak, s.205.

(37) Aynı Kaynak, s.215.

ezilen ulus milliyetçiliği ile içiçe gelişmekte,⁽³⁸⁾ bu aşamada Marksizmle teorik bir yakınlığı bulunmamaktadır. Bu teorik yakınlık, Bakü'de çok iyi dostluk kurduğu Nazım Hikmet ve Vala Nureddin ile birlikte öğrenim için gittiği Moskova Doğu Halkları Çalışanları Üniversitesi (KUTV)'nde kurulacaktır.⁽³⁹⁾

1923 sonunda Odesa'dan İstanbul'a hareket eder. Karşılaştığı İstanbul'u yadırgar. Ama değişen İstanbul değil, kendisidir:"... fakat pek çabuk anladım ki ben, ne artık eski ben, ne de bu sokaklarda dolaşanlardan biriyim.

Kafamda her şey, sanki formülleşmişti. Kalıplara, şablonlara uydurulmuştu. Bütün kavramlar klişeleşmişti. Ben dünyayı ancak bunların perdesi arkasında görüyordum. Ne kadar değişmiştim.

Şimdi bana göre İstanbul, sadece bir yarı sömürge şehriydi. Şanghai gibi, Hong-Kong gibi, Bombay ve Kolombo gibi kozmopolit bir şehirdi. Benim için bu şehrin onlardan farklı hiçbir tarafı yoktu...Bu şehirler gibi İstanbul'da da, yabancı sermayedarlarla işbirliği yapan kompradorlar, tatlı su Frenkleri otururdu. Bunlar yerli burjuvalarla elbirliği yaparak sömürdükleri kıymetleri birbirleriyle paylaşırlardı...Hele her zabıta vakasını mutlak bir 'sınıf

(38) Merdan Yanardağ, **Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi**, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988,s.81.

(39) Vala Nureddin, **a.g.e.**, s.295

kavgası' sayardım.

Sanki hiç aksamadan işleyen bir çarkın, ona bağlı bir çivisi gibi kafam, kurulu bir makinenin içinde durmadan dönüyordu. Bu kompleksin dışına çıkmam kabil değil gibi görünüyordu...Artık bir otomat olmuştum..."⁽⁴⁰⁾

1924 yılı başında "Aydınlık" yazı ailesine katılan⁽⁴¹⁾ Şevket Süreyya, bir yandan da ilkokul öğretmenliği yapmaktadır.

"Aydınlık"ın İstanbul'da çıkışı, Komintern'in Haziran-Temmuz 1921'de Moskova'da gerçekleştirdiği Üçüncü Kongre ile aynı zamana rastlar. "Bu şehirde üslenen gizli TKP, bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen TİÇSF (Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası) bu yeraltı teşkilatının yerüstündeki bir uzantısı, Aydınlık da legal organı gibidir".⁽⁴²⁾

"Aydınlık"ı çıkararak grubun temel tavrı, Milli Mücadeleyi desteklemektir. "Aydınlık"ın yansıttığı Türk komünizminin "milliyetçi yanı" Komintern'in 1924'de toplanan 5.Kongresinde hayli eleştiriye uğramıştır. Ukrayna delegesi Manuilski, İstanbul'daki Komünist Partinin yayın organı olarak nitelediği Aydınlık'ın proleterya ve

(40) Aydemir, a.g.e., s.359-361.

(41) Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925), BDS Yayınları, İstanbul,1991,s.188.

(42) Aynı kaynak, s.171.

burjuvazi arasındaki sınıfsal işbirliği anlayışına karşı çıkmış, yabancıların iktisadi nüfuzlarına karşı bir silah olarak ulusal kapitalizmin gelişmesi yönündeki tutumlarını sert biçimde eleştirmiştir. Manuilski'ye göre, derginin yanlışı, İkinci Enternasyonal'in "toplumcu-yurtsever" ideolojisinden etkilenmesiydi.⁽⁴³⁾

1925'e gelindiğinde Şevket Süreyya'nın tavrı bu çizgiyi sürdürmekten yanadır. Bu yıllar dünya sosyalist hareketinde "dünya devrimi" sloganının bir yana bırakılıp "tek ülkede sosyalizm" temelinde "sosyalist anavatanın savunulması" anlayışının gündeme geldiği bir dönemdir.⁽⁴⁴⁾ Milli kurtuluş hareketleri sınıf mücadelesinin "yedek gücü" biçiminde değerlendirilmektedir. Şevket Süreyya ve arkadaşları, parti içinde bu görüşlere karşı çıkmaları dolayısıyla "sosyal milliyetçi" bir çizgiyi savunmakla suçlanacaklardır.⁽⁴⁵⁾

1925'te Takrir-i Sükun Kanunu ile her türlü muhalefet tasfiye edilirken Türkiye'deki sosyalist hareket de bundan payını almıştır. Bu sırada TKP içinde neşriyattan sorumlu İcra Komitesi üyesi olan Şevket Süreyya⁽⁴⁶⁾, tevkif

(43) Aynı kaynak, s.191.

(44) Yanardağ, a.g.e., s.102.

(45) Aynı kaynak, s.103.

(46) Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar II (1925-1936), BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s.20

edileceğini bildiği halde İstanbul'da kalmaya karar vermiştir. Dergideki arkadaşları Şefik Hüsnü ve Nazım Hikmet ülkeyi terketmişlerdir. Ancak onun kaderi artık "bu toprağı bağılı"dır.⁽⁴⁷⁾ Tutuklanır, on yıl hapse mahkum olur ve Afyon cezaevine gönderilir.

Cezaevinde geçirdiği süre, onu ikinci defa "Anadolu" ile ya da "gerçek"le karşı karşıya getirir. Bu toplumun bir inkılabına muhtaç olduğunu düşünür. Ancak "yıkılan ve alt üst eden değil, fakat temizleyen ve düzenleyen bir inkılabadır...".⁽⁴⁸⁾ Artık yapılması gereken, bu toprağına yerleşmek, aradığımızı bu toprakta aramak ve bu toprağı baştan başa inşa etmektir. Moskova'dan İstanbul'a dönen "otomat" artık ölmüş, Anadolu realitesi, dört duvar arasında da olsa onu bulmuş, sarısmaya ve yoğurmaya başlamıştı.⁽⁴⁹⁾

Cezaevinde, bir yıllık uğraşından sonra, geniş hacimli bir kitabı da tamamlamıştı: "Muasır Türkiye'nin İktisadi İnkışaf İstikametleri". Kitapta, memleketin içinde bulunduğu ekonomik durum açıklığına kavuşturulduktan sonra, çıkış yolu olarak "devletçilik" esasına dayanan bir "milli iktisat" sistemi öneriliyordu.⁽⁵⁰⁾ Araştırmaları onu,

(47) Aydemir, a.g.e., s.367.

(48) Aynı kaynak, s.392.

(49) Aynı kaynak, s.400.

(50) Aynı kaynak, s.400.

komünist bir düzenden ve komünist yöntemlerden devletçi bir iktisat görüşüne götürmüş ve ihtilal bağlılığından ayırmıştı. Ama bu o kadar kolay olmamıştı. Bu geçişe pek çok "tereddütler" ve "iç burkuntular" eşlik etmişti.⁽⁵¹⁾

Sonuçta kendi nefesine "kovadis yoldaş" diyebilecek kadar cesurdu.⁽⁵²⁾ "Suyu Arayan Adam", "su"yu bu kez Anadolu'da bulmuştu.

D-Marksizmden Kemalizme

İlk tevkif edildiği günün üzerinden bir buçuk yıl geçmişti ki 1926 yılı içinde çıkarılan genel af sonucunda serbest bırakıldı. Eski dostlarından artık kopmuştu. Geçen zaman onları, hem birbirlerinden hem de ortak fikirlerinden ayırmıştı.⁽⁵³⁾ Fakat 1927 tevkifatı eski arkadaşlarıyla birlikte onu yine mahkeme önüne çıkarmıştı. İdam istemiyle yargılandı ve beraat etti. İstanbul tevkifhanesinin kapısından çıkarken kararını vermişti. Anadolu'ya gidecek, orada "inkilabın emrinde" çalışacaktı.⁽⁵⁴⁾

Burada tartışmamız gereken bir nokta, Şevket Süreyya ve daha sonra "Kadro" içinde beraber olacağı arkadaşları-

(51) Aynı kaynak, s.401.

(52) Aynı kaynak, s.406.

(53) Aydemir, **Suyu Arayan Adam**'da affa uğradıktan sonra tekrar faaliyete katılmadığını söyler. Sayılğan ise TKP'nin Viyana Kongresi'nden (1926) sonra da Aydemir'in TKP Neşriyat Bürosu Sekreterliği görevini koruduğunu belirtir. Bkz.Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1973)**, 3.baskı, Otağ Yayınları, İstanbul, 1976, s.209.

(54) Aydemir, **a.g.e.**, s.408-409.

nın TKP'den kopuşlarıdır. "Sol"dan yapılan değerlendirmelerde bu kopuş, çoğunlukla, "ihamet" ve "döneklik" olarak nitelendirilmektedir. Türk Solu üzerine araştırmalarıyla tanınan Bulgar tarihçi D.Şişmanov, Kadrocuları hainlikle suçlamakta ve şöyle demektedir: "Sağcı oportünistler ise, komünist Partisini, kemalist burjuvazinin kuyruğuna takmış ve Partinin kapılarını burjuva unsurlara açmışlardır. Oysa bu, Partinin komünist partisi olmaktan çıkması, likide edilmesi demektir. Burjuva milliyetçiliğinin etkisinden kurtulamayan bu grup, Partinin Marksist-Leninist bir parti haline gelmesine karşıydılar. Başta Kemalistlerin parti içindeki uzantısı Şevket Süreyya Aydemir olmak üzere bu grup, Kemalist milliyetçilik ideolojisini, Partide egemen kılmaya çalışmışlardır. Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör gibi sağcı oportünistler daha sonra burjuvazinin ve polisin hizmetine girmişler ve Parti içinde onlar adına yaptıkları hizmetlere karşılık yüksek mevkilere getirilerek mükafatlandırılmışlardır."⁽⁵⁵⁾ Şişmanov, Şevket Süreyya'ya ilişkin "tespit"lerini "burjuva ajanlığı" ve "burjuva milliyetçiliği" ile sürdürüyor.⁽⁵⁶⁾ Ancak bu ifadeler bir "dönme" halinden çok bir "süreklilik" halini temellendirebilecek içeriktedir.

(55) Dimitır Şişmanov, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Kısa Tarih (1908-1965)**, Belge Yayınları, İstanbul, 1990, s.121.

(56) Aynı kaynak, s.136

Yalçın Küçük de Şevket Süreyya ve arkadaşlarının parti içindeki konumlarını "menşevik"likle açıklamaktadır.⁽⁵⁷⁾ Bu grubun 1930'ların başındaki çabalarını ise "iktidarını sağlamlaştırmak durumunda olan egemen sınıflar için yeni ideolojiler keşfetmek" olarak tanımlıyor.⁽⁵⁸⁾ Küçük, "döneklik" suçlamasını pekiştirmek için "Kadro"nun ilk çıktığı dönemde Dr.Şefik Hüsnü tarafından Ş.Süreyya'ya gönderilen ve hakaret içeren mektuptan bölümler aktarıyor.⁽⁵⁹⁾

Mete Tunçay ise Kadrocuların TKP' den kopuşunu farklı biçimde değerlendiriyor: " 'Türkiye'de Sol Akımlar'ın tarihi üstüne kitabımı yazarken, Şevket Süreyya Bey'in 1932-34'te yarattığı kadro hareketinde 1925 öncesindeki çizgisinden sapmadığını gözlemlemiştim. Gerçekten, kadrocular hakkında dillere dolanan "dönüş" hikayesi pek doğru değildir. Asıl,görüşünü değiştiren,parti olmuştur...Cumhuriyetin ilk yıllarında TKP, Komintern'in en çok ulusal bilinç gösteren seksiyonudur. Bunun sevabı ya da günahı geniş ölçüde Şevket Süreyya Bey'indir."⁽⁶⁰⁾ Tunçay,1920'lerin başındaki "Aydınlık" çevresi ile on yıl sonraki Kadro İdeolojisi arasında varolan büyük yakınlığa dikkat çekiyor

(57) Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler I (1908-1978)**, 3.baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980, s.148.

(58) Aynı kaynak, s.152.

(59) Aynı kaynak, s.206-207.

(60) Mete Tunçay, **Bilineceği Bilmek**, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983, s.206.

ve değişenin Kadro'ya gidenler değil, bizzat parti çizgisi ve bir de Ankara hükümeti olduğunu belirtiyor.⁽⁶¹⁾ 1925 öncesi gizli TKP nin ümidi, Kemalist iktidarla, Türkiye' - nin Kapitalist olmayan bir yolda ilerleyebileceği yönündeydi.⁽⁶²⁾ 1925' den sonra da bu çizgiyi sürdürmek eğilimindeki "Şevket Süreyya fraksiyonu"na⁽⁶³⁾ karşı harekete geçilmiş ve 1927'de bu "fraksiyon" tasfiye edilmiştir.

Şevket Süreyya'nın 1930'lardaki çizgisini, daha 1924'te Sadrettin Celal ile birlikte yazdığı "Lenin ve Leninizm" adlı kitabında bulmak mümkün. Şöyle diyor Şevket Süreyya: "... bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer kütleli hareketler için lazım olan içtimai zemin henüz ve tabiatıyla teşekkül etmemiştir. Memleketin zengin, sermayeli, ileri bir hale gelmesi şimdi günün tarihi bir vazifesidir. Bu vazife ise, disiplinli ve müteşekkil bir Cumhuriyet partisine düşer... Cumhuriyetin idame ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa, doğrudur. Terakkiperverane, ileri bir harekettir."⁽⁶⁴⁾

(61) Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I, s.184.

(62) Mete Tunçay ile röportaj, Levent Cinemre, Ruşen Çakır, Sol Kemalizme Bakıyor içinde, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s.14.

(63) Sayılğan, a.g.e, s.447-449.

(64) Aydemir, a.g.e., s.404.

Şevket Süreyya'nın kendisine yapılan "milliyetçilik isnadı" konusunda Aclan Sayılğan'a anlattıkları da Tunçay'ı destekler mahiyettedir: "Milliyetçilik isnadı doğrudur. Ben ilk gençlik yıllarımda Turancıydım. Kızıl elmayı bulmak için Azerbeycan'a gitmiştim. Bugün aynı kampta değilim. Ama bende milliyetçiliğin ağır bir tortusu kalmıştır. 1925'lerde TKP'nin Siyasi Büro Sekreteri idim. TKP'de bağımsızlık mücadelesini Komintern'e karşı ilk ben açmıştım. Aynı anda Dünya Komünist Partileri içinde milliyetçilik cereyanları başladı. Yurt dışında bulunan Dr. Şefik Hüsnü Değmer bu konuyla ilgili Komintern görevlisi olarak Çin'e kadar gitmişti. Komintern'den bir yahudi gelmişti. Beni "yeni" gördüğü görüşlerimi Komintern'de tartışmak üzere Moskova'ya davet etmişti. Tabiatıyla reddettim. Komünist partileri içinde milliyetçilik ilk defa TKP içinde başlamıştır. Bunu kendime bir paye vermek için değil, bir gerçeği tespit için söylüyorum." (65)

1927 tevkifatından sonra "ihbarcı" damgasını yiyen Vedat Nedim Tör ise partiden kopuşları konusunda şunları söylemektedir: "Her komünist partisi gibi biz de Komintern'e bağlıydık. Ve zaman zaman bu merkezden bizce uygulanması mümkün ve doğru olmayan bir takım direktifler

(65) Sayılğan, a.g.e., s.216.

alıyorduk. Ben, Şevket Süreyya Aydemir, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Belge bunlara karşı direniyorduk...Şefik Hüsnü karşısında partiden çekilmekten başka çıkar yol bulamadık... Böylece de parti ile ilgimizi kestik. Fakat, aradan çok geçmeden bir ihbar üzerine tevkif edildik. İstanbul Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanırken ... gerçekleri bütün çıplaklığı ile anlattım. ... bana "muhibir" damgasını vurdular. Oysaki ben sadece vicdanımın emrettiği yoldan yürümüştüm."⁽⁶⁶⁾

Şevket Süreyya, Komintern'in müdahalelerini "zararlı, idraksiz ve milli hareketi, aydınların tarihi görevini anlamayan bir müdahale" olarak niteler.⁽⁶⁷⁾

Sonuçta söylenebilecek olan, Şevket Süreyya ve arkadaşlarının "Marksizmden Kemalizme" geçişleri, bir "dönme" değil, olsa olsa "milliyetçilik" esasında bir sürekliliğin ifadesidir. Şu sözler, bu milliyetçi tutumu daha da somutlaştıracak sözlerdir: "Faaliyetlerimiz için kırk para almıyorduk. Almış olsak, İstiklal Mahkemesi önünde cesur olamazdık...Benim partiye giderken, ilkokul öğretmenini olarak, tramvaya binecek param yoktu, yaya giderdim; bu, genel teamüldür."⁽⁶⁸⁾

(66) Vedat Nedim Tör, **Yıllar Böyle Geçti**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, s.10-11.

(67) **Yön**, Sayı 198, 11 Ocak 1967, s.6.

(68) Aynı kaynak.

Şevket Süreyya'nın Ankara'daki ilk işi, Maarif Vekaleti Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdür Yardımcılığıdır. Daha önceleri "kapitalist hakim sınıfın zalim bir icra organı"⁽⁶⁹⁾ olarak bellediği "devlet"in içindedir artık. Bu sıralarda Ankara Dünya ekonomik bunalımının sıkıntılarını yaşamakta, bir arayış dönemi geçirmektedir. Bu arayışların bir sonucu olan Serbest Fıkra denemesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Geniş halk kitleleri her fırsatta memnuniyetsizliğini dile getirmekte, hem siyasal rejim hem de CHF, bu "kriz"in içinden çıkmaya yarayacak bir dönüşüm aşamasına gelmiş bulunmaktadır. 1 5 Ocak 1931' de Ankara Türkocağı'nda "inkılabın idelojisi" konusunda verdiği konferans, geniş yankılar uyandırır. *"Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı."* diye başlayan konferans, 1 yıl sonra yayınına başlayarak "Kadro" dergisinin temel yönelimlerini de ortaya koyar.

Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura gibi önemli isimlerin de izlediği konferans, basın tarafından CHF içinde yeni bir "cereyan" olarak sunulur. Bunun üzerine CHF Genel Sekreteri Recep Peker'e uzunca bir mektup yazan Şevket Süreyya, konferansın aslında firkanın ilkeleri içinde yeralan bazı düşüncelerin ve değerlerin tartışılması mahiyetinde olduğunu, bunun parti içinde yeni bir cereyan

(69) Aydemir, a.g.e., s.416.

ve parçalanma biçiminde algılanmaması gerektiğini bildirir. Şevket Süreyya, gerçekte parti içinde önde gelen isimler arasında benzer bir tedirginliğin varlığından sözeder.⁽⁷⁰⁾

"İnkılabın ideolojisi" hakkındaki düşüncelerini bir "tez"de toplayarak Mustafa Kemal'e sunar. O da bunun değerli bir eser olduğunu belirterek yayınlanmasını ister. Fakat Şevket Süreyya, bu "tez" in geniş kitlelere yönelik olmadığını düşünmektedir. "İnkılabın, azlık fakat şuurlu bir zümrenin, yani bir "kadro" nun önderliğiyle derinleştirilebileceği"ne inanmaktadır. Bu yüzden eserini yalnızca 21 kopya olarak çoğaltacaktır.⁽⁷¹⁾ Bu "tez"deki fikirler, 1931'de Hakimiyet-i Milliye'de "İnkılabın ideolojisi" adıyla bölüm bölüm yayınlanacak ve 1932'de "İnkılap ve Kadro" adıyla geliştirilerek kitaplaştırılacaktır.

Ocak 1932'de yayınına başlayan "Kadro" dergisi, üç yıllık yayın hayatı boyunca, bu "tez"de ileri sürülen düşüncelerin işlenip geliştirileceği zemin olacaktır. Dergiyi çıkaran kadro altı kişidir. Şevket Süreyya, derginin ideologu ve başyazarı konumundadır. Derginin sahibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Yakup Kadri, "Kadro'nun kahraman hizmetlerini baştan sona kadar

(70) Milliyet, 14 Kasım 1970, s.5

(71) Aydemir, a.g.e.,s.444.

Parti'de, Çankaya'da, hükümet nezdinde ve diğer çevrelerde göğüsleyerek savunacak", "büyük ve koruyucu bir entellektüel hizmet" görecektir.⁽⁷²⁾ Dergiyi çıkaranlardan diğer dördü, Şevket Süreyya'nın eski arkadaşları, İsmail Hüsrev, Vedat Nedim, Burhan Asaf ve Şevki Yazman'dır.⁽⁷³⁾

Atatürk ve İnönü dergiye bizzat abone olacaklar ve 22. sayısında "Gazi'nin Kadro'ya iltifatı"⁽⁷⁴⁾ ile Başvekil İsmet İnönü'nün "Fırkamızın Devletçilik Vasfı"⁽⁷⁵⁾ makalesi yayınlanacaktır.

Bir fikir hareketi olmayı başarmış ve Türk düşüncesindeki etkileri günümüzde de gözlenebilen "Kadro"-nun temel amaçları, yeni devlet için bir gelişme stratejisinin üretilmesi ve inkılabın ideolojileştirilerek özgün bir niteliğe kavuşturulması idi. Kadro, ekonomik gelişmeyi "devletçilik"te görmektedir. Ancak bu, resmi çevrelerin algıladığı biçimde "ferdin yapamadığını devlet yapar" ilkesinde samutlaşan pratik bir devletçilik değil, ne kapitalist ne de sosyalist olan bir "üçüncü yol" önerisidir. Karpat, Kadro'nun eklektik niteliği üzerinde durmakta ve Kadro'yu "Marksizm, milliyetçilik ve korporatizmin sathi derlenmiş bir karması" olarak

(72) *Milliyet*, 19 Kasım 1970, s.5

(73) Aydemir, a.g.e., s.443.

(74) *Kadro*, Sayı 22, (Teşrinevvel 1933), s.3.

(75) *Kadro*, Sayı 22, (Teşrinevvel 1933), s.4-6.

nitelendirmektedir.⁽⁷⁶⁾

Ancak o dönemde Kadro'ya hep kuşkuyla bakılmıştır. Bu kuşkunun en önemli nedeni, dergiyi çıkaranların büyük bölümünün Marksist bir geçmişe sahip olmalarıdır. Şevket Süreyya ve Vedat Nedim 1927 tevkifatına kadar TKP içindedirler. Vedat Nedim 1925-27 döneminde Dr. Şefik Hüsnü'nün yurt dışında bulunması nedeniyle parti genel sekreterliği görevini de yürütmüştür. İsmail Hüsrev, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası temsilcisi olarak Dördüncü Komintern Kongresine katılmıştır. Burhan Asaf ise "Aydınlık" dergisinde yer almıştır.⁽⁷⁷⁾ İlk çıkışından itibaren Kadro'ya yapılan eleştiriler ve suçlamalar başlıca iki gruptan gelmiştir: Liberal-demokrat aydınlar ve iş çevreleri.⁽⁷⁸⁾ Şevket Süreyya, birinci gruptakileri bir muhalefet olarak görmemekte, bunları "fikir noksanlığı yahut da devrin ve çağın aksi karşısındaki yetersizlikten dolayı yapılan itirazlar" biçiminde değerlendirmektedir.⁽⁷⁹⁾ Şevket Süreyya'nın "aferist cephe" olarak adlandırdığı iş alemi içinde en sert eleştiriler İş Bankası çevresinden kaynaklanmıştır. Kadro'ya CHF içinden tepkinin kaynağı ise Recep Peker'dir. Peker, "inkılabın

(76) Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s.66.

(77) Ömür Sezgin, "Kadro Hareketi", **Kadro** 1932-Cilt:1 (Tıpkıbasım) içinde, (haz.Cem Alpar), A.İ.T.İ.A. Yay., Ankara, 1980,s.12.

(78) Aydemir, a.g.e., s.444.

(79) **Milliyet**, 19 Kasım 1970, s.5.

ideolojisi"ni yapma işini partiye ait bir iş olarak görmekte, başkalarının bu işe karışmasından rahatsızlık duymaktadır. 1933'de çıkan "ülkü" dergisinde parti bu işi kendi üzerine almaktadır.⁽⁸⁰⁾ Özellikle iş çevrelerinin karşı kampanyası etkili olmuş ve 1934 sonunda Yakup Kadri'nin Tiran'a "zoraki diplomat" olarak gönderilmesiyle Kadro yayın hayatına son vermiştir.⁽⁸¹⁾ Şevket Süreyya anılarında Kadro'nun kapatılmasından sonraki dönemi çok kısa tutmuştur. Bu dönemde memuriyet görevini sürdürmüş ve 1950'de Başbakanlık Umumi Murakebe Heyeti üyeliğinden emekli olmuştur.⁽⁸²⁾ "Suyu Arayan Adam" ın emeklilik sonrası "toprağa dönüş"ü ve mistik yönelişi, tarihsel materyalist felsefeye bağlılığıyla çelişir gözükse de Mevlevi Tekkesi Şeyhi Nureddin Efendi'den "icazetli" oluşu⁽⁸³⁾ bu duruma bir ölçüde açıklık getirebilmektedir.

Emeklilik dönemiyle birlikte Şevket Süreyya'nın yazarlık serüveni de hız kazanır. **Lenin ve Leninizm** (1924- Sadrettin Celal ile), **Cihan İktisadiyatında Türkiye** (1931), **İnkılap ve Kadro** (1932), **Mektep Kooperatifçiliği ve Tasarruf Terbiyesi** (1932), **Orta Yayla** (1937) ve **Halk İçin İktisat**

(80) Naci Bostancı, **Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1990, s.9.

(81) Kadro'nun kapanış hikayesi için bkz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Zoraki Diplomat**, 2.baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967, s.5-28.

(82) Halil İbrahim Göktürk. a.g.e., s.159.

(83) Aynı kaynak, s.186.

Bilgisi (1938)'den sonra sırasıyla **Suyu Arayan Adam** (1959), **Toprak Uyanırsa** (1962), **Tek Adam** (1963-1965, üç cilt), **İkinci Adam** (1966-1968, üç cilt), **Menderes'in Dramı** (1969), **Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa** (1970-1972, üç cilt) ve **İhtilalin Mantığı** (1973) yayınlanır. 1970'li yıllarda Cumhuriyet'te yazdığı makalelerden oluşan **Kahramanlar Doğmalıydı** adlı kitabı 1974'de çıkarken, **Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları** henüz tamamlanmamış haliyle 1979'da ölümünden sonra yayınlanır.

Şevket Süreyya 1960'lı yıllarda, bir bakıma "Yeni Kadroculuk" olarak nitelendirilebilecek "Yön Hareketi" içinde de yer almıştır. "Yön Bildirisi"ni imzalamış, Yön Dergisi'nin sürekli yazarlarından biri olarak "sosyal-milliyetçi" tezlerini burada da savunmuştur.⁽⁸⁴⁾

Vala Nureddin'e armağan ettiği "Suyu Arayan Adam" kitabına yazdığı, "**Va-Nu'lara: Suyun bulunuşu galiba yolun kayboluşu bahasına oldu. Hoş görün**" biçimindeki ithaf⁽⁸⁵⁾, Tunçay'ın da belirttiği gibi Şevket Süreyya'nın özeleştiri gücünün en güzel ifadesidir.⁽⁸⁶⁾

"Suyu Arayan Adam"ı "**ödediğim bedel, ulaştığım kaynak için çok değildir. Çünkü bu kaynağın başında ben, yıllar**

(84) Yanardağ. a.g.e., s.112.

(85) Vala Nureddin, a.g.e., s.275.

(86) Tunçay, **Bilineceği Bilmek**. s.208.

yılı kaybettiğim en değerli şeyi, yani kendimi buldum."⁽⁸⁷⁾
diyerek noktlayan Şevket Süreyya, 25 Mart 1976'da 79
yaşında iken hayata veda etti.

(87) Aydemir, a.g.e., s.488.

III-İNKILAP VE MİLLİ KURTULUŞ HAREKETİ

Bu bölümde Aydemir'in düşüncesinde "kilit" nitelikli iki kavram, inkılap ve Milli Kurtuluş Hareketi kavramları üzerinde durulacaktır. Sırasıyla, inkılap kavramının anlamı, inkılabın ideolojisi, inkılabı yarına taşıyacak inkılap neslinin "terbiye"si ve inkılabın seyri içinde halkın, "kadro"nun ve şefin konumu ile bir tarihsel zorunluluk olarak Milli Kurtuluş Hareketinin nitelikleri irdelenmeye çalışılacaktır.

A-İnkılap

1-İhtilal ve İnkılap

Aydemir'e göre, "ihtilal" ve "inkılap" kavramları Fransızcada tek bir "revolution" kelimesi ile ifade edilse de bizim dilimizde bu kavramlar açık biçimde birbirlerinden farklıdırlar.⁽¹⁾ İhtilal, bir rejimin toplumsal yapısında derin ve uzun zaman içinde gerçekleştirilebilecek değişiklikleri amaçlamayan, sadece mevcut iktidarın tasfiyesiyle ve bazı temel yasalarda değişikliklerle yetinen bir hareket iken; inkılap, bir ihtilal ile başlasa da toplumsal yapının bütünüyle ve zaman içinde değişimini, bir toplum nizamından başka bir toplum nizamına geçişi ifade eden hareketlerin adıdır.⁽²⁾

(1) Şevket Süreyya, "İnkılap Kürsülerinde İnkılap İlimleşmelidir", **Kadro**, Sayı 28, (Nisan 1934),s.10

(2) Ş.Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, 4.basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990,s.100.

Böyle bir farklılığın saptanması, Türk inkılabının açıklanması bakımından büyük öneme sahiptir: "... ihtilal cemiyetin süperstrüktüründe cereyan eden bir cebir ve zor hadisedir. Halbuki inkılap, cemayetin strüktüründe cereyan eder. Bu takdirde ihtilal strüktüre, yani bünyeye inmedikçe, mesela yalnız siyasi iktidarda kaldıkça inkılapa tahavvül etmemiş demektir. Hem tetkik olunursa görülür ki bu tarif bizzat Türk inkılabının seyrine de çok uygundur."⁽³⁾

Devrimi ideolojileştirme çabalarının bir başka örneğini veren M.Esat Bozkurt, sözkonusu kavramlaştırmada Aydemir'in tam aksi bir tutum içindedir. Türk devrimini "ihtilal" kavramıyla ifade eden Bozkurt'a göre, "İhtilal, bir şeyin esasından değişerek, yerine yepyenisinin kaim olmasıdır. İnkılap ise bu değildir. İnkılap bir şeyin aslını muhafaza ederek başka bir kalıba girmesi, başka bir haele tekallüp etmesidir."⁽⁴⁾

Aydemir'in inkılapların nerede başlayıp nerede biteceği sorusuna verdiği cevap, inkılapların başlayacağı ancak bitmeyeceği yönündedir.⁽⁵⁾ Türkiye bir "daimi inkılap"⁽⁶⁾ içindedir. Bu kavram, bugüne kadar hiçbir

(3) Şevket Süreyya, "İnkılap Kürsülerinde ...", s.11.

(4) M.Esat Bozkurt, **Atatürk İhtilali**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1940, s.232.

(5) Ş.Süreyya Aydemir, **Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s.120.

(6) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, s.81.

toplumsal hareketi, milli kurtuluş hareketine girmiş bir ülkedeki geçiş aşaması kadar iyi ifade etmemiştir. "Daimi inkılap", ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan yeni kuvvetler dengesi doğrultusunda dünyanın yaşadığı yapısal değişimdir ki, Türkiye de bütünüyle bu hareketin içindedir.⁽⁷⁾ İnkılabın sürekliliği, toplumsal değişimin "ihtilal" den çıkıp "inkılap" aşamasına varmasına işaret etmektedir.

İhtilal inkılabın amacı değil, aracıdır. "İnkılabımız bir ihtilal safhasında dursaydı, akim kalırdı. Halbuki o genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Bu tesviye edilmiş zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin kendine has ve kendine uygun bünyesi kurulabilmek için, inkılabımızın genişlemesi ve derinleşmesi lazımdır."⁽⁸⁾

İhtilal "şiar"ını bulursa yaşar. Oysa inkılabı şiar yetmez, ancak "ideloji" sini bulursa yaşayabilir.⁽⁹⁾ İhtilal, niteliğini ve amaçlarını şiarlarında ifade eder. Fakat ihtilalin ömrü şiarların ömrüyle birlikte sona erer. Eğer ihtilal, toplumun sadece üst yapısında bir değişimi amaçlamıyorsa, yani sadece hükümet bazında bir değişimi

(7) Aynı kaynak, s.82.

(8) Aynı kaynak, s.7.

(9) Sevket Süreyya, İnkılap Kursülerinde...", s.12-13.

öngörmüyorsa o zaman bir inkılabı dönüşür, toplumun hem üst yapısını hem de alt yapısını nitelikçe değiştirecek bir toplumsal hareket halini alır. İşte o zaman "... inkılap başlamış demektir. Ve bir inkılap artık yalnız ihtilal şiarlarıyla, ihtilalin taktik ve stratejisile, hülasa ihtilal usul ve idareleriyle yürüyemez. Şimdi artık ihtilalin bayrağı olan şiarlar gibi inkılabı da yeni fakat derin ve medeni fikri düstürlar ve nazariyeler lazımdır. İşte bu düsturların ve nazariyelerin hey'eti mecmuası inkılabın ideolojisini teşkil eder ... İhtilal şiarını doğuramayınca nasıl hedefsizleşir ve akimleşirse, inkılap da ideolojisini tedvin edemeyince öylece dejenere olur, erir ve mahiyetini tağyir eder."⁽¹⁰⁾

İnkılapdan ne anlaşılması gerektiğine gelince; bazıları inkılabı anarşi, katliam ve kanlı olaylarla yani "kaos"la eş anlamlı görürler. Bu yanlıştır. Bazıları da inkılabı toplumdaki derin ama sarsıntısız bir dizi dönüşüm olarak görürler ki, bu da yanlıştır.⁽¹¹⁾ Aydemir'e göre, "...İnkılap, ne sadece kanlı vakayı, ne de sadece reform demektir. İnkılap, cemiyetin iktisadi ve içtimai temelindeki şe'ni bir değişikliğin, o ana kadar siyasi iktidardan mahrum bir halk kitlesinin cebri bir

(10) Aynı Kaynak, s.72.

(11) Şevket Süreyya, İnkılap ve kadro, s.71.

müdahalesile teyididir."⁽¹²⁾ Buradan bakılınca, Türkiye bütün şartlarıyla bir inkılap içindedir. Ulusal kurtuluş mücadelesi ile Türkiye, "bir keyfiyetten diğer bir keyfiyete", siyasi ve iktisadi gerilik ve bağımlılıktan, siyasi ve iktisadi bağımsızlığa doğru gitmektedir. Bu dönüşüm, toplumsal yapıdaki "esaslı" değişimlerle birarada gerçekleşmektedir.

İnkılabın ayırdedici niteliği olan "cebri müdahale" inkılabın hareket noktasına ve yönüne göre değişir. Örneğin Türk inkılabında, "...milletin 'cebri müdahalesi', bir sokak mücadelesi etrafında değil, müstemlekeciliğe karşı bir harp (istiklal harbi) ve müstemlekeciliğin dahilinde mümessili olan saraya karşı bir isyan (Büyük Millet Meclisi Hükümeti) şeklinde tecelli etti."⁽¹³⁾

2-İnkılabın İdeolojisi

Aydemir ideolojiyi, bizi kuşatan toplum şartlarının bizim dimağımıza yansımaları ve bu yansımaların belli formüller ve doktrinler şeklinde ifadesi⁽¹⁴⁾ biçiminde tanımlamaktadır. Bizi çevreleyen toplumsal şartlar, doğa-insan, doğa-toplum ilişkisini belirleyen "teknik şartlar"dan ve insan-insan, insan-toplum ilişkisini belirleyen "sosyal şartlar"dan meydana gelmektedir."İşte

(12) Aynı kaynak, s.72.

(13) Aynı kaynak, s.73.

(14) Aynı Kaynak, Önsöz, s.III-IV.

bir cemiyetin ideolojisi o cemiyetin içinde yaşadığı bu teknik ve sosyal şartların kendi inkişaf istikametlerine göre ifadesidir."⁽¹⁵⁾

İdeoloji böyle tanımlandığında, her toplumun kendi ideolojisini, kendi "alemi telakki tarzı"nı oluşturması gereği de kendiliğinden doğmaktadır. Türkiye de bir inkılap içindedir ve bu inkılap, "... kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazari ve fikri unsurlara maliktir. Ancak bu nazari ve fikri unsurlar inkılabı "ideoloji" olabilecek bir fikirler sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir."⁽¹⁶⁾

Devrimleri, kitaptan ya da hayattan doğan devrimler diye ikiye ayıran Peyami Safa'nın ⁽¹⁷⁾ da belirttiği gibi, gerçekleşmeden önce Türk Devriminin hiçbir kitapta yeri yoktur. Eğer Türk Devrimi için bir kitap aranırsa bu, "canlı bir tarihtir ve hayatın ta kendisidir."⁽¹⁸⁾

Eliçin, Türk Devrimini ideolojileştirme çabalarını 1930'larda Avrupa'nın büyük ekonomik bunalımla birlikte düştüğü çıkmazla ilişkilendiriyor.⁽¹⁹⁾ Biz Batı gibi olmaya çalışırken, Batı uygarlığı tehlikeye düşmüştü. O halde

(15) Aynı kaynak, Önsöz, s.IV.

(16) Aynı kaynak, s.8.

(17) Peyami Safa, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1988, s.117.

(18) Aynı kaynak, s.117.

(19) Eliçin, a.g.e., s.34-35.

Avrupa'yı körü körüne taklidin bir anlamı olamazdı, bizim de bir rejim davamız olmalıydı. Eliçin, bu çabaların önce resmi ağızlardan duyulduğunu, Aydemir'in Kadrocu ideolojinin temelini bir bakıma hazır bir arsaya attığını belirtmektedir.⁽²⁰⁾

Aydemir ise inkılabın ideolojisini yapmaya soyunduğu dönemin şartlarını şöyle betimliyor: "...hemen bütün Avrupa'ya doktrin veya doktrinleşme çabaları hakimdi: Rusya'da ihtilalci Sosyalizm (Komünizm), İtalya'da Faşizm, Almanya'da Nazizm ve nihayet Demokratik Avrupa ülkelerinde Islahatçı (Reformist) Sosyalizm rejimleri veya aynı ülkelerde Komünizm (İhtilalci Sosyalizm) çabaları hareket halindeydi. Bunların hepsinin temelinde Doktrincilik örgüleri yatıyordu. Halbuki Türk İnkılabında böyle çabalar, bazı özlemlere rağmen etkili değerler halinde güçlenemediler... Ama mademki, bir inkılap vardır. O halde bu inkılabın bir de izahı... olmalıdır..."⁽²¹⁾

Aydemir, inkılapları, bir düşünce sistemini temsil eden inkılaplar ve bir düşünce sistemine dayanan inkılaplar diye ayırıyor.⁽²²⁾ Bir düşünce sistemini temsil eden inkılaplara örnek, Fransız inkılabıdır. Bu sistem, olayların gelişim seyri içinde "düsturlaştırılmış" ve

(20) Aynı Kaynak, s.52.

(21) Aydemir, **Tek Adam**, 3.cilt, s.456-457.

(22) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, s.42.

inkılabı dayanak olmuştur. Rus inkılabı ise bir düşünce sistemine dayanan inkılaplardandır. İlkeleri önceden belirlenmiş bu düşünce sistemi, inkılabın gelişimi içinde önemli bir nitelik dönüşümüne uğramadan inkılabı dayanak olarak kalabilmiştir.

Türk inkılabı da bir fikir sistemini temsil eden inkılaplar arasında yer alır. İnkılabımızın temsil ettiği düşünce sistemi şu unsurlardan oluşmaktadır: ⁽²³⁾

a) Batı'da milletlerin millet olmaktan çıktığı, yani millet içindeki tezatların milletin geleceğini tehdit ettiği bir dönemde, milletin "millet" halinde bağımsızlığı.

b) Teknik gelişmenin toplum içinde tezatlar yaratarak ilerlemeye engel olduğu bir zamanda, yüksek tekniğin toplumun "iradi müdahalesi" (yani planlı bir devlet kontrolü) altına alınmasıyla ulaşılabilecek "yeni fakat tezatsız ve reaksiyonsuz bir millet nizamı".

c) Bugünkü müstemleke - müstemlekeci şeklinde cepheleşmiş milletler nizamı yerine, "siyaseten ve iktisaden cüzü-tam" hür ve eşit haklara sahip milletler dünyası.

Aydemir'in kendisine ve "inkılapçı kadro"ya biçtiği görev, bu sayılan unsurları temsil eden Türk İnkılabını, yine bu unsurlardan inşa edilecek bir düşünce sistemine,

(23) Aynı kaynak, s.44.

bir ideolojiye dayandırmaktır. Çünkü inkılabın, şartlarda meydana gelecek değişmelerden etkilenmeden niteliğini koruyabilmesi ve olumsuz bir yöne kaymaması, ancak inkılabın ilkelerinin belli ölçüler içinde "izah" ve "tedvin" edilmesiyle mümkündür.⁽²⁴⁾ Bu durumda inkılapçının görevi: "İnkılabın zatında mündemiç fikir unsurlarını, konkre prensipler halinde izah ve terkip etmek;

İnkılabımızı, bir 'fikir sistemini temsil eden' inkılap olmaktan çıkarıp, bir fikir sistemine istinat eden inkılap haline getirmek;

Onun temsil ettiği fikri unsurları, bir ideoloji şeklinde inkılabı mesnet yapmak;

İnkılabımızı maddi ve manevi emin bir zemin üzerine yerleştirmek ve onu bizden sonra geleceklere böylece bütün izah ve tefsirleri ile emanet etmektir."⁽²⁵⁾

İnkılabın ideolojisinin yapılması, Türk inkılabının diğer inkılaplardan "farklı"lığını temellendirmesi bakımından da önemlidir. Türk inkılabı kendi ideolojisini sistemleştirecek ve Türk toplumunun "alemi telakki" tarzı, diğer ideolojiler karşısında zayıf kalmayacaktır.⁽²⁶⁾ Aksi durumda, inkılabımızın, "... köhne Fransız inkılabının kötü bir taklidi olan bir küçük burjuva demokrasisi

(24) Aynı kaynak, s.46.

(25) Aynı kaynak, s.46.

(26) Aynı kaynak, Önsöz, s.V.

hareketine"⁽²⁷⁾ dönüşmesi tehlikesi vardır.

Aydemir, gerçek anlamda bir inkılabın üzerinde gelişeceği temelleri şöyle belirler:⁽²⁸⁾

a) İnkılabın tarih içindeki yerini ve felsefesini ifade eden bir dünya görüşü, ideoloji veya doktrin.

b) Bu ideolojiyi benimseyen bir önderler kadrosu ve onların çevresinde yer alan bir avangard (öncü) kadro.

c) İnkılabın uygulanmasını düzenleyen kuram ya da halka kadar inen bir görüş ve inançlar sistemi; inkılap heyecanı ve şiarlar.

d) Eylem ve uygulamalarda, kısa dönemli amaçlar için bir taktik ya da hareket siyaseti; uzun dönemli amaçlar için de bir strateji ya da kitlelerin bu uzun dönemli amaçlara yılmadan ve bıkmadan yönelmesini sağlayacak bir inkılap disiplini.

Bütün bu unsurlar, inkılap için gerek koşuldurlar. Bu koşullar tamamlanamaz veya başarılmazsa inkılap yolundan sapar ve soysuzlaşır.

Tekeli ve İlkin'e göre, Kadrocu ideoloji üzerindeki sınırlayıcı bir etken, Kadrocuların bir tek-parti rejimi içinde "organizasyonel elit" konumuna gelebilme istekleridir. Geliştirecekleri ideolojik çerçevenin

(27) Şevket Süreyya "İnkılap Kursülerinde...", s.13.

(28) Aydemir, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları*, s.121-122.

bir kısım unsurları daha baştan bellidir. Mevcut rejimin genel değer yargıları ve o zamana kadar yaptıkları koşulsuz benimsenecektir. Yeni ideoloji, hem bu varolan unsurlara rasyonel bir temel oluşturacak hem de onu belli bir yönde aşmaya ve geliştirmeye çalışacaktır.⁽²⁹⁾ Bu nedenle, "Kadrocu aydın eleştiren bir kişi olmaktan çok inkılabı inanan, inkılap heyecanını taşıyan, onu ilerletmek için sürekli eylem içinde bulunan bir kişidir. Bu Kadrocuların 'organizasyonel elit' olmalarının sonucudur."⁽³⁰⁾

3-İnkılap Nesli ve İnkılap Heyecanı

İnkılabı ideolojileştirmek yeterli değildir. Bu ideolojinin amaçlarına ulaşması sürecinde rehber kadroya düşen en önemli görevlerden biri de sürekli bir inkılap heyecanını (antuzyazm) canlı tutabilmektir.

Aydemir için inkılap heyecanı, anarşik bir ruhun coşması, taşması değil, organize bir toplum içinde doğabilecek bir bilinç hadisesidir.⁽³¹⁾ Sıradan bir birey ya da insan kalabalığı heyecan duyamaz. Meşrutiyetin nümayişçileri ve Fransız ihtilalcileri bir inkılap heyecanından yoksundurlar. Çünkü inkılap heyecanının

(29) İlhan Tekeli, Selim İlkin, "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi: Kadro", *Toplum ve Bilim*, Sayı 24, (Kış 1984), s.52

(30) Aynı kaynak, s.44.

(31) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.151.

ayırdedici vasfı olan "kollektif ruh disiplini"ne sahip değildiler. Onların heyecanında "sokağın insicamsızlığı" vardı.⁽³²⁾ Oysa savaş sonrası ihtilallerin heyecanı, kollektif bir ruh disiplinine dayanmaktadır.

İnkılap heyecanı büyük ölçüde bir terbiye işidir:

"Şimdi inkılabı benimseyen ve mukadderatı bu inkılabın mukadderatına bağlı olan insanlar, çocuk, kadın, genç, ihtiyar bu devamlı ve prensipli inkılap terbiyesinin bir mevzuudur. İnkılap nesli, böyle kollektif bir yetiştirme duyurma ve hareket etme disiplinine mevzu olan nesildir."⁽³³⁾

Aydemir, inkılap heyecanını canlı tutmak için, inkılap nesline sadece inkılabın sert kanunlarını değil, bu kanunların şiirini ve idealini de vermekten yanadır. "Ergenekon" efsanesi bu ihtiyacı karşılayabilecek, yaşadığımız inkılap devrine sembol olabilecek nitelikte anlamlı bir efsanedir.⁽³⁴⁾ Ergenekon efsanesinin beş unsuru vardır. Bunlar: asi tabiat, insan kudreti, teknik, şef ya da milli irade ve rehber fikir. Bir milletin millet halinde kurtuluşunu simgeleyen efsanede bu unsurlardan birisi eksik olsaydı mucize gerçekleşemezdi.

(32) Aynı kaynak, s.152.

(33) Aynı kaynak, s.152.

(34) Şevket Süreyya, "Ergenekon Efsanesi", *Kadro*, Sayı 13, (İkinci Kanun 1933), s.5.

İnkılap heyecanının önemi, inkılabın niteliğinden kaynaklanmaktadır. Aydemir, inkılap cephesini bir harp cephesiyle eş tutar.⁽³⁵⁾ Bu cephedeki çatışmaya psikolojik faktörler de etki eder. İnkılap heyecanının en büyük düşmanı olarak gördüğü "pesimizm"e karşı Aydemir'in önerisi "optimizm"dir.⁽³⁶⁾

Hilmi Ziya (Ülken) Bey'in "Aşk Ahlakı" kitabı üzerine yazdığı eleştirisinde Aydemir, bireyci mistisizme karşı çıkmakta ve onu inkılabı karşı bir irtica olarak nitelendirmektedir:

"Aslolan ne fert, ne de ferdi şuurdur. Aslolan cemiyet ve içtimai idraktır... Bu itibarla inkılabın ideolojisi, cemiyetin içtimai - iktisadi seyrinin, ferdi temayüllerimizden mücerret olarak, şeniyetin seyrine göre izah ve idrak edilişi demektir."⁽³⁷⁾

Aydemir, inkılabın çıkarını, "kendi dairesine aldığı beşer kütlelerinin fiil ve hareketleri gibi, bu kütleleri teşkil eden fertlerin ruh ve fikir temayülleri üstünde de kendi kontrolünü tesis etmesinde"⁽³⁸⁾ görür. Çünkü inkılap nizamı toplumun ve bireyin enerjilerinin kendi beğendikleri

(35) Şevket Süreyya, "Pesimist", **Kadro**, Sayı 1, (İkinci Kanun 1932), s.4.

(36) Aynı kaynak, s.7.

(37) Şevket Süreyya, "Bir Ruh Fantazisi Yahut Yerli Peygamber", **Kadro**, Sayı 1, (İkinci Kanun 1932), s.36.

(38) Aynı kaynak, s.31.

yönde başıboş kalabileceği ve israf edilebileceği bir nizam değildir.

Bezginliğin ve mistisizmin inkılabın seyri üzerindeki olumsuz etkilerini kırmanın yolu, inkılap heyecanını kutsallaştırmaktır: "... inkılabımızın selametini yarın kendilerine emanet edeceğimiz inkılap neslinin masun kalmasını istiyorsak, inkılap heyecanını, hatta sade bir ahlak değil, yeni bir din gibi mukaddesleştirelim!"⁽³⁹⁾

"Kadro" toplumun önünde bir ölçü, bir rehberdir. İnkılabın derinleşmesi, öncelikle, inkılap şuurunun, inkılap ahlak ve disiplininin, onu temsil eden azlık kadronun dimağından genç neslin, geniş köy ve şehir kalabalıklarının dimağına inmesi, yerleşmesidir.⁽⁴⁰⁾ Böylelikle inkılap, kendi unsurunu yaratacak, kendi unsurunu "standartlaştıracak" ve onu olumsuz bir yöne sürüklemek isteyenlerin önüne set çekecektir. Şöyle diyor Aydemir:

"İnkılabımızın zatında mündemiç ... ileri fikir ve nazariye unsurları inkılabın icaplarına uygun bir şekilde izah edildikçe bu esaslar, inkılabı yaşatan ileri kadro ve onu istihlaf edecek genç nesil için 'kriteriyum'lar olacak, yeni ve 'standartlaşmış inkılapçı tip' böyle doğacaktır. Bu

(39) Şevket Süreyya, "İnkılap Heyecanı (Antuziasm)", **Kadro**, (Şubat 1932), s.8.

(40) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, s.8.

tip her nerede ve her ne şerait altında olursa olsun karşılaştığı aynı hadiseleri, aynı kriteriyumlarla ölçecek, aynı neticelere varacak, inkılabın kendine has ve onu diğer inkılaplardan mahiyet itibarile ayırt eden 'alemi telakki tarzı' böyle vücut bulacaktır."⁽⁴¹⁾

Aydemir, bu "inkılabın emrine girmiş" ve "standartlaşmış" tipi önerirken, devlet-birey karşıtlığını ikincisini ortadan kaldırarak çözmeye çalışan "faşist telakki"lerin bir ölçüde etkisinde kalıyor denilebilir. Şu satırları izleyelim:

"İtalya'da bir faşist lideri bir 'Balilla'⁽⁴²⁾ya soruyor:

- Doçenin buğday siyaseti nedir?

Balilla, faşist liderinin sualine derhal cevap veriyor:

- Doçenin buğday siyaseti, yiyeceği buğdayın bir kısmını hariçten getiren İtalya'yı, kendi buğdayını kendi yetiştiren memleket haline getirmektir. Çünkü Faşist İtalya, yiyeceği ekmeği başkalarının elinden kabul edemez! Bundan sonra Balilla, bu siyasetin program haline getirilmiş tatbik maddelerini; kurutulacak bataklıkları, açılacak fundalıkları sayıyor.

Filvaki, gerek Doçenin buğday siyaseti, gerek

(41) Aynı Kaynak, s.8.

(42) Faşist gençlik örgütünde bir derece.

Balillanın cevabı basittir. Fakat zaten işin güzelliği de, milli siyasetin bir mühim unsurunun, böyle 14 yaşındaki bir Balillanın dilinde bile, üç satırlık bir düstur şeklinde ifadesini bulacak kadar kristalleşmiş ve basitleştirilmiş olmasında değil midir? Balilladan bu cevabı alan lider biliyor ki, İtalya'nın en şimal nahiyesindeki Karentiya yaylasından, Kalabriya yarım adasının en cenup ucuna kadar, memleketin her noktasında her Balilla bu suale böyle cevap verir."⁽⁴³⁾

Oysa Türkiye'deki durum, hiç de İtalya'dakine benzememektedir. İsmet Paşa'nın 1930'da Sivas demiryolunu açılışındaki nutkunu hatırlatarak "-Başvekilin demiryolu siyaseti nedir? Diye, bilmem ki sordunuz mu? Eğer sormamışsanız bile inanınız ki, alacağınız cevap, Sivas'ta başka, İzmir'de başka olacaktı"⁽⁴⁴⁾ diyor, Şevket Süreyya.

Aydemir'e göre, "gençlik çağı, içtihat çağı değildir."⁽⁴⁵⁾ Bu çağın insanına hayata ve topluma ilişkin bilgiler, önceden hazırlanmış bir sistem halinde verilmelidir. "İtalya'da Balilla, mücerret manasiyle alındığı zaman, belki ideal bir tip değildir. Fakat Balilla, bugünkü

(43) Şevket Süreyya, "Genç Nesil Meselesi", **Kadro**, Sayı 4, (Nisan 1932), s.5.

(44) Aynı kaynak, s.6.

(45) Aynı kaynak, s.6.

İtalyan cemiyetinin, İtalya'nın bugün içinde yaşadığı cemiyet ve tabiat şartlarının muhtaç olduğu tiptir." (46)

Aydemir, Balillayı Türk çocuğuna bir örnek olarak sunmayı aklından geçirmese de istediği bir şey vardır: "-Devletin filan milli dava üzerinde siyaseti nedir? denildiği zaman, cevabını; hiç olmazsa üç satırda kristalleşmiş bir düsturla ifade edebilsin ve bilsin ki, Türk yurdunun her yerinde her genç, bu suale böyle cevap verir." (47)

Savaş sonu devrimleri yaşamış ülkelerde, Rusya'da, İtalya'da ve hatta Çin'de genç nesil bütün halinde "içtimai iş ve terbiye planı"nın içine alınmıştır. Türkiye'de ise Halkevleri kuruluncaya kadar gençliğin inkılap esasında terbiyesini gerçekleştirecek kurumlardan yoksun kalmıştır. "...bizde genç neslin her mensubu, tahsili veya mesleği için vakfettiği saatler haricinde, ya ne yapacağını bilmeyen bir aylak, ya kendi başına ve kendisi için meşguliyetler bulmaya çalışan bir TEK ADAM'dır." (48)

İşte Halkevleri, bütün vatandaşları değilse bile, hiç olmazsa genç nesli "teklikten ve aylaklıktan" kurtarmak yönünde, tam zamanında atılmış doğru bir adımdır. (49)

Aydemir, inkılap neslinin sahip olacağı, edineceği

(46) Aynı kaynak, s.6.

(47) Aynı kaynak, s.6.

(48) Şevket Süreyya, "Halk Evleri", s.35.

(49) Aynı kaynak, s.36.

"kültür"ün de "bir amaca yönelmesi" gereği üzerinde durur. Halkevleri, millet içindeki kültür hareketlerini bir merkez etrafında toplamakla, inkılap nesline ihtiyacını duyduğu, inkılap esaslarına göre hazırlanmış bir "kültür"ü verebilecek kurumlardır:

"Haddi zatinde kültür, çok mücerret bir mana ifade eder. Bize göre, bizim için aslolan kültür hareketleri ve kültür telkini, ancak bir gayeye müteveccih kültür telkinidir. Mesela yüksek kültürlü olan, fakat bizim istediğimiz gibi halkçı, milliyetçi, inkılapçı, devletçi olmayan insanlar vardır. Bu insanlar filvaki kozmopolit bir cemiyet için birer iyi vatandaşlardır. Fakat yeni Türkiye kozmopolit bir cemiyet değildir. Yeni Türkiye'de her vatandaşın bu vasıflara uygun bir içtimai hüviyeti olmalıdır."⁽⁵⁰⁾

Günün davası, gençliği, inkılap esasları dahilinde, inkılabın öncü "kadro"suna yardımcı olacak biçimde yetiştirmek, hazırlamaktır. Böyle bir hava içinde yetişecek gençlik Şevket Süreyya'ya heyecan vermektedir:

"Sokağın, dağınıklığın, zevk ve duygu teşettütünün menfi atmosferinden kurtarılan, inkılap heyecanınının inkılap disiplinin havası ve çatısı içinde teşkilatlanan bir genç neslin, milletin ruhuna vereceği gurur ve emniyet şevkini

(50) Aynı kaynak, s.36.

düşünüyorum. Türk yurdunun her bucağında serpilmiş, binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Türk çocuğunun aynı teşkilat içinde aynı kıyafet, aynı hareket temposu, aynı telakki altında vereceği şen, kendinden emin ve muhteşem birliğin manzarası ruhu sarsan bir şeydir."⁽⁵¹⁾

4-Şef, Kadro ve Halk

Aydemir, "kadro"yu tarihsel olarak temellendirmektedir.⁽⁵²⁾ İlkel toplum "işbirliği"ne dayalı bir toplumken, teknik gelişmeyle birlikte ortaya çıkan üretim fazlası, toplumlarda bir "fonksiyon çeşitliliği"ne yol açmıştır. Bu iş ve fonksiyon çeşitliliğinin organizasyonu, "sevk ve idare" işlevini ortaya çıkarmış ve bu işlev toplamların gelişim süreci içinde farklılaşmıştır. Milli Kurtuluş Hareketi içindeki ülkelerde sınıfsal farklılaşma henüz gelişmediği için, sanayi ülkelerinde "sevk ve idare" işlevini yerine getirmek için varolan sınıf çıkarı yönelimli partilerin, bu ülkeler açısından hem zemini hem de anlamı yoktur. Aydemir, Batı'daki siyasal partiler yerine Türkiye ve benzer ülkelerde "kadro"yu önermektedir:

"Milli kurtuluş hareketi içinde yaşayan bir memlekette inkılabın siyasi otoritesi, prensiplerini inkılabın mahiyet ve inkişaf istikametlerinden alan ve bu prensipleri kendine

(51) Şevket Süreyya, "Genç Nesil Meselesi", s.9.

(52) Tekeli, ilkin, a.g.m., s.39.

ahlak edinmiş ileri unsurları çerçevesi içinde toplıyan tek bir kadroda temsil olunur."⁽⁵³⁾

"Kadro"nun temel özellikleri, şuurlu, öncü (avangard), azlık fakat ileri ve disiplinli oluşudur. "Bir inkılabın irade ve menfaati, inkılabı duyan şuurlu ve feragatli bir avangardın, inkılap cephesinde milletin en ileri ve en duygulu unsurlarını toplıyan azlık, fakat disiplinli bir kadronun iradesinde temsil olunur."⁽⁵⁴⁾ Kadroyu "teşkilat çevresi dar, disiplinli ve şuurlu bir idare ediciler ve kurucular zümresi"⁽⁵⁵⁾ biçiminde tanımlayınca, onun "jakoben" niteliği de kendiliğinden ortaya çıkar:

"Kadro bir cemmigafir değildir. Burada laalettayin her vatandaşın yeri yoktur. Kadro, inkılap içinde en ileri unsuların en ileri fikirler etrafında teşkilatlanmasıdır. Onun kuvveti, evvela temsil ve müdafaa ettiği fikirlerin isabetinde, saniyen saflarına aldığı ileri ve feragatli unsuların kuvvet ve keyfiyetindedir. Kadro milletin bütün kalabalıklarını kendi teşkilat çerçevesi içinde toplamıyabilir. Fakat fikirlerinin isabeti ve yetiştirdiği inkılap neslinin liyakat ve heyecanı ile o, bu kalabalıkları her zaman sevk ve idare edebilir."⁽⁵⁶⁾

(53) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.143.

(54) Aynı kaynak, s.150

(55) Aynı kaynak, s.150.

(56) Aynı kaynak, s.150.

Aydemir, siyasal partiler ve parlamenterizm üzerindeki anralizleriyle Türkiye'deki hakim tek-partiye meşruiyet kazandırmaktadır. Siyasal partiler, toplum içindeki tezatların keskinleştiği sanayi ülkelerinde, ayrılık ve tezat halinde bulunan toplumsal zümrelerin siyasal "cidal" organlarıdır.⁽⁵⁷⁾ Bu ülkeler için hakim parti, toplumdaki tezadı en iyi temsil ve müdafaa eden partidir. Toplumsal tezatların bir "nizam" altına alınmadığı ve çıkar mücadelelerinin başıboş cereyan ettiği bu ülkelerde, "milletin ileri menfaatlerini kül halinde temsil eden tek ve ileri bir 'kadro'dan"⁽⁵⁸⁾ söz etmek mümkün değildir.

Batı, bir "parçalı millet rejimi"⁽⁵⁹⁾ altında yaşamaktadır. Bu ülkelerde siyasal partiler "bizatihi millet kitlesi içindeki tecanüssüzlüğün bir ifadesi"⁽⁶⁰⁾ olduğundan, bu "tecanüssüzlük" arttıkça, siyasal partiler arasındaki mücadele de şiddetlenmiş ve sonuçta "siyasal cebir ve zor"un iktidara gelişi meşruiyet kazanmıştır. Şimdi Avrupa'da "mürteci" yada "inkılapçı", ancak her durumda en mücadeleciler partilerin hegemonyası kurulmaktadır. Son dönemde Almanya'da olanlar, bu "kanuniyet" in yeni bir tezahürüdür. Aydemir'e göre, Batı'da "cılız, liberal,

(57) Aynı kaynak, s.143.

(58) Aynı kaynak, s.143.

(59) Aynı kaynak, s.144.

(60) Aynı kaynak, s.145.

oportunist, ... cemiyet davalarına tahakküm etmek iktidarından aciz, miskin fırkalar"⁽⁶¹⁾ gün geçtikçe ölmektedirler.

Oysa, Milli Kurtuluş Hareketi içindeki Türkiye ve benzer ülkelerde Batı'dakine benzemeyen bir durumla karşı karşıyayız:

"...Bu memleketlerde milletin hey'eti umumiyesi bir taraftan müstemleke veya yarı müstemleke nizamına ve iktisadi esarete, diğer taraftan bu hareketin istihdaf ettiği ileri ve tezasız cemiyete karşı tam bir menfaat iştiraki içinde bulunduğu için buralarda iktisadi vaziyet ayrılığından gelen menfaat tezasına müstenit bir takım çeşitli fırkaların, sevk ve idare teşkilatlarının zemini yoktur."⁽⁶²⁾

Partilerin toplumsal zeminlerinin olmadığı Milli Kurtuluş Hareketi ortamında, sınıflarüstü ve "doğru fikirleri" bünyesinde toplayan "Kadro", halkı temsil etmekle yükümlü tek orfan olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Kadro... millet içinde bir menfaat cidalini temsil eden dar bir menfaat zümresinin cidal organı değil, bu hareketi duyan, koruyan ve yaşatan ileri unsurların rehber teşkilatıdır... Kadro, bir 'parçalı millet rejimi' içinde bir parlamento teşekkülü değil, bir inkılap

(61) Aynı kaynak, s.145.

(62) Aynı kaynak, s.143.

avangardıdır..."⁽⁶³⁾

Köker, Kemalist tek-partinin meşruiyetini "halkçılık" ilkesiyle temellendirdiğini belirtmektedir.⁽⁶⁴⁾ Aydemir'in düşüncesinde ise "halkçılık", ikili bir işlev görmekte, hem tek-partili rejimi hem de "kadro"yu meşru kılmaktadır. Çünkü, "kadro" bireysel çıkarlar dışında şekillenmekte ve milletin genel çıkarını temsil etmektedir.

"Kadro"nun halkla olan ilişkisine gelince, Aydemir'e göre "kadro", halkın bütünüyle kendisi olmasa da onun ifadesidir.⁽⁶⁵⁾

"Esasen 'halkın sesi' denen şey, halk kitlesi içinden haykıran küçük ve dar menfaat zümrelerinin dar ve günlük talepleri demek değildir. Filvaki halk büyüktür. Halkın sesi vardır. Onu duymak, anlamak, hatta halka rağmen bile olsa halk için yapılan bütün hareketlerin salahiyetlerini bu sestten almak lazımdır.⁽⁶⁶⁾

Fakat halkın sesi her kulakta yankı bırakmaz. Bir inkılap başlarken halkın sesinin aksettiren "kahraman"dır. Kahraman, halkın sesini tam zamanında alır, tasnif eder,

(63) Aynı kaynak, s.149-150.

(64) Levent Köker, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.192.

(65) Şevket Süreyya, a.g.e., s.160

(66) Aynı kaynak, s.161.

parazitlerinden temizler ve ona "her sestem üstün ve her sestem kuvvetli olan kendi sesini"⁽⁶⁷⁾ de katarak bize tam bir ahenk içinde verir. "Belki her sestem ayrı, belki her sesin rağmına olan fakat doğru olan, isabetli olan, güzel olan, hülasa cemiyetin temayülü olan ses bu sestem."⁽⁶⁸⁾

İnkılap derinleştikçe "kahraman"ın sesi etrafında, onunla aynı tonda ve tempoda konuşan bir kahramanlar topluluğu daha oluşur. Bu topluluk "Kadro"dur. Artık, "halkın sesi kemalini kahramanın sesinde bulmuş ve kahraman şahsiyetini ve rolünü kadroda ebedileştirmiştir."⁽⁶⁹⁾ Kadrosunu yaratan, öncüsünü veren inkılap için artık geriye dönüş olasılığı sözkonusu edilemez.

"Şef Kimdir?"in cevabını şöyle veriyor Aydemir:

"ŞEF, herşeyden evvel, hadisatın önünde giden adamdır. Önceden sezdiği, önyak olduğu cemiyet hadisesinin safhalarını bir kitabın yaprakları gibi perde perde açar, ve, o cemiyet hadisesinin her safhasına kendi damgasını vurur... ŞEF, yalnız sezen değil, bu sezışleri kendi iradesinde merkezleştiren adamdır... ŞEF'te... milli sezış, milli enerji ve milli hareket kabiliyeti sentetize olur. Hareket, bütün cemiyet mikyasında genişler ve 'milli'

(67) Aynı kaynak, s.161.

(68) Aynı kaynak, s.162.

(69) Aynı kaynak, s.162.

vasfını alır."⁽⁷⁰⁾

Aydemir, Türk inkılabını, kahramanların öne çıktığı bir hareket olarak görür: "Biz de bir kahramanlar dönemi yaşadık. Örneğin İstiklal Savaşımız, bir halk hareketiydi ama, bir kahramanlar dönemiydi. Bu savaşı bir sıra devrim atılımını izledi. Bunların hepsine de kahramanın ve kahramanların önder iradeleri egemen oldu. Olayların akışı, hep, halka rağmen ama halk için işledi."⁽⁷¹⁾

İnkılap ideolojisi içinde halkın konumuna gelince, halk bir düşünce sistemi olarak ideolojinin dışındadır. Halkın benimseyeceği, sadece şiarlardır. "Hatta halk kalabalığı aslında inkılabın aleyhindedir. Halkın yaptığı ve yürüttüğü bir inkılabın tarihte misali yoktur. Halk ayaklanabilir... Fakat bu, bir inkılap değil, sadece bir isyandır... Hülasa inkılap, halk için, fakat halka rağmen bir harekettir. İnkılapçı, inkılabın manivelasını bıraktığı gün, eğrilen yay gevşer. Halk kendini tekrar eski yerinde bulmak için, o güne kadar fethedilen siperleri hızla boşaltır ve geriler..."⁽⁷²⁾

(70) Şevket Süreyya, "Bir Münakaşanın Manası", **Kadro**, Sayı 17, (Mayıs 1933), s.7-8.

(71) Ş.Süreyya Aydemir, **Kahramanlar Doğmalıydı**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul, 1984, s.276.

(72) Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, s.446

B-Milli Kurtuluş Hareketi

"Milli Kurtuluş Hareketi", Türk inkılabının uluslararası planda temellendirilmesine yönelik bir kavramdır. Aydemir, Milli Kurtuluş Hareketlerinin izahında, Marksizmin de temellerini oluşturan diyalektik ve tarihsel materyalizm metodunu benimsemektedir.

Aydemir'e göre dünya yüzünde "tekniğe tahakkum tarzının doğurduğu"⁽⁷³⁾ iki ayrı tezat sözkonusudur:

"Birinci tezat, tekniğin mütekasif ve münkeşif olduğu memleketlerin muhasım iki sınıfı arasındadır. İkinci tezat, tekniğin mütekasif ve sanayi münkeşif olduğu memleketlerle, (metropoller'le) eski sanayiini kaybeden fakat onu yeniden ve yeni esaslara göre kurmak davasını güden müstemleke ve yarı müstemlekeler (yahut ziraatçı memleketler) arasındadır."⁽⁷⁴⁾

Dünya üzerindeki "ana çelişki" işte bu sanayileşmiş ülkelerle sanayiden yoksun ülkeler arasındaki çelişki olup, birinci çelişki sınıf savaşlarına yol açarken, ikinci ve "asıl" çelişki, Milli Kurtuluş Hareketlerini ortaya çıkarmaktadır.

Sezgin, "günümüzde çok sözü edilen üçüncü dünya teorileri, merkez-çevre teorileri, eşitsiz değişim teorileri vb., temelde Kadro'da savunulan görüşlerden pek

(73) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.29.

(74) Aynı kaynak, s.31-32

de farklı değildir"⁽⁷⁵⁾ derken, Yerasimos da benzer biçimde, Kadrocu ideolojiyi, bugünkü "üçüncü dünya" ve "hem kapitalizm hem de sosyalizm dışında bir kalkınma yolu" görüşlerinin sözcülüğünü yapanların habercileri olarak nitelendiriyor.⁽⁷⁶⁾

Aydemir, sadece sınıf çelişkilerinin çözümünün tek başına bir anlam ifade etmeyeceğini ve sınıf çelişkilerinin çözümüyle birlikte Avrupa için sorun bitse bile, az gelişmiş ülkeler bakımından devam edeceğini belirtmektedir. Bu bakımdan Milli Kurtuluş Hareketinin amaçları Marksizmin amaçlarından farklılaşmaktadır:

"... tarihi materyalizmin tetkik metodu, büyük sanayi memleketlerine tatbik edildiği zaman ilmi sosyalizmin ... neticelerine varıldığı halde müstemleke ve müstemlekecilik tezadının mahiyetini müşahadeye tevcih olunduğu zaman ... milli kurtuluş hareketlerinin objektif prensiplerini teyit eder. Sanayii yahut büyük iktisat fonksiyonlarını yine dünyanın bir kısım memleketlerinde mütekasif bırakacak sosyal bir bünye değişmesi, bizim vaziyetimizi kurtaramaz."⁽⁷⁷⁾

Türkiye'nin öncüsü olduğu Milli Kurtuluş

(75) Ömür Sezgin, a.g.m., s.14

(76) Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, 3.Kitap, Belge Yayınları, İstanbul, 1989, s.118

(77) Şevket Süreyya, a.g.e., s.34-35

Hareketlerinin yaygınlaşması, dünya ekonomisi içindeki "iş bölümü"nü'nün değişmesi sonucunu doğuracaktır. Aydemir'e göre, yaşanan dünya ölçeğindeki ekonomik bunalım da bu gelişmeyle yakından ilgilidir. Yaşanan, klasik bir ekonomik buhran değildir. Bilinen buhranlar, ya bir üretim fazlalığından ya da bir pazar darlığından doğarlar. Oysa şimdiki buhran yapısal değişimlere neden olmaktadır. " ... bugün parçalanmakta olan, serbest pazar ve mübadele tarzları, yani cihanın eski şartlarına uygun dünya iktisat vahdetidir. Serbest pazar tarzı her yerde, hatta cihanın liberal iktisat nizamının en klasik mümessili olan memleketlerde bile parçalanıyor."⁽⁷⁸⁾ Bu parçalanış, yeni bir iktisat nizamı olan "Otarşi"yi doğurmaktadır. Bu itibarla, Türk Milli Kurtuluş Hareketi de aynı zamanda bir "otarşi" hareketini yansıtmaktadır.

Aydemir, Milli Kurtuluş Hareketlerinin ana ilkelerini şöyle sıralıyor:⁽⁷⁹⁾

- a) Milli Kurtuluş Hareketleri, müstemlekeci memleketlerle müstemleke memleketler arasındaki uluslararası bir çelişkinin ürünüdür.
- b) Amacı, bu uluslararası çelişkinin çözümüdür. Bağımsız bir dava olan Milli Kurtuluş Hareketleri, başka bir

(78) Aynı Kaynak, s.16.

(79) Şevket Süreyya, "Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri", **Kadro**, Sayı 8, (Ağustos 1932), s.6-12

hareketin yedek gücü olamaz.

c) Milli Kurtuluş Hareketleri "irticai" ve olumsuz hareketler değil. Otarşiye yönelmesi, bir geçiş döneminden sonra, ülkeler arasında eşit mübadeleyi amaçlamasındandır.

d) Milli Kurtuluş Hareketi içindeki memleketlerde iç tezatların doğmasını engellemek için, devletçi bir iktisat düzeni içinde, yüksek teknik baştan itibaren toplumun iradi müdahalesi altında bulunacaktır.

e) Milli kurtuluş Hareketlerinin uluslararası siyaseti, iktisaden ve siyaseten hür ve bağımsız milletler nizamının inşasına yöneliktir.

f) Milli Kurtuluş Hareketi içindeki ülkeler arasında amaçlar bakımından bir mukadderat birliği sözkonusudur.

g) Milli Kurtuluş Hareketi, ne sadece siyasal ne de sadece hukuksal bir harekettir. Bir yeniden doğuş ve kurtuluş hareketidir. Bir inkılaptır.

h) Milli Kurtuluş Hareketleri "milletin millet olarak istiklalini" hedefler. Bireyselci ve zümrevi şiarların bu davada yeri olamaz. Milli Kurtuluş Hareketi dönemi, "içtimai disiplin"e en çok ihtiyaç duyulan dönemdir.

ı) Bu hareketlerin yarın alacağı biçim, her milletin "kendi bünyesinden" çıkartılacaktır.

i) Milli Kurtuluş Hareketlerinin gerçek ve tam temsilcisi Türkiye'dir. Türk inkılabı, yalnız kendi tarihimizin değil, bütün insanlık tarihinin en anlamlı ha-

reketidir.

Aydemir, Milli Kurtuluş Hareketini Batı'ya karşı konumlandırıyor ve harekete yeni bir medeniyet misyonu biçiyor.⁽⁸⁰⁾ Ona göre Türk inkılabı Batı'nın liberal iktisat ve toplum düzenine bir isyandır.⁽⁸¹⁾ Cumhuriyeti kuran kadronun "anti-emperyalist" bir tutum içinde bulunsa da Batı karşısındaki tavrının Aydemir'inkine benzemediği açık. Cumhuriyet elitinin "muasır medeniyet"çi söyleminin arkasında yatan ve Jön Türklere kadar uzanan bir ideolojik eğilimden sözedilebilir. Akşin'e göre "demokratik ulusçu" hareketin bu eğilimi "burjuva ideolojisi" olarak tanımlanabilir.⁽⁸²⁾ Atatürk'e göre "Medeniyete girmek arzu edip de Batıya yönelmemiş millet"⁽⁸³⁾ sözkonusu olamazdı.

Aydemir, "batıcı aydın"ın sembolü olarak gördüğü Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın "Avrupa'ya karşı olan Kadro'nun nasıl olup da Avrupa'nın ürünü olan tarihsel materyalizmden hareket ettiği" biçimindeki eleştirisine cevabında şöyle diyor:

"Biz Avrupa'nın ne iktisadi, ne siyasi, ne ahlaki bünyesinin, hatta ne de fikirler manzumesinin hayranı ve

(80) Aynı kaynak, s.12.

(81) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.91.

(82) Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987, s.80.

(83) Ali Yaşar Sarıbay, "Kemalist İdeolojide Modernleşmenin Anlamı: Sosyo-Ekonomik Bir Çözümleme Denemesi", *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi* içinde, (ed. E.Kalaycıoğlu, A.Y.Sarıbay), Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s.196

takipçisi olamayız. Biz Avrupa'nın sadece tekniğinin ve ilmi metodunun hayranıyız, hatta -daha doğrusu- hayranı da değil mirasçısıyız!..."⁽⁸⁴⁾

Akşin'e göre "Atatürk devriminin kalkınma siyaseti bütünsel kalkınma modeli diye tanımlanabilir. Bu topyekun kalkınmadır. Buna göre Batıdan makineleri, aletleri, araçları, fabrikaları almak yetmez. Zira bu aldığımız teknolojinin arkasında Batı bilimi vardır. Onu da almazsak aldığımız teknoloji iğreti ve köksüz kalır. Demekki teknolojiyi alırken bilimi de alacağız. Fakat bilimin üst sınırları felsefenin içine girmektir. Dolayısıyla Batının felsefesini ve onun parçası olduğu insan bilimlerini de alacağız..."⁽⁸⁵⁾

Atatürk'ün tavrıyla, Aydemir'in Gökalpvari hars-medeniyet ayrımına dönük tavrını nasıl değerlendirebiliriz?

Aydemir'in "harpten evvelki Türkiye'nin bir nazariyecisi"⁽⁸⁶⁾ diye nitelediği Ziya Gökalp'in hars-medeniyet ayrımına bağlı kaldığını söylemek zor. Aydemir'in Batı karşısındaki olumsuz tavrının nedeni, Türkiye'nin toplumsal gelişmesine kazandırmak istediği özgün karakterde

(84) Şevket Süreyya, "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız", **Kadro**, Sayı 29, (Mayıs 1934), s.45.

(85) Sina Akşin, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, Önsöz, s.16.

(86) Şevket Süreyya, "Ziya Gökalp", **Kadro**, Sayı 2, (Şubat 1932), s.39.

aranmalıdır. Tekeli ve İlkin'in de belirttikleri gibi Ziya Gökalp'te tekniğin dıştan alımındaki temel düşünce "hars"ı korumaktır. Oysa Aydemir, tekniğin dıştan alınmasını, üst yapıdaki değişimi hızlandırmak için öneriyor.⁽⁸⁷⁾

Aydemir, Türk Milli Kurtuluş Hareketini sadece tam bağımsızlık olarak algılamıyor. Onu, yeni bir "millet", yeni bir "devlet" ve özgün bir "ideoloji" ile de temellendiriyor. Avrupamerkezci bir tarih anlayışına karşı çıkışı ve Türk inkılabını "tarihin başı" olarak sunması da bu yüzdendir:

"... biz, kendi tarihi vekayimizi toplarken, haklı olarak, cihan tarihinin en büyük hadiselerini kendi tarihimizin içinde buluyor ve bundan gurur duyuyoruz.

Türk tarihi, cihan tarihinin başı ve Türk inkılabı Avrupa tarihinin yirminci asırda inkişafını bulmuş bir tarihi reaksiyonu olmak itibarile ... bu hareketin kül halinde ve bütün bu manasile tebarüz ettirilmesi ve 'milli tarih tezi'mizin ... hergün biraz daha takviyesi inkılap münevverliğinin vazifesi ve borcudur.⁽⁸⁸⁾

(87) Tekeli, İlkin, a.g.m., s.65.

(88) Şevket Süreyya, "'Europacentrisme'in Tasfiyesi", **Kadro**, Sayı 7, (Temmuz 1932), s.10.

IV-SİYASAL REJİMLER VE "İNKILABIN NİZAMI"

Bu bölümde, Aydemir'in siyasal rejimler karşısındaki tutumu irdelenecektir. Faşizm, Marksizm ve Demokrasiye ilişkin analizleri verildikten sonra, Aydemir'in "inkılap nizamı" olarak adlandırdığı, diğer üç siyasal rejimden de farklı ve Türk inkılabının kendi yapısındaki ilkelere türetilen "devletçi" siyasal rejimin temel nitelikleri sergilenmeye çalışılacaktır.

A-Siyasal Rejimler

1-Faşizm

Aydemir'e göre önce İtalya'da doğan, daha sonra Almanya'da formülleşen faşizmin teorik unsurları şu beş maddede toplanabilir:⁽¹⁾

a)Milli bütünlük fikri.

b)Bireyin ve grupların millet içindeki yerine ilişkin "hizmet nazariyesi".

c)Sınıfların karşılıklı iktisadi ilişkileri yani, "kıymetin yaratılması ve realizasyonu".

d)Uluslararası ilişkiler ya da "faşist emperyalizm".

e)Siyasal güçlerin monopolizasyonu ya da "totaliter ve otoriter faşist devlet".

Faşizmin ilk teorik hareket noktası, uyumlu bir milli bütünlük ve yüksek milli çıkarlar etrafında birleşmiş bir

(1) Şevket Süreyya, "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi I, Faşizm", *Kadro*, Sayı 18, (Haziran 1933), s.9.

millet fikridir. Yani faşizm, Marksizime tepki olarak, "sınıfların mücadelesi"ni değil, "sınıfların birliği"ni amaçlamaktadır.⁽²⁾

Faşizmde, "milli bütünlük" tezinin doğal sonucu, "milletin genel çıkarı" düşüncesidir. "Şu halde millet bütün bir uzviyet ve bu uzviyette bütün faaliyetlerin gayesi milletin umumi menfaati olunca, tabiatile iktisadi faaliyet artık, milletin bütün bünyesini ve taliini tayin eden bir amil olmaktan çıkıyor. Milli uzviyetin birbirini tamamlıyan faaliyetlerinden birisi oluyor."⁽³⁾

Faşizmde, millet içinde bireyin bütüne karşı hizmeti ve bu hizmetlerin çeşitliliği düşüncesi, yalnız milletin içinde kalmamakta, uluslararası ilişkilere de yansıtılmaktadır. Böylece bu ilke, "kudurgan bir faşist emperyalizminin 'maskesiz ve planlı emperyalizm' şiarı altında nazari temeli oluyor."⁽⁴⁾

Faşizmin siyasal otoritesi, bir azınlık tahakkümüdür. Faşizmin "otoriter devlet"i, şiddete, liderlerin tartışılmaz emirlerine ve kitlenin itaatine dayanmaktadır.⁽⁵⁾

Aydemir, Türkiye'de devlet otoritesini takviye etmekten ve ona iktisadi bir inşa görevi vermekten

(2) Aynı kaynak, s.9.

(3) Aynı kaynak, s.11.

(4) Aynı kaynak, s.13.

(5) Aynı kaynak, s.14.

bahsedildiğinde, bunun, bazılarında bir "faşist devlet" çağrışımı yaptığını belirtiyor ve şöyle diyor:

"Faşizm, müstemlekeci bir memlekette müstemlekecilik şartlarının 'suihazm'ından doğan tipik bir emperyalizm hadisesidir. Milletin kendi bünyesindeki muvazenesizlikten doğan tam bir reaksiyondur. Faşizm ne bir inkılap, ne de bir milli hareket davasile sahneye çıkmış değildir. O kendine izafe edilen bütün orjinaliteleri vekayiin kendini sürükliyen cebir ve zoru altında ve kendi iradesi haricinde benimsedi. Faşizmin değil tam bir ideoloji, hatta müstakil bir strateji sahibi olduğu dahi iddia olunamaz... Türk inkılap nizamının ... bir idari reaksiyon, bir emperyalizm hadisesi, hulasa sınıf diktatorasının bir başka şekli olan 'Faşizmin devlet nizamı' ile ciddi bir müşabeheti yoktur."⁽⁶⁾

Peyami Safa Kadrocu ideolojiiyi "Türk faşizmi" olarak adlandırmıştır. Ona göre "Türk faşistleri" tezlerine isim koymaktan çekinerek "herkesi önünde eğilmeğe mecbur edecek bir tabir" bulmuşlardı: Kemalizm.⁽⁷⁾ Ancak bu eleştiriyi haklı bulmak, pek olası gözüküyor. Otoriter öğeleri barındıran her ideolojik yönelimi "faşizm" olarak yaftalamak doğru değil. Kadrocu ideolojide, şef iradesini

(6) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.110-111.

(7) Korkmaz Alemdar, "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler", *Kadro* (Tıpkıbasım, Cilt 1, 1932) içinde, A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara, 1980, s.27.

kutsamak, anti- bireyci milliyetçilik, ordulaşmış milleti özlemek, seçkincilik, solidarizm gibi "faşizan" unsurlar⁽⁸⁾ yer alsa da bu unsurların tamamen karşısında yer alan bütün sanayileşmemiş ülkelerin anti-sömürgeci bir blok içinde dayanışması gibi bir yönelimin varlığı da inkar edilemez.

Tekeli ve İlkin'in de belirttikleri gibi Kadrocu ideolojide faşizmin yadsınması, faşist rejimin içteki niteliklerinden değil, dışarıdaki emperyalist niteliğinden kaynaklanmaktadır.⁽⁹⁾ Hatta Aydemir için faşizmin içeride, kendi milleti üzerinde başarılarından bile sözedilebilir:

"Faşizm cemiyet içinde bütün tezatları nizam altına alınmış bir istihaleyi ifade etmemesine ve şimdiki halde daha ziyade idari bir disiplini temsiletmesine rağmen İtalya'da rehber Faşist kadrosunun evvela kendisini ve sonra bu kadro etrafında harekete gelen ve derin bir iş heyecanı altında milli faaliyetlerin her sahasına sevkolunabilen genç Faşistler kadrosunu yaratabilmiş olmasını ehemmiyetle işaret etmek lazımdır."⁽¹⁰⁾

2-Marksizm

Aydemir, faşizmi savaş sonu Avrupa'sındaki toplumsal dağılımların bir ürünü olarak görürken, Marksizmi,

(8) Kadro ideolojisi ve Faşizm üzerine bkz. Giacomo Carretto, "1930'larda Kemalizm-Faşizm-Komünizm Üzerine Polemikler I-II", *Tarih ve Toplum*, Sayı 17-18, (Mayıs-Haziran 1985).

(9) Tekeli, İlkin, a.g.m., s.47.

(10) Şevket Süreyya, a.g.e., s.153.

Avrupa'nın savaştan önceki toplumsal tarihinin özellikle 19.yüzyılın bir eseri olarak değerlendirir.⁽¹¹⁾ Marksizm, sanayileşmiş ülkelerdeki sınıf tezdının doğurduğu çatışmaları önlemeyi amaçlamaktadır, ancak, kapitalist nizamın yapısı gereği sınıf mücadeleleri evrensel bir kategoriye dönüşmemektedir. Kapitalizm, dünyanın yarısından fazlasını, kapitalizm öncesi aşamada kalmaya mahkum kılmıştır.⁽¹²⁾ O nedenle Marksizmin Türkiye ve benzeri ülkeler için bir değer ifade etmesi sözkonusu olamaz. Aydemir'e göre:

"Proleterya'nın diktatörlük rejiminde sanayiın, cihan üstünde nasıl dağılacağı ve sanayiın metropollerdeki anormal tekasüfünden doğan müstemlekecilik ve müstemlekelik tezdının nasıl bir tarzı halle bağlanacağı meselesi bu rejimin mümessilleri tarafından işlenmiş değildir."⁽¹³⁾

Aydemir, Marksizmi, tarihsel materyalizmin Batı ülkelerine uygulanmasının sonucu olarak görmekte, Marksizmin siyasal ve ekonomik tezlerini onun felsefi temelinden ayırarak değerlendirmektedir. Bu yolla, hem marksizmi reddetme hem de tarihsel materyalizmi savunma imkanı bulmaktadır. Sezgin, buradan yola çıkarak, Kadro hareketinin, *"Marksizmi sömürgelikten yeni kurtulan*

(11) Şevket Süreyya, "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi II, Marksizm", **Kadro**, sayı 19, (Temmuz 1933), s.6.

(12) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, s.38.

(13) Aynı kaynak, s.53-54.

az gelişmiş ülkelerin koşullarında yeniden düşünme çabası" olarak değerlendirilebileceğini, ancak, bu yeniden gözden geçirmenin Marksizmden kopuşla sonuçlandığını belirtmektedir.⁽¹⁴⁾

Aydemir'in hem tarihsel materyalizmi benimsemesi hem de toplumsal sınıfları yadsıması nasıl açıklanabilir? Sezgin, sömürge ve yarı sömürge ülkelerde kapitalist ilişkilerin egemen olmaması nedeniyle bu ülkelerde sınıfların bulunmadığı iddiasının tarihsel materyalizmle bağdaşmayacağını, kapitalist topluma özgü burjuva ve işçi sınıfları bulunmasa bile, bu ülkelerde de farklı bir ilişkiler sistemine tekabül eden sınıfların var olduğunu ifade etmektedir.⁽¹⁵⁾

Çelişkili görülen bu durumun açıklanmasında, Kadrocu ideolojinin içinde doğduğu ortam, belirleyici unsurlardan birini teşkil eder. Daha önce de belirttiğimiz gibi Kadrocu ideolojinin temel sınırlılıklarından biri, varolan rejimin o ana kadar geliştirdiği değerleri benimsemesidir. Bu, bir anlamda, tek-partili bir siyasal düzen içinde hayatiyet bulmanın ve bu hayatiyeti korumanın şartı gibi de algılanabilir. Türk toplumunu "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" olarak betimleyen bir tek partinin otoritesi altında tam tersi bir tezi savunmanın ne anlama

(14) Sezgin, a.g.m., s.14.

(15) Aynı kaynak, s.17.

gelebileceğini kestirmek zor olmasa gerektir.

Timur, bu çelişkinin açıklanmasında iki olasılığa yer vermektedir: " ... Ya marksizm hakkında yetersiz bir bilgi sözkonusudur -ki bizce bu zayıf bir ihtimaldir. Veya Kadro'cular, devrin özel koşulları içinde ve bu özel koşulları zorlamak amacıyla bir fikri manevra yapmak gereğini duymuşlardır. Böylece hem tarihi materyalizmi savunmak, hem de Türk Devrimi'nin 'tezatsız toplum' ilkesiyle çelişmemek olanağını elde etmişlerdir."⁽¹⁶⁾

Aydemir'in Türk toplumu için sınıfları yadsımasının bir başka nedeni, Kadrocu ideolojinin tarihsel kaynaklarından biri olarak nitelendirilebilecek "Sultangaliyevizm"de aranmalıdır. Yanardağ, bu ilişkiyi Galiyev'in ve Kadro'nun düşüncelerini kıyaslayarak kurduktan sonra, Galiyev ile Şevket Süreyya'nın Doğu Halkları Üniversitesi'nde hoca ve öğrenci konumunda birlikte olduklarını iddia etmektedir.⁽¹⁷⁾

Galiyev de Kadrocu ideolojiye benzer biçimde Marksizmi sömürge ülkeler esasında yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Galiyevizm, Marksizmin milliyetçi yorumu olarak değerlendirilebilir.⁽¹⁸⁾ Galiyev de Kadrocu ideolojideki gibi, temel çelişkiyi sanayileşmiş ülkelerle geri kalmış ülkeler arasındaki çelişki biçiminde almaktadır ve Üçüncü

(16) Timur, a.g.e., s.167.

(17) Yanardağ, a.g.e., s.180.

(18) Aynı kaynak, s.168.

Enternasyonal'den ayrı bir "Sömürgeler Enternasyonali" önermektedir. Böyle bir tarihsel kaynaktan beslenen Aydemir'in toplumsal sınıflara bakışını anlamak mümkün olabilmektedir. Ancak Kadrocu ideoloji, faşistlikle olduğu gibi Marksist olmakla da suçlanmıştır. Hatta Peyami Safa biraz da fazla ileri giderek Kadrocular hakkında şunları söylemiştir:

" ... 1932'de Ankara'da dört genç birleşip bir Marksist dergi çıkardılar. Milliyetçi görünüyor, akidelerine Milli Kurtuluş Hareketi adını veriyorlardı. Hakikatte bu hareket, Lenin'in 1920'de çıkan 'Que Faire? Ne yapmalı?' adındaki eserinde komünistlere verdiği direktife uygundu..."⁽¹⁹⁾

3-Demokrasi

Aydemir, siyasal ve toplumsal bakımdan tam bir akış içinde olan Türk inkılabı için en uygun nizamın "inkılap nizamı" olduğunu belirtmektedir.⁽²⁰⁾ İnkılap nizamı, inkılabın gelişimine engel olmayan ,aksine onun "arızasız" ve "reaksiyonsuz" akışını sağlayan bir "intikal" nizamıdır. Bu nizamın, ne klasik demokrasiyle ne de klasik demokrasiye reaksiyon olan anti-demokratik savaş sonu rejimleriyle (sosyalizm, faşizm) bir ilgisi yoktur.⁽²¹⁾

(19) Peyami Safa, **Sosyalizm, Marksizm, Komünizm**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1976, s.254.

(20) Şevket Süreyya, a.g.e., s.81.

(21) Aynı Kaynak, s.84.

Aydemir, demokrasiyi "cemiyet dahilinde bütün kaabiliyetlerin ahenktar ve mütevazın inkişafına imkan veren 'makul' bir içtimai nizam" diye tanımlamaktadır.19.yüzyılın ürünü olan demokrasi, kendinden önceki rejimlere göre bir ilerlemeyi ifade etse de, 19.yüzyıldaki ekonomik ilişkilerin siyasi uzantısı olarak, bugünkü ekonomik ilişkilerin aldığı biçim karşısında geçerliliğini yitirmiştir.⁽²²⁾ Aydemir, savaş sonu Avrupa'sında ortaya çıkan demokrasi karşıtı rejimleri, siyasal demokrasi ile toplumların ekonomik yapıları arasındaki gerginliğin sonucu olarak değerlendirmektedir. Hatta, bu demokrasi karşıtı rejimlerin "mahiyetleri itibarıyla demokratik" hareketler şeklinde görülebileceğini de belirtmektedir.⁽²³⁾ Çünkü bu hareketler, bir bakıma "demokrasinin kendi illetlerinden kendisini tasfiye etmek için giriştiği"⁽²⁴⁾ hareketlerdir. Bu rejimler, milletlerin demokratik kurumlara uyum sağlamadaki beceriksizliklerinden değil, dünyanın gidişindeki yapısal dönüşümlerden kaynaklanmaktadır.

Aydemir, demokrasinin bireye haklarını teslim eden ve bireyin dengeli gelişimine imkan veren düzeninin, bugünkü korkunç tezatlar içinde gerçekleştirilebileceğini umanların bulunabileceğini belirterek, Türk inkılabının hareket

(22) Aynı kaynak, s.85

(23) Aynı kaynak, s.85.

(24) Aynı kaynak, s.85

noktasının bu olmadığını söylemektedir: "Bizim hareket noktamız, cemiyet içinde ferde, adeta onu cemiyetten ayıran bir 'hürriyet' vermek değil, cihan içinde 'millet'e hak' ve ferde bu 'hür millet' içinde 'iş ve vazife' vermektir... biz millet namına ve bütün vatan mikyasında 'teşkilatlandırılmış iş'in, ferdin hakiki hürriyetini yaratacağına... inanıyoruz."⁽²⁵⁾

Bu açıdan bakılınca Aydemir'in "inkılap nizamı" demokrasiye nazaran daha "ileri" bir aşamaya tekabül etmektedir.⁽²⁶⁾ Geçen yüzyıldan beri demokrasi adına yapılanlar, milletlerin ve yüzmilyonlarca insanın müstemleke şartlarına esir edilmesinden başka bir sonuç doğurmamıştır. Müstemleke bir memlekette ise bireyin haklarından sözetmek gerçeğe uygun görülemez. Birey gerçek özgürlüğü, ancak inkılabımızın temsil ettiği "her türlü müstemlekelik ve müstemlekecilik şartlarından uzak, hür ve müsavi haklı"⁽²⁷⁾ milletler dünyasında bulabilecektir.

Aydemir gerçek özgürlüğü şöyle tanımlıyor:

"...hakiki hürriyet, ancak insanın içinde yaşadığı tabiat ve cemiyet kuvvetlerine karşı kazandığı tahakküm derecesinin, yani bizzat amelin ve tekniğin bizi isalettiği idrak merhalelerinin hududu ile ölçülür. Şuurumuzun

(25) Aynı kaynak, s.87.

(26) Aynı kaynak, s.87.

(27) Aynı kaynak, s.88.

derinliklerinde yaşıyan ve bizim şahsi noktai nazardan belki de samimi seciyemizi teşkil eden hislerimizin, zaaflarımızın, sevitabiilerimizin başıboşluğu, bizim için bir içtimai kemal eseri olan hürriyet, yani idrak derinliği ve teknik ileriliği ile hiç bir zaman keyfiyette aynı şeyler olamaz."⁽²⁸⁾

Aydemir için asıl olan, özgürlüğün materyalist yorumudur: "Bizim kastettiğimiz hürriyet ve bizim felsefi telakkimizin hürriyet mefhumu, insan idrakinin, tabiat ve cemiyetin (yani maddenin) kanuniyetlerine nüfuzu ve binnetice bu kanuniyetlere azami derecede iradesinin müdahalesi ve tahakkümü altına alması demektir... maddenin bir parçası olan insanın, diğer maddi tahakküm ve esaretlere karşı mücadelesi bir hürriyet cidalidir."⁽²⁹⁾

Sonuçta, Aydemir'in demokrasiye ilişkin saptaması şöyle:

"Binaenaleyh bugünkü şekli ile klasik demokrasi Avrupa'da artık verebileceğini vermiş, yeni hayat zaruretleri karşısında seyyaliyet ve elastikiyetini kaybetmiş bir nizam haline gelmiştir denilebilir. Gerek milli, gerek beynelminel tezatların bu kadar keskinleştiği

(28) Şevket Süreyya, "Bergsonizm Yahut Bir Korkunun Felsefi İfadesi", **Kadro**, Sayı 11, (İkinci Teşrin 1932), s.47.

(29) Şevket Süreyya, "Bergson Bahsi ve Hürriyet Telakkimiz", **Kadro**, Sayı 13, (İkinci Kanun 1933), s.44-45.

ve ihtilatlar peyda ettiği bir devirde, statik bir cemiyet nizamının -bilhassa içtimai inzibata muhtaç memleketler için- artık tatmin edici ve ilerletici bir nizam olduğunu iddia etmek abestir."⁽³⁰⁾ Hem tarihsel hareket noktası hem de gelişme yönü açısından klasik siyasal demokrasiden bambaşka bir şey olan Milli Kurtuluş Hareketimizin geleceğini, 19.yüzyılın liberalizmine bağlamamızın ne gereği ne de imkanı vardır.

B-"İnkılabın Nizamı"

Aydemir'in "asli", "orijinal" ve "milli" olarak vasıflandırdığı Türk inkılabının nizamı, ne demokrasinin ne faşizmin ne de sosyalizmin bir devamı ya da kendisidir.⁽³¹⁾

İnkılabımızın nizamı, faşizm ya da sosyalizm değildir. Çünkü bu iki rejim de sınıf çatışmasından doğmakta ve bir sınıfın diktatörlüğüne dayanmaktadır. İnkılabımız ile faşizm ve sosyalizm arasında daha başlangıçtaki fark bu hareketlerin her birinin farklı farklı toplumların ve tarihsel şartların ürünü olmalarında yatar. Aydemir'e göre, "birisi müstemlekeci memleketlerde bir sınıf cidaline, diğeri aynı memleketlerde ve yalnız aynı memleketler halkı

(30) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.86. Aydemir, *İnkılap ve Kadro*'nun 1968'de yapılan ikinci baskısında, bu ifadeleri o dönemde Türkiye'nin Tek Şef, Tek Parti ve Otoriter Hükümet Nizamı içi- nde bulunmasıyla gerekçelendiriyor. Bkz.Ş.S.Aydemir, *İnkılap ve Kadro*, 4.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990, s.145.

(31) Şevket Süreyya, "Beynelminel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III, Türk Nasyonalizmi", *Kadro*, Sayı 20, (Ağustos 1933), s.5.

için bir sınıf tesanüdüne dayanan bu hareketlerin her ikisi de sınıfidir, mevziidir ve alemşümül değildir."⁽³²⁾

İnkılap nizamında "devlet" in ve "millet" in ifade ettiği anlamlar, faşizmden de komünizmden de farklıdır. Bu hareketlerin "sınıfi" niteliğine karşın, bizde toplumun asli bünyesi millettir. Millet bünyesi, siyaseten bağımsız ve iktisaden, yüksek tekniğin "millet adına" kurulması sayesinde her türlü tezatlardan arındırılmıştır. Bu nizam içinde devlet, dışarıda başka milletlerin, içeride de halk kitlelerinin sömürülmesine alet olan bir aygıt değildir.

Disiplin ve otorite inkılap nizamının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu yüzden bütün inkılap memleketlerinde devlet, benzermiş gibi görünür. Ancak faşizm ve sosyalizmde devlet, sınıfsal niteliğini kaybetmemiştir. Buna karşılık Türk inkılabının devleti, "milleti kül halinde" temsil etmektedir ve "millet bünyesinde herhangi bir tezada yer verilmemesi" için vardır.⁽³³⁾

Sonuç olarak; "milli kurtuluş hareketleri gerek tarihi menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibarile asrımızın beynelminel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilalci sosyalizmden

(32) Şevket Süreyya, "Beynelminel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III, Türk Nasyonalizmi (Devam)", **Kadro**, Sayı 21, (Eylül 1933), s.7.

(33) Aynı kaynak, s.10.

tamamile ayrı bir keyfiyet arz etmektedir. Harice karşı kayıtsız ve şartsız istiklal, siyaseten ve iktisaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilatlı, şen mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası... bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensiplerdir."⁽³⁴⁾

Aydemir, inkılap nizamının demokrasiden farkını temellendirmek için "substans" (cevher ya da öz) ve "form" (biçim) ayırımına başvuruyor. Bazıları bu ayrımı gözden kaçırarak, Teşkilatı Esasiye kanunundaki "Hakimiyeti Milliye" esasından hareketle Türk inkılabını bir demokrasi hareketi gibi değerlendirmektedir. Halbuki;

"Vatandaşların tıpkı Avrupa'da olduğu gibi hür olarak ve hatta aynı merasim altında reylerini ihzar ve meb'uslarını intihap etmeleri ve memleketin bu suretle intihap olunan milletvekilleri tarafından, parlamen[to] veya meclis namını alan bir teşekkül elile idaresi tarzı hakimiyeti milliye cevherinin bir formu, bir tezahürü şeklidir... Fakat form demek, bir rejimin müdafaa ve istinat ettiği mefhum cevherinin bir tezahürü, bir ifadesi demektir ama, bizzat cevherin noktası noktasına kendisi demek değildir..."⁽³⁵⁾

(34) Aynı kaynak, s.13.

(35) Şevket Süreyya, "Beynelminel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III, Türk Nasyonalizmi", s.7.

Bizim inkılabımızın "cevher"leri içinde de Hakimiyeti Milliye cevheri vardır, ancak bu cevherin "tecelli"si, artık "donmuş" ve "illetlerini vermiş" klasik demokrasiden farklıdır. ⁽³⁶⁾

İşte bu yüzden, Türkiye'nin inkılap nizamında milli egemenliğin "tecelli"si, klasik demokraside olduğu gibi parlamenter bir rejim içinde değil, bir "Milli Rehberlik Formu" içinde olacaktır. Şöyle diyor Aydemir:

"...bu...memleketlerde fırkalar sınıf mücadelesinin hem bir mahsulü, hem bir kuvvetidir. Halbuki bizde Kadro, henüz tanzimi gayri kabil bir yüksek teknik mevcut olmadığı için bunun üstünde sınıf mücadelesine girişmemiş olan milletin ileride de böyle bir cidal içine düşmemesi için müdafaa edilen bir MİLLÎ REHBERLİK FORMU dur." ⁽³⁷⁾

Recep Peker de CHF'nin 1935 Dördüncü Kurultay'ında Türkiye'deki demokrasinin "cevher"ine ve "form"una ilişkin görüşlerini şöyle dile getiriyor:

"...demokrasinin kısaca tarifi halk tarafından halk içindir...Demokrasi bir nas, bir ayet değildir. Bir ruh, bir espri ve bir manadır...Zigana dağının üzerine portakal ağacı dikilmez. Biz filan millet ve yahut filan yerde böyle yapmışlar, biz de aynını tatbik edelim, diyenlerden değiliz..." ⁽³⁸⁾

(36) Aynı kaynak, s.8.

(37) Aynı kaynak, s.9.

(38) Çetin Yetkin, a.g.e., Ekler, s.292.

Aydemir'in bu "form" altındaki inkılap nizamının otoriter niteliğini sergilemesi bakımından, inkılap nizamı içinde basının yerine ilişkin değerlendirmesini aktaralım:

"Şuurlu fakat müsamahasız bir disiplin demek olan inkılap nizamı içinde, anarşik bir matbuat sistemi, inkılabın mana ve mahiyetiyle tam bir tezat teşkil eder... İnkılabı atılmış... bir memleket içinde matbuat, bizzat inkılabın sevk ve idare kuvvetlerinden biri ve halk terbiyesinin -bir merkeze tabi- cidal organıdır.

Bir takım avare ruhların bu organı istismar etmesi, inkılabın intizam ve selameti hesabına menfi bir hadisedir. İnkılap, onun zaferinde müessir olabilecek bütün kuvvet ve vasıtaların muayyen bir nizam altında muayyen hedeflere tevcih edilebilmesidir ki muzaffer olabilir."⁽³⁹⁾

İnkılap nizamı tarafsız bir nizam değildir. Bu inkılabın içinde yaşayanlar inkılabı benimseyenler veya benimsemeyenler ona uymak zorundadırlar. "İnkılap, ona taraftar olmıyanların iradelerinin, ona taraftar olanların iradelerine kayıtsız bağlanması demektir."⁽⁴⁰⁾ İnkılabın ilkeleri birer birer ortaya konuldukça, yani inkılabın "alemi telakki tarzı" açıklığa kavuştukça, Türk aydınları arasında da bir farklılaşma doğacak, "bu prensipleri idrak

(39) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.10.

(40) Aynı kaynak, s.7.

ve ihata edenler bir tarafa ayrılacak,onları kabul edenler iradelerile, kabul etmeyenler iradeleri haricinde bu prensiplere tabi olacaklardır."⁽⁴¹⁾

İnkılap nizamı içinde "bilim" de inkılabın hizmetindedir. Aydemir,inkılap nizamı içinde üniversitenin işlevini, inkılap ilkelerinin işlenip izah edilmesi olarak belirliyor.⁽⁴²⁾ Ancak Türkiye'de Darülfünun "inkılapçılık" ve "devletçilik" ilkelerine karşın hırçın tutumunu sürdürmektedir. Halbuki Rusya'da ve İtalya'da üniversiteler bu ülkelerin yeniden kuruluş davalarına bütün enerjileri ile bağlanmışlardır: "Rusya'da Rus inşa planının davaları karşısında Rus toprağının kabiliyetinden şüphe eden bir alimin nasıl mahkûm edildiğini okudum. Bu bir şiddettir... Fakat bu şiddetler bir inkılap hassasiyetinin ifadesidir. İnkılabın davalarına emniyet için... bu hassasiyet şarttır."⁽⁴³⁾

Sınıflar üstü niteliğiyle halkın bütünü temsil etmekte yetkili tek organın (yani "Kadro"nun) varlığı, "inkılap nizamı"nın denetimi de diğer nizamlardan farklı kılmaktadır. İnkılap nizamının denetim biçimi, rehber kadronun kendi kendini denetimidir.⁽⁴⁴⁾ Çıkar çatışmaları

(41) Aynı kaynak, s.9.

(42) Şevket Süreyya, "Darülfünun, İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı", *Kadro*, Sayı 14, (Şubat 1933),s.7.

(43) Aynı kaynak, s.10.

(44) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.156

içinde yüzen sınıflı toplumlarda denetim, birbirine cephe almış çıkar zümrelerinin birbirlerini "karşılıklı mürakabesi" biçiminde gerçekleşir. Ancak, "birbirine zıt menfaat mücadelelerinin ve telakki ayrılıklarının, tek bir istikamette, bir tek telakki sistemine, cebir ve zor ile bağlanması"⁽⁴⁵⁾ demek olan inkılap nizamında, cephelerden değil, ancak tek bir cepheden sözedilebilir:

"Kendi kendine mürakabe, inkılapta tek cephenin ifadesidir. İnkılapta tek cephede otokritik, bizzat inkılabın masuniyeti ve bizzat tek cephenin -ferdi unsurları ne kadar değişirse değişsin- daima rehber ve daima ileri kalabilmesi için şarttır... Bir inkılap rejiminde, bir ondokuzuncu asır demokrasisinde olduğu gibi bir takım zıt cemiyet kuvvetlerinin, birbirini mürakabe perdesi altında maskeli çarpışmaları görülmez... İnkılap nizamında birbirini mürakabe eden bir karşılıklı kuvvetler müvazenesi değil, inkılap cephesinin kendi cinsinden olmıyan ve kendi davalarının zıddını temsil eden eski cemiyet unsurlarına karşı,...açık bir 'tek cephe' vardır."⁽⁴⁶⁾

Sonuçta inkılap nizamı, "muhalif"e ve "muhalefet"e izin vermeyen, inkılabı taraftar olmayanların da boyun

(45) Aynı kaynak, s.156.

(46) Aynı kaynak, s.157-158.

eğmek zorunda kalacakları bir "cebri" nizamdır.

Buradan hareketle, Kadro'yu bir "din" olarak niteleyen Ahmet Ağaoğlu, "müminler için pek iyi, fakat mümin olmayanların hali ne olacak"⁽⁴⁷⁾ diye sormaktadır. Ağaoğlu'na göre, Kemalist inkılabın birinci hedefi, vatandaşlara düşünce ve söz serbestisini vererek, herkese istediği gibi düşünme, anlama ve söyleme hakkını sağlamaktır.⁽⁴⁸⁾ Üstelik Teşkilatı Esasiye kanunumuz da parlamentarizmi, mesai serbestisini ve mülkiyet hakkı gibi diğer pek çok serbesti"yi de öngörmektedir.⁽⁴⁹⁾ Bütün bunlar karşısında, Şevket Süreyya, nasıl oluyor da inkılabın prensiplerini inkılabın seyrinden çıkardığını iddia edebiliyor? Ancak Aydemirin, inkılabı dondurduğu gerekçesiyle 1924 Anayasasına karşı çıktığını da belirtelim.

(47) Ahmet Ağaoğlu, **Devlet ve Fert**, Sanayiinefise Matbaası, İstanbul, 1933, s.8.

(48) Aynı kaynak, s.57.

(49) Aynı kaynak, s.137

V-DEVLET ve DEVLETÇİLİK

A-Devlet

Aydemir, "çağdaş devlet"i, "çağdaş millet"te olduğu gibi iktisadi boyutla temellendirmektedir. Milleti meydana getiren en önemli unsur, "İktisadi mukadderat birliği" (1) olunca, devlet de savaş öncesinin liberal Avrupa devleti olmaktan çıkmakta, "milli iktisat hayatına" müdahaleci "yeni tip" bir devlet doğmaktadır. Aydemir'e göre, "milli kurtuluş hareketinin devlet telakkisinde, ne Fransız ihtilaline tekaddüm eden devrin bir tefekkür abstraksiyonu olan ideal devlet telakkisinden, ne harbe tekaddüm eden devrin korkunç emperyalizimini maskeliyen liberal devletçiliğinden... alacağı birşey yoktur." (2)

Milli kurtuluş devletinin ayırdedici yanı, hem yüksek tekniği benimseyen, hem de bu tekniğin gelişmesi sırasında birtakım tezatların oluşmasına izin vermeyen bir sistem oluşudur.(3) Bu sistemde toplumsal yapı, bizzat toplumun "iradi müdahalesi" altına alınmıştır.

Bu nitelikleriyle Aydemir'in "yeni tip" devleti sınıflarüstü bir konumdadır. Aslına bakılırsa toplumun da üzerinde olduğunu söylemek zor değil. Aydemir, devletin sınıflarüstü (ve aslında toplum üstü) niteliğini şöyle

(1) Şevket Süreyya, *İnkılap ve Kadro*, s.92.

(2) Aynı Kaynak, s.107.

(3) Aynı Kaynak, s.107.

belirliyor:

"...bizde devletin ilk vasfı, ne bir sınıf ne de dar bir menfaat zümresi namına olmıyarak, gerek milli, gerek beynelminel şartların icap ettirdiği gibi ve bu icapların hududunca milli iktisat hayatının seyrine müdahaleci olmasıdır. Bizde devlet, milletin hem mümessili, hem organizatörü, yani milletin içinden doğan fakat milli hayatı fiilen sevk ve idare ederek, bütün iktisat terakümlerini millet namına yaratan ve millet namına benimseyen bir teşkilat olacaktır."⁽⁴⁾

Devlet, bu geniş organizatörlük görevini ancak, "bir fikir ve fen teknisyenleri ordusunun disiplin altına alınmış heyecan ve ihtisasile"⁽⁵⁾ başarabilir. Bu ordunun doğuşu, inkılap kadrosunun "şuurlu ve feragatli" rehberliği altında olacaktır.

Yeni devletin "iş vericilik" ve "teşkilatlandırıcılık" görevleri gözönüne alındığında, bu yeni devletin bireylerle ilişkisini klasik hak kavramı içinde değerlendirmek zor olacaktır. O nedenle bu devlete inkılabı uygun yeni bir hukuk düzeni de gerekmektedir.⁽⁶⁾ Aydemir, bu yeni hukuk düzenini şöyle belirlemektedir:

"Yeni cemiyet şeklinde gerek 'fertle fert', gerek

(4) Aynı Kaynak, s.109.

(5) Aynı Kaynak, s.113.

(6) Şevket Süreyya, "İnkılap Hukuku", **Kadro**, Sayı 26, (Şubat 1934), s.3.

'fertler'le 'devlet' arasındaki münasebetlerin esasından değişmiş olması eski hukuka ait 'mebde'lerin ve 'prensip'lerin 'kelime'lerin ve 'telakki'lerin de kül halinde değişmesini icap ettirir. Daha doğrusu hukuk normlarını öyle bir tasnife tabi tutmak icap eder ki bu tasnifte yeni devlet 'hak'larını ve 'vazife'lerini tespit eden hükümler birinci planda ve fertlerin gerek birbirlerine, gerek devlete karşı şahsi menfaatlerini tesbit eden hükümler ikinci planda gelsin."⁽⁷⁾

Milli kurtuluş hareketinin devleti, liberal-demokratik bir düzende olduğu gibi sadece hukuksal ve siyasal bir müessese değildir. Onun görevi, öncelikle, toplumun yapısına müdahale etmek ve bu yapıyı imtiyazsız, sınıfsız yeni bir yapıya dönüştürmektir.⁽⁸⁾ Böylece, yeni devletin görevi, yalnız idari ve siyasal nitelikli bir görev değil, kurucu, tanzim edici ve işletici bir görev olmaktadır. Yani, yeni devletin liberal devlete nazaran ek görevleri vardır ve bu görevler iktisadi alandadır. Bu yeni devletin "iktisadi mekanizması, hukuki-siyasi bünyesine adeta bir iskelet olmaktadır."⁽⁹⁾

Aydemir'in devleti bu biçimde içeriklendirmesi büyük ölçüde devletçilik savunusuyla ilişkilendirilebilir. Ama

(7) Aynı Kaynak, s.8-9.

(8) Şevket Süreyya, "Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları", *Kadro*, Sayı 29, Mayıs 1934), s.11.

(9) Aynı Kaynak, s.12.

onun dışında, Aydemir'in devlet-toplum ayrımında devletten yana tavır koymasının bir başka nedeni, bireyi dışlayan "sosyal bir milletçilik"⁽¹⁰⁾ ten hareket ediyor olmasıdır. İleride değineceğimiz gibi, Aydemir'in devletçiliğinde "ekonomik boyut" kadar, belki de ondan daha güçlü bir "siyasal boyut"un varlığını da görmek gerekiyor.

B-DEVLETÇİLİK

1-1930'larda Farklı Devletçilikler ve Tartışmalar

1930'lu yıllarda devletçilik tartışmaları, Aydemir'in 15 Ocak 1931 tarihinde Türk Ocakları Ankara Umumi Merkez binası salonunda verdiği konferansla başlar. Ahmet Ağaoğlu'nun Cumhuriyet Gazetesinde Aydemir'i eleştirmesi ve onun cevapları Cumhuriyet'teki tartışmayı "Kadro" dergisine de taşır. Ahmet Hamdi Başar da "Kooperatif" dergisinde Ahmet Ağaoğlu'nu eleştiren, Aydemir'i ve Kadro'yu destekleyen bir yazıyla tartışmaya katılır. Tartışma bilim ve fikir dünyasının ilgisini çeker, bu konuya ilişkin konferanslar verilir, makaleler yayınlanır. Aydemir'in yazıları "İnkılap ve Kadro", Ahmet Ağaoğlu'nun yazıları ise "Devlet ve Fert" adlarıyla kitaplaşır.

Böylece devletçilik "*Kemalist ilkelerin oluşumu sırasında en çok üzerinde durulup tartışılan ilkelerden*

(10) Şevket Süreyya, "Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi", *Kadro*, Sayı 35-36 (İlk Kanun-Son Kanun 1934-1935), s.11.

biri..." olur.⁽¹¹⁾ Tekeli ve İlkin'in dikkat çektiği üzere, bu dönemde ileri süren devletçilik görüşleri mümkün siyasal fikirler yelpazesinin tamamı içermez. Tek parti yönetiminin getirdiği kısıtlamalar sözkonusudur. Siyasal fikirler yelpazesinin rejimin çizdiği sınırlar dışına çıkması mümkün değildir: "Ama rejimin kendisinin benimsediği 'devletçilik' ilkesinin yorumlanmasında diğer ilkelerine göre çok daha esnek davranmış olduğu söylenebilir. Kadroculardan birinin yazılarında belirttiği gibi örneğin laiklik ya da Cumhuriyetçilik ilkelerinin yorumlanmasında Cumhuriyet yöneticileri hoşgürümlü davranmazken 'devletçilik' ilkesinde oldukça hoşgörülü davranmışlardır. Devletçiliğin karşıtı olabilecek liberal görüşler de pekala devletçilik olarak savunulabilmişlerdir. Bu nedenle 'devletçiliğin' yorumu konusunda oldukça geniş bir yelpaze çıkmıştır."⁽¹²⁾

Tekeli ve İlkin bu geniş yelpazeyi şu şekilde sınıflandırıyor: 1) İsmet İnönü'nün ve CHF bürokratlarının devletçilik görüşü; 2) Kadro dergisinin "Kemalist Devrim İdeolojisi" içindeki devletçilik yorumu; 3) Ahmet Hamdi Başar'ın "İktisadi devletçilik" görüşü; 4) Ahmet Ağaoğlu'nun

(11) Levent Köker, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s.93.

(12) İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, ODTÜ Yayını, Ankara, 1982, s.79-80.

"liberalist devletçilik" yorumu.⁽¹³⁾

Bu sınıflandırmada yer alan görüşler arasındaki ayrılıklar, liberallerle devletçiler arasındaki ayrılıklardan çok, devletçiliği farklı yorumlayanlar arasındaki ayrılıklardır. Trak'a göre, devletçilik kavramı genel olarak iki kriterle ortaya çıkar: "*Devletin ekonomiye dışarıdan müdahalesi ve devletin ekonomik faaliyet içinde bizzat yer alması*"⁽¹⁴⁾Trak, yukarıdaki dörtlü sınıflandırmada, bu anlamda devletçi olmayan bir grubun bulunmadığını, ayrılığın yalnızca devletin ekonomik faaliyet içinde yer almasının sınırı konusunda çıktığını söylüyor.⁽¹⁵⁾

Kadrocu devletçilik ile birlikte Başar'ın iktisadi devletçiliğini diğerlerinden ayıran en önemli nokta, devletçiliği kapitalizm ve sosyalizmin dışında bir "üçüncü yol" olarak görmeleridir.

Tekeli ve İlkin, Kadrocuları ve Ahmet Hamdi Başar'ı iktidar bloku dışına, Ahmet Ağaoğlu ile İsmet İnönü ve CHF bürokratlarını da iktidar bloku içine yerleştirirler. Tekeli ve İlkin'e göre birincilerin, yani iktidar bloku dışındakilerin yorumları ikincilere göre daha fazla ayrıntılandırılmış ve işlenmiştir. Birincilerin bu nitelikleri, iktidar çevresinde oluşturulan ideolojik

(13) Aynı Kaynak, s.81-106.

(14) Ayşe Trak, "Liberalizm-Devletçilik Tartışması (1923-1939), Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 4. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.1089.

(15) Aynı Kaynak, s.1089.

yorumların sınırlılıklarını göstermek için yararlı olmaktadır. İktidar bloku içindekiler ise devletçiliği geçici bir politika olarak mı sürekli bir politika olarak mı nitelediklerine göre ayrılırlar. Ahmet Ağaoğlu, Ali İktisat Meclisi, Türkiye İş Bankası çevresi, İstanbul Darülfünunu ve Celal Bayar devletçiliği geçici bir politika olarak görenler arasında sayılırlar.⁽¹⁶⁾ Yılmaz'a göre iktidar bloku esasında yapılan bu sınıflandırma pek anlamlı değildir.⁽¹⁷⁾

Trak, 1930'lu yıllardaki devletçilik tartışmasının birbirine bağlı şu dört soru çerçevesinde özetlenebileceğini söylüyor: "1) Geri kalmışlığın nedenleri nelerdir? 2) Devletçilik ve kalkınma ilişkisi nedir? 3) Yöneten-yönetilen ilişkisi hangi kurallara göre düzenlenmelidir? 4) Demokrasi ve özgürlükle ülke çıkarları ve sosyal adalet konuları arasındaki ilişkiler nelerdir?"⁽¹⁸⁾

Gerek Aydemir gerek Ağaoğlu, dünyayı Garp ve Şark şeklinde ikiye ayırarak, aradaki gelişmişlik farkında anlaşılıyorlar. Fakat bunun sebebi konusunda anlaşmazlık çıkıyor. Aydemir, "merkez-çevre" (metropoller-müstemlekeler) ayrımını getirerek gelişmiş ülkelerin az

(16) Tekeli, İlkin, a.g.e., s.81.

(17) Murat Yılmaz, "Ahmet Ağaoğlu ve Liberalizm Anlayışı", **Türkiye Günlüğü**, Sayı.23, (Yaz 1993), s.61.

(18) Ayşe Trak, "Devlet ve Fert: Gecikmiş Bir Kitap Eleştirisi", **Toplum ve Bilim**, Sayı 14, (Yaz 1981), S.64.

gelişmiş ülkeleri sanayi ve serbest ticaret yoluyla sömürdüğünü ve bu ülkelerin kendi sanayilerini kurmalarına engel olduğunu söylüyor. "Ferdiyetçi iktisat rejimi" devam ettikçe de bu "bağımlılık" ilişkisinin ortadan kalkmayacağı ve Türk inkılabının da bu bağımlılığı tasfiye hareketlerinin orjinal bir örneği olduğunu ifade ediyor.

Ağaoğlu ise bütün medeniyetlerin Şarkta doğduğunu iddia ederek, 15. asırda Osmanlı devletinin iktisat ve yönetim örgütleri ile Avrupa'ya; Hindistan'ın da Büyük Ekber zamanında iktisat ve kültür alanlarında İngiltere'ye göre üstün olduğunu ileri sürüyor. Ağaoğlu zaman geçtikçe Osmanlı devletinin neden bozulup, yarı bağımsız hale geldiğini, Hindistan'ın ise yalnız gerilemekle kalmayıp, İngiltere'nin esiri olduğunu soruyor? Ağaoğlu, Kadrocuları bu sorulara cevap vermekten kaçmakla suçluyor ve sorunun cevabını şöyle veriyor:

"Çünkü bu sahaya girmiş olsalardı alacakları neticeler ileri sürdükleri fikirlerinin tamamen aksine çıkacaktı. Göreceklerdi ki garbın yükselmesinde başlıca sebep ferdi hürriyetlerin gittikçe genişlemesi ve bu sayade ferdin tedricen açılması olmuştur."⁽¹⁹⁾

Kadrocular, meseleyi üretim tarzları, emperyalizm gibi ekonomik analizlerle izah ederken, Ağaoğlu siyasal ve

(19) Ağaoğlu, a.g.e., s.27.

kültürel sebepler öne sürmektedir.

Bir başka nokta da Türk inkılabını yorumlamadaki farklılıktır. Ahmet Hamdi Başar'a göre Ağaoğlu'nun inkılaba verdiği mahiyet ile Serbest Fırka'nın program ve prensipleri arasında tam bir beraberlik vardır. İş başında olan "iktidarlı inkılap fırkası" ise Serbest Fırkayı, prensip ve programlarını bütünüyle reddederek, bu fırkayı tarihe gömmüştür. Böylelikle "...inkılabımızın hudut ve gayesi hakkında Ağaoğlu Ahmet Beyin tezi fiiliyatta tekzip olunmuştur."⁽²⁰⁾

Başar, Ağaoğlunun aksine "...bir memleketin geri veya ileri olmasını bir idare şeklinin değil, bir idare şeklini o memleketin geri veya ileri olmasının..."⁽²¹⁾ bir sonucu olarak görmektedir. Başar'a göre, Kadrocular ile Ağaoğlu arasındaki büyük fark bu noktadadır.

Ağaoğlu cevabında sebep-sonuç tartışmasıyla ilgili olarak şunları söyleyecektir:

"Bu suretle sualler teselsül ederek nihayet mahiyeti eşyayı aramaya dökülür -ki içinden çıkılmaz metafizik ve maverayi tabiiye sahasıdır. İctimayıatta en makul metod 'cause immediat' yani fasılasız sebebi bulmak ve onun üzerinde durarak işlemektir! Ben şark milletlerinin

(20) A.Hamdi Başar, "Ağaoğlu-Kadro Münakaşası, Kooperatif, Seçme Yazılar, 1932-1934 içinde, (Haz.Bülent Varlık), Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 1982, s.133-134.

(21) Aynı kaynak, s.134.

gerilemesi sebebini hürriyetsizlikte buluyorum." (22)

Ağaoğlu, Başar'ın Serbest Fırka ve Ağaoğlu'nun Türk İnkılabı teziyle ilgili olarak söylediklerine ise şöyle cevap veriyor:

"Bütün... mensubiyetim ve faaliyetim esnasında ben 'Cumhuriyet Halk Fırkasını' demokrat ve liberal bir parti olarak tanıdım ve gördüm... diğer taraftan müsbet eser olmak üzere Parlamentarizm idare usulünü, mesai serbestisini, mülkiyet esasını diğer serbestileri temel olmak üzere vaz-etmiş olan Teşkilat-ı Esasiye Kanununu, İsviçre, Almanya, İtalya gibi demokrat ve liberal memleketlerden aldığımız, medeni, cezai ve icra kanunları(nı) zikredebilirim. Bugün dahil ben Cumhuriyet Halk Fırkasının 'devletçiliğini' bütün diğer liberal ve demokrat devletlerin 'devletçiliklerinden' ne aykırı ne fazla buluyorum; ve bu hususta Cumhuriyet Halk Fırkasının devletçiliğinin benim devletçilik hakkındaki fikirlerime -'Kadro ve İnkılap'taki 'planlı' ve yüksek tekniği, yeni ihtihsal vasıtalarını ve iktisat terakümlerini yani servetleri Devletin eline veren devletçilikten daha yakın olduğu kanaatindeyim." (23)

Ağaoğlu'na göre tarihten ve sosyolojiden haberi olanlar, herkesin her an gözü önündeki devletin

(22) Ahmet Ağaoğlu, "Bir İzah", Kooperatif, Seçme Yazılar, 1932-1934 içinde, (Haz.B.Varlık), Gazi Üniversitesi Y., Ankara, 1982, s.139.

(23) Aynı kaynak, s.137

evrenselliğini inkar edemezler. Devlet tabiatı icabı, devletçidir. Devletçilik devlet kavramında mündemiçtir. Devletçi olmayan bir devlet örneği gösterilemez:

"Devletin mahiyetinde bile içtimai nizama müdahale etmek hassası konulmuştur. Bineanaleyh devletin devletçilik sıfatı esas itibariyle inkarı gayri kabil bir şeniyettir. Asıl mesele devletin bu müdahale yetkisinin sınırlarını çizmektir."⁽²⁴⁾

İnsanlık geliştikçe, bireyin gelişimiyle paralel bir şekilde devletin de geliştiği görülür. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, Ağaoğlu'nun toplumdaki çelişkileri ve sınıf çatışmalarını "iyi" (ilerleme) nin kaynağı olarak görmesidir. Ağaoğlu, böylelikle "imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz" sloganında ifadesini bulan dönemin yaygın düşüncesinden farklı bir yerde durmaktadır.

Ağaoğlu, Kadrocuları toplumsal çatışmalar ve çelişkileri yalnız kapitalist toplumlara has bir gerçeklik olarak gördükleri için eleştirir: *"Bu çatışma ve çelişkiler ezelden insanlığın kaderidir."*⁽²⁵⁾

Ağaoğlu, Aydemir'i tutarlı bir fikir dünyası olmadığı için de eleştirir:

(24) Ağaoğlu, *Devlet ve Fert*, s.30.

(25) Aynı kaynak, s.35.

"Bize göre sosyalizm nihayetine kadar tam bir ahenktar görüştür... tam, ihatalı, evveli sonuna uygun bir görüş, bu görüş ya kabul ya red edilir. Fakat Kadrocular ne kabul ne reddediyorlar"⁽²⁶⁾

Ağaoğlu dört tür devletçilikten söz eder: Liberal Devletçilik, Sosyalizmin azami devletçiliği, azami devletçilik dışındaki sosyalist devletçilik ve müfit burjuva devletçiliği.⁽²⁷⁾

Ağaoğlu bu devletçilik türlerinin geri kalmış ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde sanayileşmeden kaynaklanan tezatlar karşısında ortaya çıktığı iddiasındadır. Devletçilik bir kalkınma yolu olarak düşünülemez. Devletçilikle kalkınmaya çalışmak hem mümkün değildir hem de sakıncalıdır

Ağaoğlu'na göre geri kalmış bir ülkede, devletin müdahalesinin sağlıklı olmasını sağlayacak ortam (sermaye birikimi, teknik bilgi ve yetişmiş eleman) yoktur. Bunlardan yoksun tecrübesiz bir bürokratlar grubunun gelişmeyi sağlaması mümkün müdür? Kadrocular Ağaoğlu'nun bu sorularına cevap vermezler.⁽²⁸⁾

Ağaoğlu gibi bir başka özgün devletçi Ahmet Hamdi Başar'dır. Başar, kendi devletçiliğini "iktisadi

(26) Aynı kaynak, s.19.

(27) Aynı Kaynak, s.46-52.

(28) Aynı kaynak, s.64-65, 67.

devletçilik" olarak adlandırmakta ve Kadrocuların devletçilik anlayışından ayırmaktadır. Başar'a göre, Kadrocular neredeyse otarşik bir yapıyı savunmaktadırlar. Kendisi ise sömürüye karşı olmakla beraber dünya ekonomisi içinde kalınmasına taraftardır. İkinci bir nokta ise Başar'ın henüz demokrasiye geçmek istememekle beraber, kendini Kadroculardan daha demokrat olarak görmesidir. Başar şöyle diyecektir:

"Benim gibi devletçi olan Kadrocular bile, o günkü devletin genişlemesini istiyorlardı. Ben katiyen başka yolda idim, ve iktisadi devletin, mümkün olduğu kadar siyasi ve idari devletin tesir ve müdahalesi dışında yepyeni organlara malik olması ve bu organların doğrudan doğruya halk tarafından demokratik teşkil ve kontrol edilmesi fikrinde idim."⁽²⁹⁾

İsmet İnönü'nün ve CHP bürokratlarının devletçilik görüşü diğer görüşler gibi sistemli bir şekilde işlenmemiştir. Bu görüşün en sistemli hali Recep Peker'in "Cumhuriyet Halk Fırkası Programının izahı" için verdiği konferans metni ile İsmet İnönü'nün Kadro dergisine yazdığı "Fırkamızın Devletçilik Vasfı" adlı makaleleridir.

Recep Peker devletçiliğin gerekliliği için şunları yazmaktadır:

(29) Trak, "Liberalizm-Devletçilik Tartışması (1923-1939)", s.1088.

"Fertleri veyahut şirketleri bu mutlak ve teferruatlı çalışmanın yegane unsuru olarak görmek, bu işlerde devlete faaliyet hissesi ayırmamak ve hatta icabında devletin tanzim ve müdahale hakkını tanımamak liberal mesleğin artık dünyanın her tarafında hatırası kitaplarda kalan prensiplerden ibarettir."⁽³⁰⁾

Devletçiliğin bu evrensel gerekliliği dışında, Türkiye'ye özgü koşullarla temellendirilmesi ise İsmet İnönü'nün açıklamalarında yer almaktadır:

"İktisatta devletçilik siyaseti bana herşeyden evvel bir müdafaa vasıtası olarak lüzumunu gösterdi. Asırların ihmalini telafi edecek, haksız tahripleri imar edecek, yeni zamanın çetin şartlarına mukavemet edecek sağlam bir devlet bünyesi kurabilmek için herşeyden evvel, devleti iktisatta yıpratacak amillerden kurtarmak lazım geliyordu. Demek ki iktisatta devletçiliği, biz, inkişaf yolu takip edebilmek için bir müdafaa vasıtası ve bu sebeple bir azimet noktası, bir temeladdeğe mecbur bulunuyorduk."⁽³¹⁾

İnönü'nün CHF'nin devletçilik vasfını açıklayan makalesi, bir yandan devletçiliğin liberal yorumundan farklılaşırken, diğer yandan da devletçiliğin özel kesim için yararlarını da dile getirerek Kadroculardan

(30) Aynı kaynak, s.105.

(31) İsmet (İnönü), "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", Kadro, Sayı 22, (Teşrinevvel 1933), s.4-6.

ayrılmaktadır.⁽³²⁾

2-Devletçiliğin "İktisat Ötesi" Boyutları

Aydemir'in devletçiliğini yalnızca ekonomik boyutuyla değerlendirmek, eksik bir kavrayışa yol açabilir. Onun devletçiliğinin siyasal düzeyde ne anlam ifade ettiği, yani Aydemir'in devletçiliğinin "iktisat ötesi" boyutları,⁽³³⁾ en az ekonomik boyut kadar önem taşımaktadır.

Keser, siyasal devletçiliği, "bürokrasinin toplumu dönüştürme eyleminde, topluma yönelik yaptırımçı girişimlerle topluma müdahale etme pratiklerinin bütünü"⁽³⁴⁾ olarak tanımlıyor ve Türkiye'de ekonomik devletçiliğin, siyasal devletçiliğin bir türevidir olarak ortaya çıktığını belirtiyor. Keser, ayrıca, Osmanlı-Türkiye gerçeğinin Batı'dan farklı ve özgün yanını, "Batı'da toplumsal ve sınıfsal gelişme ve süreçler devlet aygıtını belirleyen dinamikler olarak etki gücünü gösterirken, Osmanlı-Türkiye gerçeğinde devlet, toplumsal ve sınıfsal gelişmeleri tayin eden bir misyon taşımaktadır."⁽³⁵⁾ biçiminde belirliyor. Eğer Türkiye gerçeğinde, ekonomik devletçiliğin meşruiyetini siyasal devletçilikten aldığı saptaması yapılmaz ise

(32) Aynı kaynak, s.105.

(33) Ahmet İnsel, Cengiz Aktar, "'Devletin Bekası' İçin Yürütülen Çağdaşlaşma Sürecinin Toplumsal Sorunları", *Toplum ve Bilim*, Sayı 31/39, (Güz 1985-Güz 1987), s.40.

(34) Keser, a.g.e. s.159.

(35) Aynı kaynak, s.166,167

ekonomik devletçilik bir iktisat politikasından öte anlam taşımaz.

Aydemir, devletçiliği, "ordulaşmış millet" rejiminin modern şartlardaki tecellisi⁽³⁶⁾ olarak belirledikten sonra, devletçiliğin sadece iktisadi hayatla sınırlı kalamayacağını belirtiyor:

"İktisadi hayat, devletçilik nizamının şumul ve ihatasına dahil olan milli faaliyet sahalarından yalnız biridir, fakat devletçilik hudut ve şumulü yalnız milli iktisat faaliyetlerinden ibaret değildir. İktisatta devletçilik, halk terbiyesinde ve kültür işlerinde devletçilik, sıhhiye ve İçtimai Muavenet İşlerinde, içtimai sigortada, ücret ve maaş tarifesinde, müstahsil ve müstehlik lehine fiat politikasında, yahut mesela belediye siyasetinde devletçilik ... Hülasa bütün prensiplerini teşkilatlı ve devletçe tanzim fikrinden alan millet birliği=iş birliği ... işte devletçilik budur!"⁽³⁷⁾

Aydemir'e göre, devletçilik davasını yalnızca iktisadi alanla sınırlamak ve onu basit bir devlet müdahaleciliğine indirgemek, devletçilik kavramına yapılabilecek kötülüklerin en büyüğüdür:

"... (millet nizamının yeniden kuruluşu) devletin, ruh

(36) Şevket Süreyya, "Programlı Devletçilik", **Kadro**, Sayı 34, (Teşrini Evvel 1934), s.9.

(37) Aynı kaynak, s.10.

veya kültür işlerinden, idare veya iktisat hayatının en uzak tecellilerine kadar her sahasında şuurlu ve teşkilatlı müdahalesini ister. Yoksa ... liberal şartlar içinde işleyecek bir kültür veya idare mekanizması, ... her biri başka sür'at ve kanuniyetlerle işleyen devlet çarklarının birbirine çarpışmasından ve birbirini yıpratmasından başka bir şey değildir." (38)

Devletçilik aynı zamanda disiplinli bir içtimai nizamdır.

"... devletçilikte disiplin, milletin bütün ruh, fikir ve madde kuvvetlerinin, milletin umumi menfaati denilen hakim hedef istikametinde o şekilde seferber edilişidir ki, bu umumi yürüyüşte milletin enerjisinden ne bir madde, ne de bir tefekkür zerresi ya kendi içinde çarpışarak, ya akacak mecra bulamıyarak heba olup gitmesin." (39)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Aydemir için devletçilik sadece bir iktisadi kalkınma yolu değildir. Devletçilik ekonomide, kültürde, siyasette ve hemen hemen bütün toplumsal alanlarda geçerli toplumsal bir düzendir. Ve bu haliyle devletçilik, toplumsal gelişmeyi yönlendirmenin ve denetlemenin en güvenilir yoludur.

(38) Aynı kaynak, s.11.

(39) Aynı kaynak, s.11.

3-Plan Kavramı

Aydemir, sosyalist olmayan bir ülkede plan düşüncesinin ilk defa Türkiye'de "Kadro" tarafından ortaya konulduğunu belirtmekte ve bundan övünç duymaktadır.⁽⁴⁰⁾

Aydemir planı "tanzim olunmuş bir milli işbirliği"⁽⁴¹⁾ biçiminde tanımlamakta ve plan kavramının devrin en karakteristik kavramı olduğunu, sosyal mahiyeti ne olursa olsun gelecekteki toplumun, ancak planlı bir toplum olacağını belirtmektedir.

Ancak Aydemir'e göre sağlıklı bir milli iktisat nizamı için ülkedeki tüm iktisadi faaliyetlerin plana dahil edilmesi gerekmez.

"Milli iktisat sistemi içinde tanziminden, bir faide memul olmayan küçük sanayi, perakende zirai teşebbüslerin, dağınık esnafın ve el sanayicisinin, hatta mevcudiyeti milli iktisadiyatın gidişile taaruz etmeyen, diğer daha geniş ticaret ve sanayi teşebbüslerinin milli iktisat planı içine alınmasını manasız bulur."⁽⁴²⁾

Aydemir milli iktisat planının içeriğini şöyle belirliyor:

"Yeni Devletin planlı bir milli iktisat Devleti olması

(40) *Milliyet*, 17 Kasım 1970, s.5.

(41) Şevket Süreyya, "Plan Mefhumu Hakkında", *Kadro*, Sayı 5, (Mayıs 1932), s.8.

(42) Aynı kaynak, s.9.

zaruri bulunduğunu işaret edince bu milli planın çerçevesi içine girmesi zaruri olan iktisadi vazifeler kendiliğinden tezahür eder. Yeni Türkiye'de şimdi milletin en büyük mücadelesi bizzat Türk toprağı ile yapacağı mücadele olacaktır. Milli kurtuluş Devletinde sınıf mücadelesi yerini tabiatle mücadeleye bırakacaktır... Türk milletinin giyimli, tok, şen ve kalabalık olması hülasa milli iktisadın yeniden baştan başa kurulması milli iktisat planının ana mevzuudur."⁽⁴³⁾

Sınıf mücadeleleri içinde kıvranan Batı da bugün plan adına konuşmaktadır. Hatta plan "Avrupa'nın fetişleştirilmiş remzidir."⁽⁴⁴⁾ Ancak Batı'da plansızlık objektif bir kategoridir. Bu Batı'nın tekniğe tahakküm tarzından kaynaklanmaktadır. Şimdi savaş sonu rejimler Batı'da da tezatları plan aracılığıyla kontrole almaya çalışıyorlar.

Milli Kurtuluş Hareketleri için ise plan, objektif bir kategori olarak değerlendirilebilir. Tezatlara ve çıkar çatışmaları üzerinde gelişmemiş Türkiye ve benzeri ülkelerde, tekniğin daha ilk adımdan iradi ve planlı bir kontrol altına alınışı, bundan sonra doğabilecek tezatların da önüne geçecektir.

(43) Şevket Süreyya, "Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları", s.13.

(44) Şevket Süreyya, **İnkılap ve Kadro**, s.77.

SONUÇ

Çalışmamızın amacı, Şevket Süreyya Aydemir'in 1930'lar Türkiye'si için önerdiği "toplumsal proje"yi irdelemek, bunu da Aydemir'in yoğunlukla kullandığı kavramlar çerçevesinde yapabilmektir. Bu irdelemeye ilişkin sonuç sayılabilecek bir şeyler söylemek gerekirse, şu noktalar üzerinde durabiliriz:

Giriş bölümünde Mardin'e gönderme yaparak belirttiğimiz gibi, Türk düşüncesinin temel karakteristiği, felsefi ve spekülatif düşünceden çok, "devlet için geçerli" çözümler üzerinde yoğunlaşmasıdır. "Suyu arayan adamlar kuşağı"nı en iyi temsil edenlerden biri olan Aydemir'in düşüncesinin arka planındaki temel unsur da "devleti kurtarma" endişesidir. Düşüncesini "devlet"in üzerine inşa ettiğini ve çoğu zaman da "devlet adına" konuştuğunu gözleyebiliyoruz. Aydemir'in düşüncesinde bazı kırılmaların varlığı iddia edilse de, arka planda değişmeyen, "devleti kurtarma" endişesi olduğu belirtilmelidir. Bu kırılmaları ise, "devleti kurtarma"nın farklı yolları gibi değerlendirmek mümkün. Aydemir "devleti kurtarma" adına Turancı, Marksist ya da Kemalist olabilmektedir.

Aydemir'in cevap aradığı iki soruyu, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişmesinin nasıl sağlanacağı ve bu gelişmenin özgün yanının ne olacağı biçiminde formüle etmiştik. Bu anlamda, büyük ölçüde Aydemir'ce belirlenen

Kadrocu ideolojiyi, bir "kalkınma ideolojisi"⁽¹⁾ olarak nitelendirmek mümkün. Öyle bir kalkınma modeli öngörülüyor ki hem Türkiye kısa zamanda bir gelişmeyi başarsın hem de bunu başarırken, toplum içinde tezatlarla, çatışmalara yol açmasın. Bu amaca yönelik en uygun yol devletçilik olarak görülmekte ve Türkiye'nin kapitalist olmayan bir yolda ve "kapitalizmi atlayak"⁽²⁾ toplumsal gelişmeyi başarması hedeflenmektedir.

Aydemir'in kapitalist olmayan fakat sosyalist de olmayan kalkınma modelini bir "üçüncü yol" biçiminde değerlendirebiliriz. "Üçüncü Yol"un temel vasfı, devleti toplumsal sınıfların dışında tasarlayarak, yine sınıfsal niteliği olmayan, "genel çıkar"ı en iyi bilen bir "aydın kadro"nun öncülüğünde kalkınmayı başarabilmektir. Aydemir'in bu düşüncesi, özü değiştirmeyen bazı farklılıklarla, 1960'lı yıllarda gelişme yolundaki ülkelerde geniş bir yankı buldu. Üçüncü dünyanın "milliyetçi sosyalizm"i, Aydemir'den farklı çözümler getirmiyordu. Burada da kurtuluş, "ilerici" kadroların öncülüğünde görülüyordu. Aynı yıllarda Türkiye'de ortaya çıkan Yön Hareketini de bir tür "yeni kadroculuk" olarak değerlendirmek mümkün. Zaten Aydemir'in "Yön" içinde de yer

(1) Sezgin, a.g.m., s.18.

(2) Eliçin, a.g.e., s.106

almış olması da bunu gösteriyor.

Aydemir, sadece kapitalist olmayan bir yol önermiyor, dünya kapitalist sisteminin içinde kalındığı sürece, ulusal gelişmenin de mümkün olamayacağını düşünüyor. Bu yüzden de otarşiye yöneliyor. Gülalp, bu anlamda, Kadrocu ideoloji ile Latin Amerika kaynakla "Bağımlılık Okulu"nun tezleri arasındaki büyük benzerliğe işaret ediyor.⁽³⁾

Bir başka nokta, Aydemir'in devletçiliğinin siyasal boyutlarıyla ilgili. O, devletçiliği sadece iktisadi alanla sınırlamıyor, bütün toplumsal, siyasal ve kültürel gelişmeyi de devletin denetimine bırakıyor. Bu durum, Türkiye'deki ekonomik devletçiliğin, meşruiyetini, devletin topluma müdahale pratiklerinin bütünü olarak tanımlanabilecek siyasal devletçilikten aldığı teziyle de uyum gösteriyor. Aydemir'in "devleti"i, sadece ekonomiyi değil, bireylerin "ruh"larını da kontrol edebiliyor.

Böyle bir devlet tasavvuru Aydemir'in siyasal projesine otoriter, yer yer totaliter (basına, üniversiteye ilişkin saptamalarını hatırlayalım) bir içerik yüklüyor. Aydemir, "toplum"un iyiliğini "özgürlük"de değil, "tezatsızlık" ta görüyor. Bunun için siyasal partileri, parlamentoyu yadsıyor. Tezatsız toplum uğruna devletin öne çıktığı, disiplinli bir toplumsal seferberliği istiyor.

(3) Haldun Gülalp, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, 2.basım, Yurt Yayınları, Ankara, 1987, s.97-98.

Ancak, Aydemir'in bu "siyasal projesi"ne bizim 1994 Türkiye'sinden bakarak yaptığımız "demokrasi" esasında eleştiri, haksız olarak nitelendirilemezse de bu değerlendirmeyi yaparken 1930'ların dünya ve Türkiye konjonktürünü de hesaba katmak gerekir diye düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

1-Kendi Eserleri:

AYDEMİR, Şevket Süreyya , **Suyu Arayan Adam**, 8. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.

_____, **İnkılap ve Kadro**, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, Ankara, 1932.

_____, **Tek Adam**, 3. Cilt, 11. baskı, Remzi Kitabevi İstanbul, 1992.

_____, **İkinci Adam**, 1.Cilt, 6. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

_____, **Kahramanlar Doğmalıydı**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul, 1984.

_____, **İnkılap ve Kadro**, 4. baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.

_____, **İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali**, 4. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.

_____, **Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları**, Çağdaş Yayınlar, İstanbul, 1979.

_____, "Pesimist", **Kadro**, Sayı 1, (İkinci Kanun 1932).

_____, "Bir Ruh Fantazisi Yahut Yerli Peygamber", **Kadro**, Sayı 1, (ikinci Kanun 1932).

_____, "İnkılap Heyecanı (Antuziasm)", **Kadro**, Sayı 2, (Şubat 1932).

_____, "Ziya Gökalp", **Kadro**, Sayı 2, (Şubat 1932).

_____, "Halk Evleri", **Kadro**, Sayı 3, (Mart 1932).

_____, "Genç Nesil Meselesi", **Kadro**, Sayı 4, (Nisan 1932).

_____, "Plan Mefhumu Hakkında", **Kadro**, Sayı 5 , (Mayıs 1932).

_____, "Europacentrisme'in Tasfiyesi", **Kadro**, Sayı 7, (Temmuz 1932).

_____, "Milli Kurtuluş Hareketlerinin Ana Prensipleri", **Kadro**, Sayı 8, (Ağustos 1932).

_____, "Bergsonizm Yahut Bir Korkunun Felsefi İfadesi", **Kadro**, Sayı 11 (İkinci Teşrin 1932).

_____, "Bergson Bahsi ve Hürriyet Telakkimiz", **Kadro**, Sayı 13, (İkinci Kanun 1933).

_____, "Ergenekon Efsanesi", **Kadro**, Sayı 13, (İkinci Kanun 1933).

_____, "Darülfünun, İnkılap Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı", **Kadro**, Sayı 14, (Şubat 1933).

_____, "Bir Münakaşanın Manası", **Kadro**, Sayı 17, (Mayıs 1933).

_____, "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi I, Faşizm", **Kadro**, Sayı 18, (Haziran 1933).

_____, "Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi II, Marksizm", **Kadro**, Sayı 19, (Temmuz 1933).

_____, "Beynelminel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III, Türk Nasyonalizmi", **Kadro**, Sayı 20, (Ağustos 1933).

_____, "Beynelminel Fikir Hareketleri Arasında Türk Nasyonalizmi III, Türk Nasyonalizmi (Devam)", **Kadro**, Sayı 21, (Eylül 1933).

_____, "İnkılap Hukuku", **Kadro**, Sayı 26, (Şubat, 1934).

_____, "İnkılap Kürsülerinde İnkılap İlimleşmelidir", **Kadro**, Sayı 28, (Nisan 1934).

_____, "Biz Avrupa'nın Hayranı Değil, Mirasçısıyız", **Kadro**, Sayı 29, (Mayıs 1934).

_____, "Yeni Devletin İktisadi Fonksiyonları", **Kadro**, Sayı 29, (Mayıs 1934).

_____, "Programlı Devletçilik", **Kadro**, Sayı 34, (Teşrin Evvel 1934).

_____, "Sosyal Milliyetçiliğin Zaferi", **Kadro**, Sayı 35-36, (İlk Kanun-Son Kanun 1934-1935).

2- Diğer Eserler:

AFETİNAN, A., İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923), TTK Yayını, Ankara, 1989.

AĞAOĞLU, Ahmet, **Devlet ve Fert**, Sanayiinefise Matbaası, İstanbul, 1933.

_____, "Bir İzah", **Kooperatif, Seçme Yazılar, 1932-1934** içinde, (Haz. Bülent Varlık), Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 1982.

AKŞİN, Sina, **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1987.

_____, **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.

ALEMDAR, Korkmaz, "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler", **Kadro** (Tıpkıbasım, Cilt 1, 1932) içinde, A.İ.T.İ.A. Yayını, Ankara, 1980.

AVCIOĞLU, DOĞAN, **Türkiye'nin Düzeni**, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1990.

BAŞAR, Ahmet Hamdi, **Atatürk'le Üç Ay**, Tan Matbaası, İstanbul, 1945.

_____, "Ağaoğlu-Kadro Münakaşası", **Kooperatif, Seçme Yazılar, 1932-1934** içinde, (Haz. Bülent Varlık) Gazi Üniversitesi Yayını, Ankara, 1982.

(BELGE), Burhan Asaf, "Üniversitenin Manası", **Kadro**, Sayı 20, (Temmuz 1933).

BORATAV, Korkut, **Türkiye'de Devletçilik**, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.

_____, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, 4. baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993.

BOSTANCI, Naci, **Kadrocular ve Sosyo-Ekonomik Görüşleri**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1990.

BOZKURT, M. Esat, **Atatürk İhtilali**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1940.

CARRETTO, Giacomo, "1930'larda Kemalizm-Fazişm-Komünizm Üzerine Polemikler I-II", **Tarih ve Toplum**, Sayı 17-18, (Mayıs-Haziran 1985).

CEM, İSMAİL, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, 9. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986.

CİNEMRE, Levent, Ruşen ÇAKIR, **Sol Kemalizme Bakıyor**, Metis Yayınları, İstanbul, 1991, s.14.

ELİÇİN, Emin Türk, **Kemalist Devrim İdeolojisi**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970.

GÖKTÜRK, Halil İbrahim, **Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir**, Arı Matbaası, Ankara 1977.

GÜLALP, Haldun, **Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri**, 2. basım, Yurt Yayınları, Ankara, 1987.

_____, **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**, Belge Yayınları, İstanbul, 1993.

(İNÖNÜ), İsmet, "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", **Kadro**, Sayı 22, (Teşrinevvel 1933).

İNSEL, Ahmet, Cengiz Aktar, "'Devletin Bekası' İçin Yürütülen Çağdaşlaşma Sürecinin Toplumsal Sorunları", **Toplum ve Bilim**, Sayı 31/39, (Güz 1985 - Güz 1987).

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Zoraki Diplomat**, 2. baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1967.

KARPAT, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

KESER, İhsan, **Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

KEYDER, Çağlar, **Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

KÖKER, Levent, **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, **Demokrasi Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara 1992.

KÜÇÜK, Yalçın, **Türkiye Üzerine Tezler I (1908-1978)**, 3. baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980.

MARDİN, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, 1895-1908**, 3. baskı, İletişim Yayınları, Ankara, 1989.

ÖZ, Esat, **Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

ÖZİPEK, Bekir Berat **Türk Siyasal Yaşamında Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lınas Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991.

PARLA, Taha, **Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları (Kemalist Tek-Parti İdeolojisi ve CHP'nin Altı Ok'u)**, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

SAFA, Peyami, **Sosyalizm, Marksizm, Komünizm**, Ötüken
Yayınevi, İstanbul, 1976.

_____, **Türk İnkılabına Bakışlar**, Atatürk Kültür,
Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, Ankara, 1988.

SARIBAY, Ali Yaşar, "Kemalist İdeolojide Modernleşmenin
Anlamı: Sosyo-Ekonomik Bir Çözümleme Denemesi", **Türk
Siyasal Hayatının Gelişimi** içinde, (ed. E.Kalaycıoğlu,
A.Y.Sarıbay), Beta Yayınları, İstanbul, 1986.

SAYILGAN, Aclan, **Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1973)**, Otağ
Yayınları, İstanbul 1976.

SEZGİN, Ömür, "Kadro Hareketi", **Kadro** (tıpkıbasım, Cilt 1,
1932) içinde, (haz.Cem Alpar), A.İ.T.İ.A Yay., Ankara,
1980.

ŞİŞMANOV, Dimitır, **Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Kısa
Tarih (1908-1965)**, Belge Yayınları, İstanbul, 1990.

TEKELİ, İlhan, Selim ilkin, 1929 Dünya Buhranında
Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, ODTÜ Yayını,
Ankara, 1983.

_____, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de
Devletçiliğin Oluşumu**, ODTÜ Yayını, Ankara, 1982.

_____, "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi:
Kadro", **Toplum ve Bilim**, Sayı 24, (Kış 1984).

TEZEL, Yahya S., **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi
(1923- 1950)**, 2. baskı, Yurt Yayınları, Ankara,
1986.

TİMUR, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, İmge Kitabevi,
Ankara, 1993.

TOKGÖZ, Erdinç, **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, H.Ü.
İ.İ.B.F. Yayını, Ankara, 1991, s.33.

TOPRAK, Zafer, **Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)**, Yurt
Yayınları, Ankara, 1982.

TÖR, Vedat Nedim, **Yıllar Böyle Geçti**, Milliyet Yayınları,
İstanbul, 1976.

TRAK, Ayşe, "Liberalizm-Devletçilik Tartışması (1923-
1939)", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, 4.
Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

_____, "Devlet ve Fert: Gecikmiş Bir Kitap
Eleştirisi", **Toplum ve Bilim**, Sayı 14, (Yaz 1981).

TUNÇAY, Mete, T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), 3. basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

_____, Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925), BDS Yayınları, İstanbul, 1991.

_____, Türkiye'de Sol Akımlar II (1925-1936), BDS Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, Bilineceği Bilmek, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1983.

VALA, Nureddin, Bu Dünyadan Nazım Geçti, 5. baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988.

YANARDAĞ, Merdan, Türk Siyasal Yaşamında Kadro Hareketi, Yalçın Yayınları, İstanbul, 1988.

YERASİMOS, Stefanos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, 3. Kitap, Belge Yayınları, İstanbul, 1989.

_____, "Tek Parti Dönemi", Geçiş Sürecinde Türkiye içinde, (Der.İ.C.Schick, E.A.Tonak), Belge Yayınları, İstanbul, 1990.

YETKİN, Çetin, Türkiye'de Tek Parti Yönetimi, 1930-1945, Altın Kitaplar, İstanbul, 1983.

YILMAZ, Murat, "Ahmet Ağaoğlu ve Liberalizm Anlayışı", Türkiye Günlüğü, Sayı 23, (Yaz 1993).

3-Gazete:

Milliyet

Yön

SUMMARY

The subject of this study is social, political and economic thoughts of Şevket Süreyya Aydemir. The subject is important in two aspects. The first one is the fact that Aydemir and "Kadro" Movement, which its ideolog is him, firstly strove toward theorizing of Turkish Revolution. The second one is that Aydemir advocated statism systematicly beyond the official thought and being part in serious discussions made in that time in Turkey where had been applied an economic policy which is defined almost "liberal" till world economic crisis of 1929, and had been seeked for new policies with that crisis.

This is a study of political thoughts history, as aimed. The method is not chronological but an analysis which is shaped around certain concepts. Those concepts are "revolution", "Kadro", "national rescue movement", "democracy", "state" and "statism".

Comprehension of the study is restricted with the "social project" that was suggested for Turkish people by Aydemir in early 1930's. Essentially, it's that social project giving a special place Aydemir in Turkish thought in that time.

The study consists of five chapters except "introduction" and "conclusion". Chapter one is devoted to the economic and political conditions of Turkey in the early of 1930, arising from the fact that one of the

determinants of thought is historical-social conditions.

Chapter two is devoted to the biography of Aydemir and it also includes the line of intellectual progress of Aydemir and deviations/continuities in this line.

Chapter three identifies some concepts such as "revolution" and "national rescue movement". Raising from "key concepts" in Aydemir's thought, it is discussed that his evaluation about world and functions he attributed to the Turkish revolution.

Chapter four includes Aydemir's evaluations about political regimes and his "political project". It is displayed that the basic characters of the original "order of revolution" different from Fascism, Marxism and democracy.

Chapter five is devoted to the state conception of Aydemir and the understanding of "Statism" which coincides with this conception. In this chapter, It has been made a comparison among different understandings of statism and it's been examined that the dimension of beyond economy of Aydemir's Statism.

In the chapter of conclusion, having made a general evaluation it is tried to determine Aydemir's place in Turkish tradition of thought and marks he left that tradition.

T.C. MÜHÜRLEME VE DOKÜMANTASYON MERKEZİ